ŠIAURĖS ATĖNAI

ISSN 1392-7760 2018 m. rugsėjo 7 d. Nr. 17 (1297) Kaina 1,20 Eur

Bergmanas turėjo net nulio demoną ..... p. 4
Skaitytojas yra labai svarbus Alfonso Andriuškevičiaus esė veikėjas ..... p. 5
Audronė Girdzijauskaitė prisimena Ireną Aleksaitę ..... p. 6

O pasakojimas tęsiasi

MIGUEL DE UNAMUNO

Migelį, mano pasakojimo herojų, paprašė pasakojimo. Herojų? Taip, herojų! O kodėl? – paklaus skaitytojas. Na, pirmiausia dėl to, kad visų pasakojimų ir eilėraščių veikėjai turi būti herojai, net pagal apibrėžtį. Pagal apibrėžtį? Taip! Kaipgi ne, pažiūrėkime.

Klausimas: kas yra herojus?

Atsakymas: tas, kuris suteikia progų apie jį parašyti epą, epinikijas, epitafiją, apsakymą, epigramą, o gal bent straipsnelį laikraštyje ar kokią menkavertę frazę.

Achilas buvo herojus, nes juo jį padarė toks Homeras ar kažkas kitas į jį panašus, sukurdamas „Iliadą“. Taigi herojus sau naudoti ir pasitenkinti sukuriame būtent mes, rašytojai (ak, kilnusis pašaukimas!), nes jei nebūtų literatūros, nebūtų jokio heroizmo. Mintis apie nežinomus herojus – tai tik mažutėlių pasiteisinimas. Būti herojumi reiškia būti apdainuotam!

Be to, Migelis iš mano pasakojimo yra herojus dėl to, kad jį paprašė pasakojimo. Tas, kurį paprašo pasakojimo, jau vien dėl paties prašymo yra herojus, o tas, kuris prašo, yra kitas herojus. Jie abu herojai. Taigi mano Migelis yra herojus, o toks Emilijus jį paprašė pasakojimo, taigi mano Emilijus yra herojus, paprašęs Migelį pasakojimo. Ir taip šis plėtojasi man berašant. Kitaip sakant,

*šiek tiek sukčiaujant du jau aprašyti.**

O mano herojus sėdi priešais baltus ir pageltusius lapus įsmeigęs į juos akis, galvą laiko delnuose, alkūnes atrėmęs į darbo stalą, – manau, kad iš šio apibūdinimo skaitytojas susidarys geresnį vaizdą, nei kad būtų iliustracijoje, – ir sako sau: „Gerai, tai apie ką man dabar rašyti tą pasakojimą, kurio mane prašo? Kaip parašyti pasakojimą tokiam kaip aš, kuris pagal profesiją nėra pasakojimų rašytojas?! Juk būna romanistų, kurie parašo po vieną, du, tris ar daugiau romanų per metus, būna ir tokių, kurie parašo romaną tik atėjus įkvėpimui. O aš net ne pasakojimų rašytojas!“

Ir tikrai, Migelis iš mano pasakojimo nėra pasakojimų rašytojas. Kai kitados juos atsitiktinai kurdavo, ištraukdavo arba iš matytų ar girdėtų nutikimų, sujaudinusių jo vaizduotę, arba iš vidinių gelmių. O juk traukti pasakojimus iš pačios gelmės, versti literatūra pačias intymiausias sielos audras, pačius dvasingiausius minčių skaudulius – ak, bet juk apie tai... Bet juk apie tai jau tiek daug yra pasakę visų laikų ir visų šalių poetai lyrikai, kad mums mažai belieka pridurti.

Dargi visi mano herojaus pasakojimai turi vieną itin nepatogų bruožą daugeliui pasakojimų skaitytojų (o jie bendroje skaitytojų kategorijoje sudaro specialią grupę): jo pasakojimuose nėra siužeto ar to, kas vadinama siužetu. Daug daugiau dėmesio kreipiama į perlus, o ne į siūlą, ant kurio jie suvyti, o juk pasakojimų skaitytojams kur kas įdomesnis yra suvijimas, būtent suvijimas, o ne vijimasis, nors mes, daugiau ar mažiau lotynistai, kartais imame galvoti, kad šis žodis susijęs su *venor, venari, venatus* (nepamirškite, ponai, kad esu akademikas, ir būtent iš to minta mano vaikai, nors retsykiais priešpiečiauja iš kokio primiršto pasakojimo).

O štai jau pusė antrojo kvarteto.

Mano pasakojimo herojui pasakojimas tėra pretekstas pateikti apytikriai išmoningus pastebėjimus, fantazijos vaisius, gyvenimo paradoksus ir panašiai. Nuoširdžiai tariant, tokiu būdu sumenkinamas pasakojimo orumas, mat tikroji pasakojimo vertė – lyg taip yra sakoma – slypi jame pačiame ir dėl jo paties. Migelis nemano, kad svarbiausia – dėmesys naratyvui, jam nerūpi, kad skaitytojas pats sau vis kartotų: „O dabar kas bus?“ arba: „O kaip tai baigsis?“ Sykiu jis žino, kad kai kurie, pradėję skaityti tuos neįtikėtinai įdomius romanus, pasižiūri į paskutinius puslapius, pamato atomazgą ir toliau nebeskaito.

Miguelis de Unamuno y Jugo (1864–1936) – ispanų rašytojas ir filosofas, priklausęs vadinamajai 1898-ųjų kartai. Prozoje praktikavo savo paties sugalvotą žanrą – rimoną (isp. *nivola*), kurio reikalavimus – tekste turi būti kuo mažiau aprašymų, veiksmas turi plėtotis tik per dialogus ir monologus, literatūra turėtų skleisti filosofines idėjas, į tekstą reikia aktyviai įtraukti skaitytoją ir t. t. – aiškiausiai aprašė ir pritaikė rimone „Migla“ (*Niebla*, 1914). Apsakyme „O pasakojimas tęsiasi“ (*Y va de cuento*) iš rinkinio „Mirties veidrodis“ (*El espejo de la muerte*, 1913) galioja rimono taisyklės, o svarstomi klausimai – tokie patys kaip ir „Migloje“: realybės ir fikcijos, autoriaus ir herojaus santykiai.

Vertėja

Remedios Varo. Gyvenimo atnaujinimas. 1963

Dėl to jis galvoja, kad geras romanas turi būti be atomazgos, kaip jos dažniausiai neturi pats gyvenimas. Arba jis turi būti su dviem ar daugiau atomazgų, pateiktų dviejuose ar daugiau stulpelių, kad skaitytojas galėtų iš jų pasirinkti labiausiai tenkinančią. Aišku, tai absoliučiai arbitralu. Ir šis manasis Migelis yra kiek tik įmanoma arbitralus.

Gerame pasakojime svarbiausia – situacijos ir peripetijos. Ypač pastarosios. Ak, peripetijos! Kalbant apie jas galima prisiminti garsųjį melodramų kūrėją d'Eneri: „Dramoje (o sakydami „drama“ sakome „pasakojimas“) svarbiausia – situacijos; sukurkite patetišką ir jausmingą situaciją ir neberūpės, ką joje kalba personažai, nes publika, kai verkia, nieko negirdi.“ Koks taiklus šis pastebėjimas apie publiką, kuri, kai verkia, nieko negirdi! Vienas buvęs garsaus aktoriaus Antonijaus Viko sufleris man pasakojo, kad operoje „Piliečio mirtis“, kai šis tarp dviejų kėdžių vaidindavo mirštąs ir ponios jį stebėdavo pro binoklius, jais dangstydamos ašaras, o vyrai apsimesdavo neva bandą jas nušluostyti, tuomet didysis Vikas, skambant kriuksintiems žagsuliams ir agonijos pertraukiamoms frazėms, berdavo jam, sufleriui, kažkokius buhalterinius nurodymus. Štai ką reiškia mokėti pravirkdyti!

Taip. Tas, kuris pasakojime, lygiai kaip ir dramoje, moka pravirkdyti ar prajuokinti, gali jame pasakoti viską, ką panorėjęs. Publika, kai verkia arba juokiasi, juk nieko nesupranta. O štai mano pasakojimo herojus buvo apsėstas žalingos pasipūtėliškos manijos, norėdamas, kad publika – jo publika, žinoma! – suprastų tai, ką jis rašo. Ar esate kur matę tokį pretenzingumą!

Tikiuosi, kad skaitytojas nesupyks, jei akimirką pertrauksiu savojo pasakojimo siužetinę giją, sugriaudamas literatūrinį priesaką dėl pasakotojo beasmeniškumo (žr. Flobero „Laiškus“ bet kuriame iš penkių jo „Raštų“ tomų; išleisti Paryžiuje, sudarytojas Lui Konaras, MDCCCXX), nes noriu pasipriešinti tai kvailai savo pasakojimo herojaus pretenzijai, kad publika domisi tuo, ką jis rašo. Nejau jis nežino, kad dauguma žmonių skaito tikėdamiesi nesuprasti? Ar ne pakankamai keblumų kiekvienas turi dėl savo paties skausmų, nusivylimų ir rūpesčių, kad dar leistųsi įtraukiamas į svetimus? Rytais, kai gerdamas kakavą skaitau laikraštį, tą darau norėdamas prasiblaškyti, praleisti laiką. Žinome išmintingojo granadiečio** aforizmą: „Svarbiausia – praleisti laiką.“ Kitas išminčius, šįsyk iš Bilbao, o tai esu aš, prie jo pridūrė: „Bet neprisiimant rimtų įsipareigojimų.“ Laikraščio skaitymas – tai vienas mažiausiai įpareigojančių laiko praleidimo būdų. Taigi jei paimu romaną ar kitą pasakojimą, tai tikrai ne tam, kad jis primintų gilius mano paties sielvartus ir skausmus, o tik tam, kad nuo jų prasiblaškyčiau. Dėl to nesuprantu to, ką skaitau, netgi skaitau tikėdamasis nesuprasti...

Tačiau mano pasakojimo herojus yra pasipūtęs ir nori rašyti taip, kad kiti suprastų, o kadangi taip būti negali, todėl natūralu, kad jam teišeina kažkokie paradoksai.

O kaip suprasti, kokie paradoksai? Ak, aš nežinau, bet lygiai taip pat to nežino tie, kurie apie juos kalba tarsi niekindami, nors iš dalies apsimestinai; bet mes suprantame vienas kitą, o to užtenka. Ir būtent šmaikštumas, kurį sukelia paradoksai, kaip ir humore, kyla iš to, jog retas kuris apie juos kalba ar žino, kas tai yra. Svarbiausia – praleisti laiką, taip, bet neprisiimant rimtų įsipareigojimų; o ar koks rimtas įsipareigojimas įgyjamas pažymint, kad kažkas yra paradoksas, net nežinant, kas tai iš tiesų yra, arba priskiriant jį humoro kategorijai?

Aš, kaip ir mano pasakojimo herojus, taip pat esu herojus ir dar graikų kalbos dėstytojas, todėl žinau, ką etimologiškai reiškia „paradoksas“: jis sudarytas iš prielinksnio *para*, nurodančio, kad kažkas yra pakraštyje, kad eina šalia arba prieš srovę, ir iš *doxa*, nuomonės. Žinau, jog tarp paradokso ir erezijos mažas skirtumas, bet...

Bet kuo visa tai susiję su pasakojimu? Grįžkime prie jo.

Palikome mūsų herojų – pradžioje jis buvo mano, o dabar, drauge skaitytojau, jau tavo ir mano, tai yra mūsų, – alkūnes atrėmusį į stalą, akis įsmeigusį į baltus lapus ir panašiai (žr. ankstesnį aprašymą), sau sakantį: „Gerai, tai apie ką man dabar rašyti?..“

Nukelta į p. 4►

* Modifikuota eilutė iš Lopės de Vegos eilėraščio „Skubus sonetas“, kuriame vaizduojamas teksto rašymo procesas: „Violeta prašo iš manęs soneto, / Nė sykio dar neteko to daryti. / Eilučių keturiolika – sonetas, / šiek tiek sukčiaujant trys jau parašytos. // Maniau nerasiąs priebalsių šiai lyčiai, / o štai jau pusė antrojo kvarteto [...].“

** Unamuno šią frazę mėgo ir yra ne sykį aiškinęs, nurodydamas, kad jos autorystė priklauso ponui Sáizui Pardo iš Granados.

Kas motyvuoja rūpintis aplinka?

Postmaterializmas naujai ir ekologinio sąmoningumo spalvos

Prieš kelias savaites Brazilijos Amazonės džiunglėse, upelyje, buvo rastas gamtosaugos aktyvisto Jorginho Guajajaros kūnas. Tarp Amazonės indėnų jis buvo lyderis, svarbi figūra, kovojusi prieš besaikį miškų kirtimą, – „Greenpeace“ duomenimis, per 40 metų šiame regione iškirstų miškų plotas prilygsta Kalifornijos valstijos dydžiui. Žmogaus teisių organizacijos „Global Witness“ duomenimis, pernai pasaulyje buvo nužudyti 197 tokie žmonės kaip Jorginho, iš jų 57 – Brazilijoje, 48 – Filipinuose. Išsivysčiusiame pasaulyje, kuriame žmonės šiuo metu iš naujo atranda daugkartinio naudojimo daiktus (vadinamasis „Zero Waste“ judėjimas), dažnai sunku net patikėti, kad ekologinis aktyvizmas gali būti gyvybei pavojų kelianti veikla.

Socialiniuose moksluose žaliųjų pažiūrų populiarėjimas yra siejamas su postmaterialiomis vertybėmis. Tokios vertybės atsiranda visuomenėse, pasiekusiose tam tikrą materialinės gerovės pakopą, kurioje nebereikia taip aršiai kovoti dėl stogo virš galvos ir maisto (prisimenate Maslow piramidę?). Šią idėją prieš keletą dešimtmečių išpopuliarino politologas Ronaldas Inglehartas, siekęs paaiškinti vertybines takoskyras, atsiradusias Antrojo pasaulinio karo metais nepritekliuje augusią kartą keičiant naujai, augusiai jau visai kitokiomis, materialinės gerovės, sąlygomis. Tačiau, kaip ir daugelį mokslinių teorijų, postmaterializmą persvarstyti privertė nauji „duomenys“. 1988 m. nužudomas brazilas Chico Mendesas, kovotojas prieš Amazonės miškų kirtimą; 1999 m. Peru Andų regione prasideda žemdirbių protestai, nukreipti prieš netvarią mineralų kasybą; 2006 m. Bolivijos prezidentu tampa Evo Moralesas – jis taria „stop“ Vašingtono ekonominio vystymosi vizijai ir į šalies Konstituciją įtraukia *buen vivir* (gero gyvenimo) principus, pabrėžiančius harmoningą žmogaus ir gamtos santykį. Tai tik keletas epizodų, iliustruojančių nerimastingą Lotynų Amerikos kovos už būvį ir natūralią aplinką pasaulį, kurio egzistavimas, rodytųsi, prieštarauja Ingleharto teorijai: kodėl rūpinimasis aplinka tampa tokiu svarbiu aspektu visuomenėse, kuriose žmonės tebekovoja dėl stogo virš galvos ir maisto ant stalo?

Lotynų Amerika: aplinkosaugos ypatumai besivystančiame pasaulyje

Aplinkosauginis aktyvizmas yra vienas iš daugiasluoksnio Lotynų Amerikos judėjimo už socialinį teisingumą elementų, kurio atsiradimo priežastys yra tokios pačios margos: kolonijų statusas, nedemokratinių režimų patirtys, neoliberali ekonominė politika. Štai kaip vadinamąjį Brazilijos ekonominį stebuklą pakomentavo 1974 m. prezidentu tapęs Ernesto Geiselis: „Brazilija pasirodė labai gerai, bet brazilai – prastai“, turėdamas galvoje dėl pernelyg spartaus vystymosi paaštrėjusią socialinę nelygybę. Aplinkosauginis aktyvizmas Lotynų Amerikoje yra glaudžiai susijęs su agrarinį gyvenimo būdą puoselėjančių vietinių (paprastai indėnų) kova dėl autonomijos ir žemių, kurių produktyviai neišnaudoti (t. y. neindustrializuoti) būtų nuodėmė, bent jau ekonominiu augimu suinteresuotai klasei. Be abejo, tradiciniam gyvenimo būdui grėsmę kelia ne tik verslo interesai, bet ir klimato kaita, kuria lotynoamerikiečiai buvo susirūpinę dar *before it was cool* – 2007–2008 m. „Gallup“ apklausos duomenimis, virš 90 proc. gyventojų kone visose regiono šalyse įvardijo, kad visuotinis atšilimas kelia didelę grėsmę. Palyginkime: JAV, Švedijoje ar Vokietijoje klimato kaitą didelė grėsme tais pačiais metais laikė 50–69 proc. gyventojų, na, o Norvegijoje ir Lietuvoje – mažiau negu 50 proc.

Tai, kad prieš gerą dešimtmetį visuotinio atšilimo grėsmę geriausiai suvokė toli gražu ne patį aukščiausią materialinės gerovės lygį pasiekusios šalys, Ingleharto teorijos nepaneigia, bet ją šiek tiek modifikuoja. Vakariečiams rūpestis dėl aplinkos kyla tik tuomet, kai elementariu išgyvenimu jau yra pasirūpinta, o besivystančiame pasaulyje ekologija yra neatskiriama nuo materialinės gerovės. Amerikiečiai ir europiečiai „Zero Waste“ atranda tik susivokę, kad pasaulis skęsta šiukšlėse, o Chico Mendesas, pats būdamas paprastas darbininkas, dar aštuntajame dešimtmetyje kovojo už tai, kad kaučiukas iš Amazonės medžių būtų išgaunamas tvariais, tradiciniais būdais, siekdamas apginti šiam tradiciniam amatui gyvenimą paskyrusių žmonių materialinę gerovę. Šylantis klimatas kai kuriems reiškia, kad šiais metais nepavyks nuvykti į mėgstamą slidinėjimo kurortą, o miniatiūrinių Panamai priklausančių Kuna Jalos salų gyventojams – tai padažnėjusios audros, sugriauti namai ir mokyklos, stichijos suniokotos dirbamos žemės.

Kas pina naratyvą apie rūpinimosi aplinka suvokimą?

Dar kitoks gamtosaugos suvokimas yra Lietuvoje ir greičiausiai kitur Rytų Europoje. Turime partijas, kurių pavadinimai lyg ir įpareigoja imtis taurių darbų Žemės labui, bet kažkas ten ne visai aišku: dažnai kalbama apie nepageidaujamų užsienio jėgų įtaką šioms institucijoms. Be šitų žaliųjų apraiškų politikoje, yra nedidelių visuomeninių bruzdėjimų (daugiausia socialiniuose tinkluose, kur žmonės dalijasi naudinga informacija), taip pat pavienių aktyvistų. O dėl klimato kaitos – kartais pusiau juokais klausiama: argi nebūtų nuostabu, jeigu Lietuvoje šiltasis sezonas bent šiek tiek anksčiau prasidėtų ir po to užsitęstų? Vėl ne visada suvokiame, kokie turtingi ir margi yra rūpinimosi aplinka kontekstai. Politologas Davidas V. Carruthersas teigia, kad klaidinga apie aplinkosauginį aktyvizmą galvoti kaip apie naratyvą, besišakojantį iš „industrializuotos Šiaurės“ ir kada nors pasieksiantį besivystančius kraštus (David V. Carruthers, *Environmental Justice in Latin America*, Cambridge, MA: The MIT Press, 2008). Viskas yra paprasčiau: pasaulyje visuomet egzistavo daugybė ekologinio sąmoningumo formų, tik ne visos jos pažįstamos vakariečiams. Greičiausiai ir ne visos didžiosios teorijos su savo nauju žodynu yra universalios.

– MARIJA SAJEKAITĖ –

Baimė, arba Didžiosios nežinomybės vaikai

Yra dalykų, kurie sėlina nepastebimi, tarsi vakaro šešėliai. Jie ištikimi savo šeimininkui, nuolankūs kaip šunys, visur ir visada sekantys iš paskos. Kas jie yra, žmogus ne visada susimąsto, nes bet koks įtarumas ar abejojimas jų egzistavimu tik pagilina prarają, žiojinčią tarp jo ir jų. Dažniausiai ir gyveni, nesuvokdamas tos prarajos, nes jeigu ją suvoksi, tai išnyks ir tie šešėliai, o ar be jų gyvenimas bus patikimesnis, nežinai. Nežinia visada yra nepageidaujama žmogui, jo smalsumas ir noras viską sužinot dar šiapus nutrina bet kokią abejonę dėl to žinojimo prasmingumo. Bet jeigu žmogus žinotų, kad su juo pasibaigia bet kokia egzistencija, bet kokia svajonė apie Anapusybę, tai kažin kaip būtų su Moraliniu dėsniu. Nes, kaip sakė Fiodoras Dostojevskis, jeigu Dievo nėra, tai viskas galima. Tada gali draugiškai šnekučiuotis Hitleris su šv. Pranciškum, Stalinas su šv. Kazimieru, Kaligula su šv. Jonu Paulium II. Kas būtų? Būtų gili juoda pragarmė žmogaus galvoje, jis nenorėtų sūpuoti savo vaiko, nenorėtų laidoti savo mirusiųjų, nematytų prasmės lankyti savo sergančios motinos, neimtų į rankas ginklo, kai jo šalį užpultų atėjūnai. Žmogus būtų zombis. Ir tada juo būtų galima manipuliuot.

Bet, dėkui Dievui, yra kitaip. Jau kelerių metų žmogutis klausia, kodėl po žiemos ateina pavasaris, kodėl reikia lankyti kapus, kodėl negalim dabar nuskristi į tą žvaigždę, antai ten šviečiančią dangaus pakrašty. Paskui, jeigu susiklosto palankios aplinkybės, pats mums į tuos klausimus ir atsako. Tik nereikia manęs gąsdinti, tarsi sako jis, aš pats viską žinau, o jeigu dar nežinau šiandien, tai rytoj žinosiu tikrai. Bet, laikui nenumaldomai bėgant, srūvant į Stikso upę, ir jį pradeda kamuoti neatsakomi klausimai – kodėl yra rytas ir vakaras, vasara ir žiema, kodėl reikia eiti kariaut, kodėl meilė moteriai ir tėvynei yra tokia stipri, kad gyvybę už ją atiduotum, pagaliau kodėl viskas yra, jeigu galėtų nieko nebūt? Ir tada jis susitaiko su mintim, kad žmogui taip jau skirta, kad jį neišvengiamai seka tie vakaro šešėliai, ta BAIMĖ, kurią dar būtų galima įvardyti DIDŽIĄJA NEŽINOMYBE. Bet...

Bet pasaulis sulaukė DIDŽIOSIOS KNYGOS, kurioje tiesiogiai arba užkoduotai pateikiama žinia, kad „štai aš esu su jumis iki pasaulio pabaigos“... Šita žinia įkvėpė nesuskaičiuojamą galybę piligrimų, įtikėjusių jos išganinga jėga, pasirengusių dėl jos paaukoti bet ką. Šimtai dainių ir filosofų, pradedant Sokratu ir Dante, baigiant Michaelu Newtonu ir mūsų Sigitu Geda ir Arvydu Šliogeriu (apie pastarojo išskirtinį mąstymą reikėtų kalbėti atskirai), nuolat mąstė ir mąsto apie ją, tą žinią. Ji nesuteikia galimybės ramiai užmigti, bet yra tarsi neišsenkantis mūsų visų svajonių šaltinis. O kas žmogus be svajonės? Jis sunyktų tarsi medis be pavasarinio lietaus, tarsi užkariauta tauta, kurios jėgos ima sekti, jeigu neatsiranda bent dešimtadalio drąsuolių ir svajotojų, pasiryžusių bet kam dėl laisvės. Nežinau, reikėtų atskirai pasidomėti, bet manau, kad didžioji dalis bet kurios tautos paminklų yra skirta savo identiteto gynėjams – dainiams ir karžygiams ar sukilėliams prieš vergovę. Laisvė – ontologinis žmogaus ir tautos egzistencijos pamatas. Ne veltui Dievas suteikė žmogui visapusišką laisvę – laisvę tikėti ar netikėti. Bet kuris mąstantis žmogus anksčiau ar vėliau supranta, kad galbūt nuo jo apsisprendimo priklauso Visatos ateitis, galbūt Dievas tik pastūmėjo pasaulį į savikūrą, ir dabar jau nuo mūsų priklauso, kur link pasuks pasaulio ateitis. Tai didžiulė atsakomybė. Ir, manau, reikia nuolat primint didžiojo Sokrato išmintį – jeigu Dievo nėra, tai aš paprasčiausiai miegosiu nieko nesapnuodamas, o jeigu jis yra, tai, manau, jis mums paruošė kažką nuostabaus. Būtų galima įsivaizduot dvi lygiavertes kariuomenes – Baltųjų Angelų ir Juodųjų Pranašų Legioną. Šis įsivaizdavimas – manichėjų filosofinis pagrindas, bet gal jie ir neklydo, pernelyg daug ženklų liudija jų mąstymo naudai. Pagaliau, panašiai mąstė ir Czesławas Miłoszas. O poetai dažnai neklysta. Mums reikėtų dažniau įsiklausyti į jų žodžius. Juk pirmieji poetai – magai, burtininkai, šamanai – prišaukdavo lietų, išmaldaudavo giedrą, gydydavo.

JAV mokslininkas, psichologijos daktaras, hipnoterapijos specialistas Michaelas Newtonas, kurio trys knygos išleistos ir Lietuvoje („Sielų kelionės“, „Sielų lemtis“, „Gyvenimas tarp gyvenimų“), rašo, kad aname pasaulyje viskas labai panašu į šį – ten yra net ir bibliotekos ir kiti įvairūs šio pasaulio dalykai (jam tai pasakojo jo pacientai). Tada pagalvoji – Viešpatie, jeigu tai teisybė, tai gal mes matysime ir mūsų ainius, kurie gyvens po šimto metų, gal mes galėsim būti jų angelais sargais? Tai ko tada bijot? Nebent to, kad M. Newtonas klydo. Bet kažkokia nuojauta kužda, kad tokie žmonės neklysta. Kam, pagaliau, rašyti tokias knygas, kurias jis parašė, kam drumsti protą ir žlugdyti svajones kitiems? Kad ir kaip galvotum, prieini prie išvados, kad taip mąstantis žmogus negali (o ir neturi teisės) paminti po kojom viso pasaulio svajonę.

Bet, deja, žmogui lemta ir pavargt. Kas tai lemia, nuo ko priklauso, kad kartais ir jauną žmogų apninka abejonės dėl šio pasaulio teisingumo, prasmingumo, noro apgiedot jo grožį (bet ar tik)? Vytautas Mačernis savo draugui Pauliui Jurkui viename laiške parašė tokius žodžius: „Aš nebenoriu gyvent.“ Kas galėjo nulemti tokį poeto pasakymą? Na, taip, turint omeny, kad poezija – ne tik palaima, bet ir prakeiksmas, tai būtų galima ir suprast. Bet dauguma turbūt įsivaizduoja, kad poetas – nuolat džiūgaujantis paukštukas, visada giedantis giesmę kylančiai saulei. Deja, taip nėra. Užtenka prisiminti Charles'į Baudelaire'ą ar François Villoną, pagaliau mūsų Sigitą Gedą. Gal vieną kartą pagaliau bus suprasta, kad būti mąstančiam ir rašančiam – ne tik dovana, bet ir našta? Tad prisiminkim, gerbiamieji, ne visi ją pakelia. Koks nuovargis turėjo aplankyt Bronių Radzevičių, Antaną Masionį? Galima tik pavydėt Antanui Kalanavičiui, Stasiui Stacevičiui, kurie, būdami visiški atsiskyrėliai, turėjo savyje kažkokių paslaptingų jėgų.

Pagaliau, linkėtina prisiminti šv. Jono Pauliaus II žodį – „nebijokite“. Jeigu jis taip pasakė, vadinasi, žinojo, ką sako.

– GEDIMINAS MARTIŠIUS –

Nacionalinis moterų streikas, arba Kaip kurti „Razem“

Rugpjūčio 24–26 dienomis Kaune vyko tarptautinis Rytų Europos feminizmui skirtas susitikimas. Trijų dienų sesijose iš lyties perspektyvos buvo nagrinėjamos nacionalizmo, darbo ir reprodukcinių teisių problemos. Pranešimų metu buvo gvildenami Stambulo konvencijos ratifikavimo, pigios ir dažniausiai feminizuotos darbo jėgos išnaudojimo, liberaliojo arba kapitalizmo kritikos stokojančio feminizmo ribotumo klausimai. Susitikimo tikslas buvo užmegzti glaudesnį ryšį su posocialistinėmis šalimis, aptarti regiono tendencijas išeinant iš „besivejančių šalių“ diskurso ir pasipriešinimo strategijas stiprėjančiame dešiniosios politikos spektre.

Vienas įspūdingiausių pastarųjų metų judėjimų regione buvo Lenkijos moterų pasipriešinimas abortų draudimams. Partijos „Razem“ atstovės susitikime pasakojo apie protestų pradžią, eigą ir rezultatus. Apie partijos politiką, feminizmo įtaką ir kovą už reprodukcines teises su „Razem“ atstovėmis bei *Czarny Protest* (Juodojo protesto) judėjimo iniciatorėmis KINGA STANCZUK ir ANNA ADAMCZYK kalbasi Austėja Banytė, Viktorija Kolbešnikova ir Laura Lapinskė.

– Ar galėtumėte papasakoti apie Juodojo protesto ištakas ir tuometinį Lenkijos kontekstą?

Kinga Stanczuk: Dešiniųjų pergalė 2015 metų Lenkijos parlamento rinkimuose buvo logiška ligtolinės politikos, dešimtmečiais ignoravusios bazinius socialinius ir ekonominius poreikius, pasekmė. Kairiesiems tai nebuvo staigmena. Prie tokių rinkimų rezultatų, be abejo, prisidėjo ir pilietinės visuomenės pasyvumas, ir dramatiškas *grassroots* judėjimų trūkumas, susijęs su judėjimų nupolitinimu ir parsidavimu nevyriausybinių organizacijų formalizmui. Liberalaus ar progresyvaus feminizmo pastangos kelti su moterų teisėmis susijusius reikalavimus, pavyzdžiui, liberalizuoti abortų įstatymą, buvo bergždžios, o jų organizuojami protestai – tiesiog apverktini. Jei į protestą susirenka 100–150 žmonių, tai vargu ar mindžikavimu priešais parlamentą įmanoma ką nors pasiekti. Būrelis tarpusavyje pažįstamų protestuotojų su savo įsitikinimais – nepalyginama su tuo, ką vėliau sugebėjome mobilizuoti.

Konservatyvi katalikiška partija „Teisė ir teisingumas“ buvo strategiškai palankioje pozicijoje pulti. Pilietinė visuomenė apimta snaudulio, feministinis pasipriešinimas nereikšmingai mažas, politinė kairė ištikta didelės krizės. Tokioje situacijoje laimėję parlamentinę daugumą ir žmonių pasitikėjimą, jie turėjo puikią progą įteisinti abortų uždraudimą kartą ir visiems laikams. Jų laukė siurprizas… (*Šypsosi.*)

Kai sužinojome rinkimų rezultatus, buvome nustėrusios ir negalėjome patikėti, kiek daug žmonių atėjo balsuoti (žinant pastarųjų metų pilietinio dalyvavimo pasyvumą).

Staiga mes supratome, kad laukia kova ne su kokia abstrakčia socialine grupe, o su pačia vyriausybe. Puoliau į paniką ir turėjau gerai išsiverkti prieš ko nors imdamasi. Atsipeikėjusios pradėjome svarstyti, ką reikia daryti. Ką tokioje situacijoje darytumėte jūs? Pradėjome mąstyti apie mažo masto pasipriešinimo akciją: susirinksime prie parlamento, protestuosime, turėtų ateiti daug žmonių, nes įstatymo projektas toks radikalus. Tačiau mūsų draugė Goha tvirtino, kad turime galvoti visai kita skale: mobilizuoti žmones iš mažesnių miestų ir kaimų, sutelkti visą Lenkijos periferiją ir panaudoti jų pyktį. Ji pasiūlė sukurti grotažymę *#czarnyprotest* ir fotografuotis apsirengus juodai, taip išreiškiant pasipriešinimą abortų uždraudimo projektui. Po tokio siūlymo pamaniau – įspūdinga! Mūsų teisės netrukus bus sumaltos į miltus, o štai mergina siūlo protestuoti tviteryje. Tiesiog nuostabu! Išskyrus tai, kad ji buvo visiškai teisi, o aš klydau.

Pradėjome tviterio akciją, dalinomės idėja su draugėmis, mamomis ir seserimis, ir tos pačios dienos vakarą pradėjo plūsti nuotraukos iš Lenkijos užkampių. Juodai apsirengusios merginos siuntė asmenukes su Juodojo protesto žyme iš kaimiškų vietovių, kuriose abortai ypač stigmatizuojami. Sėkmę mums atnešė būtent ši jaunų merginų armija iš niekad negirdėtų kaimų ir miestelių.

Anna Adamczyk: Keletas garsių asmenybių netikėtai išreiškė solidarumą ir palaikymą Juodajam protestui. Netgi gana konservatyvių pažiūrų aktorė Kristina Janda, tikra Lenkijos žvaigždė, turinti virš milijono gerbėjų feisbuke, paskelbė, kad jos svajonė – surengti nacionalinį Lenkijos moterų streiką. Buvome maloniai nustebintos! Keletas jaunesnių aktorių viešai prisipažino, kad yra dariusiosi abortus. Taigi, įvyko labai įdomi ir intensyvi įvairių išpažinčių ir pareiškimų sinergija viešojoje erdvėje.

K. S.: Nuo tos dienos, kai kilo idėja apie internetinę akciją, iki milžiniškų protestų Lenkijos gatvėse praėjo dvi intensyvios savaitės. Atėjus Juodojo protesto dienai supratome, kad smarkiai prašovėme dėl dalyvių skaičiaus. Tuo metu gyvenau prie aikštės, kurioje vyko protestas, ir tiesiog negalėjau išeiti iš namų, nes žmonės buvo sausakimšai užtvindę aikštę ir aplinkines gatves. Negalėjome įsivaizduoti, kad nors buvo pirmadienis ir pliaupte pliaupė lietus, susirinks tokia milžiniška minia. Taip šalia kitų Juodojo protesto simbolių – drabužių pakabos, naudotos savadarbiams abortams, ir juodos spalvos – juodas skėtis tapo dar vienu svarbiu ženklu. Visi šie simboliai buvo nuosekliai naudojami protesto dalyvių plakatuose ir retorikoje vienijantis prieš visišką abortų uždraudimą šalyje.

Protestai įvairiose Lenkijos vietose tiesiog ėmė kilti spontaniškai ir niekas nebūtų galėjęs to suvaldyti. Juk neturėjome jokios bendros platformos ką nors centralizuotai organizuoti. Turėjome bendrus simbolius, bendrą atributiką ir pagrindinę žinią. Naudodami juos, žmonės patys susitelkė ir išėjo į gatves. Tai buvo organiška, masiška ir išties galinga. Suburti tūkstantinę minią pavyko netgi Krokuvoje, kur jau daugelį metų buvo sudėtinga mobilizuoti žmones. Iš plakatų ir skanduočių liejosi pyktis, nusivylimas, kūrybingumas ir drąsa. Žmonės nepabūgo žaisti su hegemoniniais istorijos naratyvais, net jeigu už tai daugelis vėliau buvo patraukti teisinėn atsakomybėn už tautinių ar religinių visuomenės jausmų įžeidimą.

Juodasis protestas iš esmės buvo pirmoji realios opozicijos „Teisės ir teisingumo“ partijai apraiška. Tai, kad protestai sustabdė įstatymo priėmimą, buvo nenuginčijamas to įrodymas. Trečiadienį tebuvome saujelė žmonių, kokie 60, vis dar stovinčių su plakatais aikštėje priešais parlamentą ir laukiančių žinių. Kai sužinojome, kad įstatymas nebebus svarstomas, supratome, kad galime švęsti pergalę. Vėliau buvo bandoma analizuoti, kaip mums pavyko. Vienos teigė, kad „Teisė ir teisingumas“ tiesiog išsigando milžiniškų protestuotojų minių miestuose. Kitos sakė, kad pergalė buvo įmanoma būtent dėl to, jog sugebėjome mobilizuoti periferijos ir mažų miestelių gyventojus, ir aš esu linkusi su tuo sutikti.

Praėjus dvejiems metams, įstatymo projektas buvo grąžintas svarstyti. Teko vėl mobilizuotis ir eiti į gatves. Šį kartą suburti mases buvo daug lengviau. Jau turėjome komunikacijos kanalus, simbolius, plakatus. Viskas vyko greičiau ir užteko vos kelių valandų paskleisti žinią. Feministinis įtūžis buvo kaipmat mobilizuotas. Ir nors tikrai nestokojome entuziazmo, šį kartą supratome, kad tai negali vykti amžinai. Žmonės turi darbus, vaikus, kurių priežiūrą galima nesunkiai suorganizuoti kartą ar kitą, tačiau jei tai reiktų daryti nuolat – net ir ši priemonė nustotų veikti.

– Minėjote, kad proteste dalyvavo įvairiausios organizacijos: nuo partijų iki nevyriausybinių organizacijų, nuo aktyvistų iki akademikų. Kaip pavyko susikalbėti, suvaldyti kylančias įtampas ir įveiklinti solidarumą?

K. S.: Tam tikra prasme to padaryti mums niekada nepavyko. Pavyzdžiui, vienos grupės norėjo likti „didžiosios politikos“ nuošalyje ir tiesiog išreikšti palaikymą teisei į abortą. Nacionalinio moterų streiko judėjimas nenorėjo veltis į formalią politiką, tačiau išryškėjo kaip protesto lyderės, turėjo daug galios ir visuomenės palaikymo, sukaupė daug šalininkų socialiniuose tinkluose, tad jų dalyvavimas proteste buvo lemiamas. Man tai suprantama, nes Lenkijoje pavojinga per daug politizuoti – rizikuoji atbaidyti didelę dalį populiacijos. Tačiau nebuvo lengva, kai tokia didelė jėga ėmė kritikuoti judėjimą kaip „pernelyg politizuotą“ ir bandė išlikti kuo apolitiškesnė. „Razem“ bandė tai atsverti ir savo ruožtu vis aktyviau politizavosi. Radome būdų pritraukti daugiau narių, ilgainiui ėmėme dėvėti partijos atributiką, supažindinti žmones su savo politine pozicija. Nuo to įtampų tikrai nesumažėjo, tačiau esminė jėga buvo bendras vardiklis. Bendras tikslas, kuris buvo didesnis už mus visas, už visas tarpusavyje nesutariančias grupes ir politines sroves, – užkirsti kelią šiam absurdiškam įstatymui.

– O kaip sekėsi bendradarbiauti su mokslininkėmis, akademine Lenkijos bendruomene?

K. S.: Akademikės buvo susipriešinusios dėl kitų klausimų. Vyresnės kartos Lenkijos feministės, vienaip ar kitaip susijusios su akademine bendruomene, žinoma, aktyviai dalyvavo Juodajame proteste, tačiau „Razem“ iš jų palaikymo nesulaukė dėl „pernelyg kairiosios“ pakraipos. Jų nuomone, mes per daug dėmesio skiriame ekonominiams klausimams, o jų politinės pažiūros vis dėlto yra liberalios. Šioks toks priešiškumas tvyrojo ore, tačiau bendras tikslas buvo per daug svarbus, kad eskaluotume vidinius konfliktus. Be to, tai vis dar yra jų kova. Abortų įstatymas buvo pakeistas 1993 m., tad vyresnės kartos feminisčių kova už abortų liberalizavimą, galima sakyti, tęsiasi iki šiol. Tai buvo idealus momentas joms vėl išnirti į paviršių.

A. A.: Grįžtant prie politinių pažiūrų skirtumų, buvo daug iššūkių. Per juoduosius protestus gan aktyviai reiškėsi ketvirta pagal dydį šalyje neoliberalų partija „Nowoczesna“ („Modernioji“). Ji gana progresyvi LGBT klausimais, bet absoliučiai neoliberali ekonominiais. Jos pavieniai nariai prisijungė prie mūsų per protestus oficialiai arba kaip privatūs asmenys. Buvome nustebę, kai po tokių sėkmingų protestų mūsų politinis reitingas nepakilo. Supratome, kad nuo pat pradžių galėjome labiau išsiskirti kaip atskiras politinis judėjimas protestų viduje. Vietoj to tiek mes, tiek neoliberalų partija atsidūrėme po vienu lozungu, kas padėjo pasiekti rezultatą, bet politiškai kaip „Razem“ turėjome labiau *brendintis*, stengtis atskirti politines programas, kad žmonės suprastų, jog anapus „moterų klausimo“ turime radikaliai skirtingus požiūrius į politiką.

– Šiais laikais, kai politinė kairė Rytų Europos valstybėse yra ganėtinai paralyžiuota, tokios partijos kaip „Razem“ atsiradimas teikia vilties ir galbūt net žymi istoriškai svarbų momentą. Gal galėtumėte pasidalinti, kaip gimė „Razem“? Nuo ko viskas prasidėjo?

K. S.: Tuo metu neformali kairė nesutarė dėl kelių dalykų viešojoje erdvėje, tačiau egzistavo grupė žmonių, panašiai vertinančių įvairias problemas. Tarkime, SLD (Lenkijos demokratinė kairioji sąjunga) buvo iškėlusi tikrai atstumiantį kandidatą į prezidento postą. Daugelis žmonių manė, kad tai nepriimtina, turiu omenyje, kad partijai jau galas – daugiau jokių derybų su SLD. Daugelis manė, kad daugiau už SLD nebebalsuos. Augo supratimas, kad mums (tie „mes“ – tai įvairios išsibarsčiusios grupės) reikia tam tikros politinės reprezentacijos, nes kol kas neturime nieko: tiesiog nėra už ką balsuoti.

Buvo toks tarpsnis, kai žmonės demonstravo panieką balsavimui. Net buvo prikurta memų, kur į valdžią renkami elniai ar išgalvoti veikėjai. Kažkuriuo metu atsirado grupė, kurią šis „tiesiog iš visko pasijuokime“ požiūris ėmė labai erzinti, nes šaipytis vis dėlto yra lengviausia išeitis. Tad mes ėmėme ir susitikome. Apie 30 žmonių privačiame bute lyg ir ne visai rimtai aptarti idėjų. Be abejo, buvo žmonių, kurie nuo pat pradžių elgėsi labai aktyviai. Manau, labai svarbu, kad yra toks grupės branduolys, kuris su malonumu tam skiria visą savo laiką. Tas branduolys investavo viską, įskaitant asmeninius pinigus – tai nebuvo didžiulės sumos, nes žmonės nėra turtingi, tačiau jie džiaugėsi galėdami prisidėti ir maždaug metus dirbo prie kampanijos nemokamai.

– Iš kokių socialinių sluoksnių šie žmonės?

K. S.: Pačių įvairiausių. Yra žmonių iš vidurinės klasės, asmenų iš darbo klasės šeimų, kurie baigė studijas ir gavo geresnius darbus miestuose, bet nebūtinai gerai apmokamus. Pavyzdžiui, jeigu dirbi nevyriausybinėje organizacijoje Lenkijoje, tai nesi turtingas, veikiausiai priklausai žemesnei vidurinei klasei.

Labai svarbu turėti tokį branduolį žmonių, kurie džiaugiasi atiduodami tam visas jėgas, nepaisant turimų darbų (aš, beje, buvau viena iš tų žmonių, dirbau puse etato). Taip suorganizavome pačių finansuotą kongresą, jame dalyvavo apie 200 žmonių iš visos šalies. Tuomet tai veikė per pažintis. Kongreso metu išsirinkome pirmą valdybą. Turime ne lyderį, o kolektyvinę vadovybę. Tuomet išrinkome 9 žmones. Po to išrinkome nacionalinę tarybą, ją sudarė apie 30 žmonių. Valdyba valdo partiją, o taryba patarinėja. Pavyzdžiui, Anna yra tarybos narė. Ji viena iš žmonių, kurie konsultuoja valdybą praktiniais klausimais.

Aš taip pat buvau pirmojoje taryboje. Buvau viena iš tų žmonių, kurie teikė pirmines strategijas, siūlė diskusijas. Tai buvo labai intensyvus laikotarpis, nes rinkimams pasirengti turėjome tik kelis mėnesius. Turėjome surinkti parašus ir sudaryti rinkimų programą. Buvau už tai atsakinga. Buvo daug chaoso: žmonės iš visų šalies kampelių teikė savo reikalavimus ir rengė įvairių formatų dokumentus. Visą mėnesį teko aiškintis, ką žmonės nori pasakyti, ir susiaurinti reikalavimus į 9 kategorijas. Taip parengėme programos projektą, kuris labiau priminė ketinimų pareiškimą nei rimtą politinį dokumentą. Nepaisant to, turėjome pradinę programą ir pakankamai parašų kampanijai. Pastaroji buvo beprotiška. Vieno susirinkimo metu prekybos centre mane užsipuolė aštuoniasdešimtmetis. Pačiupęs už švarko pradėjo rėkti: „Prakeikti komunistai, nebeįsileisime jūsų į valdžią!“

– Ar kairiųjų idėjų laikėtės nuo pat pradžių?

K. S.: Taip. Buvome vienintelė visiškai kairiųjų pažiūrų politinė partija 2015 metų parlamento rinkimuose. Mums rūpėjo ir ekonominės, ir socialinės problemos. Susikūrėme vos keturi mėnesiai prieš rinkimus ir sugebėjome surinkti beveik 4 procentus balsų, kurie leido gauti valstybės finansavimą. Deja, negavome mandatų parlamente. Kol kas jaučiamės saugiai žinodami, kad galime egzistuoti dar vieną kadenciją, bet kadangi nesame ten fiziškai, sunku plėtoti diskusiją.

Kaip minėjau, surinkę beveik 4 procentus balsų, gavome valstybės subsidijas, o tai reiškia, kad veikla finansuojama ne vien aukomis. Jos taip pat svarbios, bet subsidija – stabilus pinigų šaltinis. Svarbu žinoti, kad pavyks susimokėti už elektrą ir pasamdyti žmonių. Tai kokybinis organizacijos valdymo pokytis. Kaip žino bet kuri nevyriausybinė organizacija – tai pavojingas momentas, nes žmonės tampa nepatenkinti, kad vieni dirba nemokamai, o kiti gauna algą.

Nukelta į p. 14 ►

Įkinkyti Bergmano demonai

Kino, teatro režisierius, rašytojas Ingmaras Bergmanas (1918–2007) – labiausiai pasaulyje žinomas švedas. Iš jo filmų daugelis užsieniečių susidarę vaizdą apie Švediją. Šiemet minimas šio garsaus režisieriaus šimtmetis. „Dramatene“ surengtas tarptautinis Bergmano festivalis, vyko diskusijos, filmų peržiūros, prisiminti interviu. Leidykla „Norstedts“ pakartojo arba pirmą kartą išleido jo romanus-scenarijus, o Bergmano draugija – penkis žemėlapius su šio kūrėjo gyventomis vietomis Upsaloje, Stokholme, Forio saloje, Dalarnos ir Skonės kraštuose.

Bergmanas augo klebonijoj, apsuptas religinių paveikslų, krikščioniškų tradicijų. Jo tėvas buvo pastorius. Lakios vaizduotės vaiką nuo mažens glumino bažnytinės dogmos ir griežtas tėvo auklėjimas – bausmės, mušimas už menkiausią prasižengimą. Vaikystėj patirti išgyvenimai virto kūrybos tema, kurią jis plėtojo visą gyvenimą. Santykiai su tėvu ilgokai buvo sudėtingi, tai pavaizduota filme „Fani ir Aleksandras“ (1982). Čia parodytas vaiko, būsimojo režisieriaus, susižavėjimas lėlių teatru ir judančiais paveikslais, kuriuos žiūrėdavo sukdamas *laterna magica* aparato rankenėlę.

Bergmanas mėgdavo lygiagrečiai kurti filmus ir teatro spektaklius, čia jis – ir rašytojas, ir scenaristas, ir režisierius, ir net prodiuseris. Švedijos radijui sukūrė daug trumpų pjesių, o televizijai – garsių filmų: „Scenos iš vedybinio gyvenimo“ (1973), „Veidas prieš veidą“ (1976), „Geri ketinimai“ (1992). Stokholmo operos teatre režisavo Igorio Stravinskio „Veltėdžio karjerą“ (1961), o su kompozitoriumi Danieliu Börtzu sukūrė „Bakchantes“ (1991). Muzika Bergmanui buvo paguoda, kūrybinis impulsas: „Jeigu būčiau priverstas rinktis: regą ar klausą, aš pasirinkčiau klausą.“ Filmas jam buvo kaip muzika. Scenarijus ir filmus kurdavo preciziškai tarsi muzikinę kompoziciją. Labiausiai vertino ir mėgo klasikinę muziką. Mozarto, Bacho, Schuberto kūriniai dažniausiai skamba jo filmuose.

„Teatras man kaip ištikima žmona, o kinas – mano mylimoji“, – šiek tiek perfrazuodamas Čechovą yra sakęs Bergmanas. Teatras iš tiesų ryškiai paveikė ar net inspiravo jo filmus. Dėl ūmaus temperamento, reiklumo, disciplinos Bergmanas buvo vadinamas demonišku režisieriumi: „Esu dramatiškas žmogus, isteriškas, hipochondrikas, bet viskam prireikė disciplinos“, – televizijos interviu kalbėjo režisierius. Jis visą gyvenimą kovojo su savo demonais, turėjo jų sąrašą. Vieni tai vadina neurozėmis, kiti – fobijomis. Strindbergui tai buvo „jėgos“, o Bergmanui – demonai: „Kartais jie man pasirodo, tokie išblyškę, bet dailiai apsirengę.“ Svarbiausias – katastrofos demonas: „Aš neturiu saugiklio katastrofoms, tai užsispyręs, stiprus demonas, bet jo nepavyko sutikti.“ Labai įkyrūs baimės demonai: „Aš visko bijau, ne tik šunų, kačių, vabzdžių, vabalų, paukščių, bet ir žmonių, didelių sambūrių, minios, mirties. Toms baimėms įveikti man reikia daug energijos.“

Kuriant spektaklį ar filmą, jį kas rytą kamuodavo jausmas, kad nieko neišeis. Šią baimę jis vadino profesijos arba darbo demonu. Dar buvo baimė patirti fiasko: „Daugelis manydavo, kad man nepasiseks.“ Įtūžio demonas buvo sunkiai suvaldomas: „Esu ūmus, galiu staiga supykti, įsiusti iki sąmonės netekimo, ypač darbo metu, o šiaip aš malonus, mandagus. Darbe man buvo svarbus pedantiškumas, punktualumas, tvarka, darna, harmonija – kitiems, žinoma, tai būdavo nelengva.“ Dar tingulio demonas: „Man reikia prisiversti, kad atsisėsčiau prie rašomojo stalo.“ Yra dar nuoskaudų demonas: „Iki šiol negaliu užmiršti senų kritiškų recenzijų.“ Ir paskutinis – nulio demonas: „Atrodo, kad vaizduotė, kūrybiškumas mane apleis, ir jau nieko nebesukursiu.“

Tai iš tiesų puiki savianalizė. Bergmanui, kaip ir Strindbergui, dažniausiai pavykdavo tuos demonus pažaboti, net „įkinkyti, kad man duotų naudos“, kaip jis sakydavo. Kartais sekdavosi tuos demonus apgauti: „Jie negali pakęsti šviežio oro. Todėl išeinu pasivaikščioti bet kokiu oru.“

Režisuodamas Bergmanas rėmėsi ne tiek savo intelektu, kiek intuicija. Jis garsėjo ypatingu gebėjimu paversti aktorius „matomais“. Tarytum koks tėvas jautė jiems atsakomybę, rūpinosi jais. Savo spektakliams, filmams gaudavo finansavimą, dėl to kai kurie jauni švedų režisieriai jo tiesiog nekentė.

Ilgainiui subūrė ratą draugų, aktorių, bendradarbių. Į vadinamąsias Bergmano arklides pašalinis retai pakliūdavo. Čia vyravo griežta tvarka, punktualumas, atsidavimas, darbo metu durys būdavo užrakintos. Bergmano aktoriai vaidindavo ir jo spektakliuose, ir filmuose: Maxas von Sydowas, Bibi Andersson, Erlandas Josephsonas, Ingrid Tulin, norvegė Liv Ullmann, vėliau – Lena Olin, Pernilla August, Lena Endre ir kt.

Daugelyje Bergmano pjesių ir net dvidešimt penkiuose filmuose svarbus vaidmuo tenka menininkui. Tai savotiškas Bergmano autoportretas. Jis, kaip ir mėgstamiausias jo rašytojas Strindbergas, vaizdavo asmeninius išgyvenimus, konfliktus, patirtį. Jo menininkai dažnai yra dviejų tipų: nusižeminę arba vampyriški. Savęs nevertinantis menininkas priverstas pataikauti įnoringai publikai, kuri vėliau jį kritikuos ir įžeidinės. Vampyriški menininkai minta kitų patirtimi, jie bando ją pasisavinti. Filme „Vilko valanda“ (1968) juntama paniška tokios aplinkos baimė. Bergmanas šį filmą iš pradžių buvo pavadinęs „Žmonių ėdikai“.

Patys švedai prisipažįsta, kad Bergmanas, kaip kino novatorius, labiau buvo vertinamas užsienyje. Švedijoje jo filmai, ypač ankstyvieji, buvo smarkiai kritikuojami, juose pasigesta „visuomeninio užsiangažavimo“. Daug jaunų režisierių norėdavo su juo susitikti, bendradarbiauti, pasimokyti. Aštuntajame dešimtmetyje, jau gyvendamas su Liv Ullmann Forio saloje, jis buvo priverstas atsitverti nuo įkyrių gerbėjų, žurnalistų, nuo viešo gyvenimo. Ten jis turėjo savo kino teatrą, nemažą filmoteką, kasdien pažiūrėdavo bent po vieną filmą. Mėgdavo ilgokai kalbėtis telefonu, jį laikė praktišku įtaisu, garantuojančiu anonimiškumą.

Dvasiniai dalykai – viena iš pasikartojančių jo kūrybos temų. Bergmano požiūris į religiją keitėsi, svyravo tarp vilties, baimės, abejonių. Iki septintojo dešimtmečio jo filmuose religiniai motyvai itin svarbūs. Kurdamas „Septintąjį antspaudą“ (1957) savo aktoriams sakydavo savotiškus pamokslus. Vėliau jo tikėjimas įgavo racionalesnį, labiau humanistinį atspalvį – „kiekvienas žmogus turi savo šventumą“, mirtis tėra „užpūstas žiburys“. Toks požiūris jam tada atrodė logiškas, išvaduojantis iš kamuojančių samprotavimų. Tos dvasinės abejonės išsakytos filmų trilogijoje „Tarytum veidrodyje“ (1960), „Komunija“ (1962), „Tylėjimas“ (1962), pastarajam iš pradžių buvo davęs pavadinimą „Dievo tylėjimas“. Dar vėliau religinės abejonės įgavo gilesnį, metafizinį atspalvį.

Mirties tema vienaip ar kitaip paliesta beveik visuose jo filmuose. Siaučiant marui („Septintasis antspaudas“), narsusis Riteris pasiūlo Mirčiai pažaisti šachmatais. Kol jiedu žaidžia, tol Riteris gyvas. Bergmanas savaip vaduodavosi iš mirties baimės. Į gyvenimo pabaigą, ypač po žmonos Ingrid mirties, jis vėl grįžo prie ankstesnio, viltį teikiančio tikėjimo anapusiniu gyvenimu. Tie apmąstymai ryškiausi „Intymiuose pokalbiuose“ (1996) ir „Sarabandoje“ (2003), paskutiniame kūrinyje.

Bergmanas stengėsi atskleisti antgamtinę pasaulio sampratą. Andrejaus Tarkovskio filmus jis laikė pavyzdžiu. „Jeigu filmas ne dokumentinis, tai jis yra sapnas. Tarkovskis šia prasme nepralenkiamas. Sapnų erdvė jam savaime suprantamas dalykas [...]. Aš visą gyvenimą beldžiausi į tas duris, norėjau patekti į tą erdvę, kurioje jis taip laisvai jaučiasi“, – rašė autobiografinėje knygoje „Laterna magica“ (1987). „Veidas“ (1958) – daugiausia magijos turintis filmas. Sapnų košmarais ypač išraiškinga „Žemuogių pievelė“ (1957).

Pasaulyje Bergmaną, ko gero, labiausiai išgarsino žemiškus, kasdienius žmonių santykius vaizduojantys filmai, psichologiškai atskleidžiantys jausmų subtilybes. Savitai narpliodamas giminės, artimųjų konfliktus ar intymius, dvasinius savo išgyvenimus jis tapo suprantamas ir įsimintinas.

– ZITA MAŽEIKAITĖ –

GODA CHARACIEJIENĖ

Suneštinė

O mano skara iš Indijos.
O mano auskarai iš Estijos.
O mano kuprinė itališka.
O mano žiedas iš Portugalijos.

Mano apyrankę parvežė motina.
O mano bliuskutė – draugės.
O mano švarkui vienuolika metų.
O mano kelnės jau gerokai dėvėtos.

O mano kedai – naikai.
O pakabutis – iš Airijos.
Taip sudurstyta sluoksnis po sluoksnio
Ten kažkur – visgi. Esu.

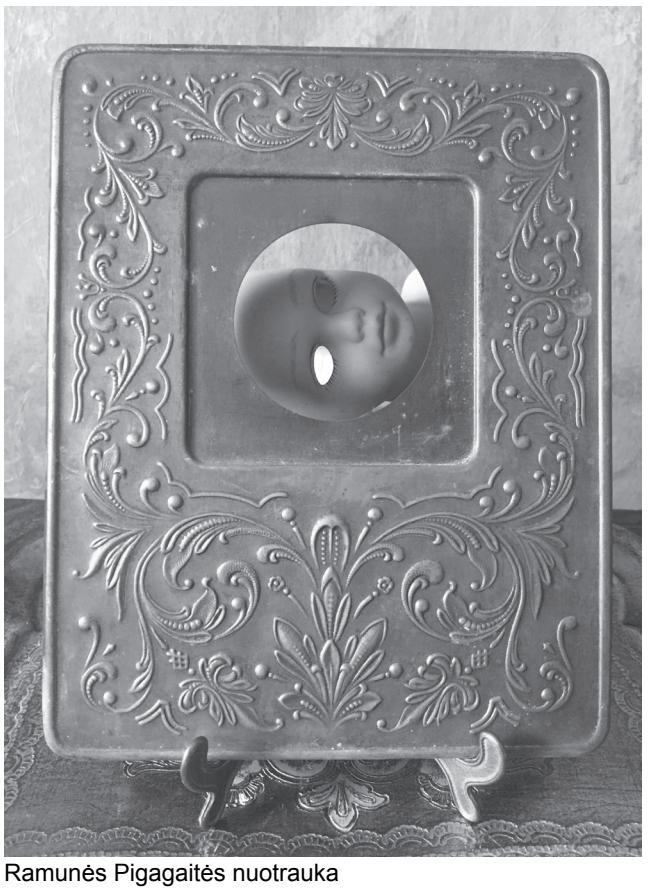

Ramunės Pigagaitės nuotrauka

O pasakojimas tęsiasi

►Atkelta iš p. 1

Mintis apie rašymo pradžią (ir net nebūtinai dėl to, kad atrandamas reikalas, bet tam, kad jis būtų atrastas) yra viena iš baisiausių neišvengiamybių, su kuria susiduria herojus gaminantys rašytojai ir, savo ruožtu, patys herojai. Nes koks dar gali būti aukščiausias heroizmas, jei ne herojų kūrimas, herojų pasakojimas? Aišku, jei ne pats herojus sukuria savo kūrėją – tokią nuomonę nuostabiai ir giliai išskleidžiu knygoje „Don Kichoto ir Sančo gyvenimas pagal Migelį de Servantesą Saavedrą“ (Madridas, Fernando Fe knygynas, 1905), kurią čia, pasitaikius progai, pareklamuoju. Šiame veikale įrodinėju, kad tai Don Kichotas sukūrė Servantesą, o ne atvirkščiai. O kas tuomet sukūrė mane? Šiuo atveju nelieka abejonių – tai mano pasakojimo herojus. Taip, tesu tik savo pasakojimo herojaus fantazija.

Tęskime? Jei būtų mano valia, drauge skaitytojau, kiek tik panorėsite; bet bijau, kad tai gali virsti pasaka be galo. O juk toks ir yra gyvenimo pasakojimas... Nors – ne! Ne! Tas, kuris gyvenimo, baigiasi.

Turint tokį pretekstą, čia būtų gera galimybė papostringauti apie trumpą šio dūlaus gyvenimo trukmę ir jo ištarmių tuštumą, o tai suteiktų šiam pasakojimui tam tikrą moralizuojantį braižą, kuris jį pakeltų virš tik pralinksminti siekiančių neskoningų pasakojimų lygio. Nes menas turi būti pamokantis. Taigi pabaigai:

Moralas. Šiame varganame pasaulyje viskas baigiasi: net ir pasakojimai bei skaitytojų kantrybė. O aš nemoku piktnaudžiauti.

PABAIGA

Vertė Aistė Kučinskienė

Pasaulis parašytas tam, kad jame vyktų gyvenimas

Alfonsas Andriuškevičius. ***Sufalsifikuoti dienoraščiai.***
V.: Apostrofa, 2017. 264 p.

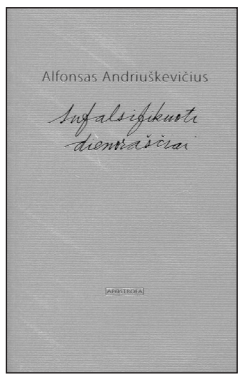

Jau įžanginiame knygos žodyje „Skaitytojams“ Alfonsas Andriuškevičius potencialius recenzentus pastato į nepatogią padėtį – dėl to, kad suklasifikuoja skaitytojus pagal tai, kiek autoriaus prasmės jie geba pagauti. Tad recenzijos beveik neįmanoma pradėti neapibrėžus savo, recenzuojančiojo, vietos šioje klasifikacijoje. Tų ironiškų spąstų neišvengė mano kolegė Elena Baliutytė, leidausi pagaunama ir aš. Tiesa, iš pradžių norėjau šią klasifikaciją apeiti, tiesiog apsimesti, kad nepastebėjau, bet tai nelabai įmanoma – mat skaitytojas yra labai svarbus Andriuškevičiaus esė veikėjas. Jis yra pagrindinis, pavyzdžiui, esė „Skaitytojų sielos“, bet ne tik joje – skaitytojas gali ir nebūti paminėtas, bet jis dažnai netiesiogiai įrašytas esė struktūroje, sintaksėje, intonacijoje, žodžių žaisme (kaip kad rašymas – (p)rašymas esė „Rašymas dūmais“); nori nenori, imi jaustis esąs teksto dalimi ar bent jau dialogo partneriu. Mudvi su kolege, profesionalios literatūrologės, į autoriaus pasiūlytą skaitytojų suskirstymą pirmiausia reagavom šiek tiek pašiaušdamos šerį. Mat įvairiausių teorijų esam išmokytos, kad meninei komunikacijai, dialogui reikalingas ne visiškas autoriaus ir skaitytojo prasmės sutapimas (būtent tokie skaitytojai, Andriuškevičiaus teigimu, yra „arčiausiai širdies“), ne visiškas skaitymo kodų išsiskyrimas (trečioji grupė skaitytojų, autoriaus teigimu, skaitanti knygą kaip išpažintinę literatūrą – *tikrą* dienoraštį, nepastebinti pavadinime akivaizdžios užuominos – *sufalsifikuoti*; sutapatinanti autorių, pasakotoją ir protagonistą arba skaitanti esė kaip tiesiogines kokių nors idėjų deklaracijas), bet tam tikra prasmių sutapimo ir išsiskyrimo žaismė. Tad lyg ir patektume į antrąją grupę skaitytojų, pagaunančių dalį to, kas „vienu ar kitu tekstu pasisakė“, kaip autorius apibūdina šią lyg ir saugią zoną, kuri man, atvirkščiai, atrodo įtempta, rizikingo dialogo, bet tuo pat metu produktyvi prasmių sankirtos vieta. Arba, jeigu norite, tarpas, kuris ne be Roland'o Barthes'o poveikio šioje knygoje pasirodo kaip vaizduotės zona (esė „Inter, in, trans“, „Apie tarpus tarpe“). Sąmoningai pasirenku šią vietą ar tarpą skaitytojų klasifikacijoje, nelabai bijodama autoriaus rūstybės. Mat, viena vertus, jis teigia gerbiąs ir vertinąs visus skaitytojus („kad skaito“), kita vertus, deklaruoja mėgstąs kalbėti dviprasmiškai ar triprasmiškai. Tad jei būčiau užklupta ką nors nuinterpretuojanti, neatpažinusi autoriaus prasmės (tiesą sakant, ir netikiu, kad kas nors šimtu procentų ją atpažintų), kaip argumentą pasitelkčiau tas dviprasmybes ir triprasmybes, o gal ir netikėtai atrastą keturprasmybę. Be to, tos keliaprasmybės man, kaip skaitytojai, labai „prie širdies“, ir, tikiuosi, vietomis, nors neilgam, perkelia skaitytojų, kurie autoriui „prie širdies“, pusėn. Mat čia jau mūsų požiūriai sutampa. Pratęsdama diskusiją su autoriumi ar, greičiau, antrindama jam, dar pridėčiau, kad, norėdamas suprasti, patirti teksto malonumą, vis dėlto turi atpažinti ir priimti siūlomas žaidimo taisykles: kad gyvenimas ir rašymas yra susiję, kad tai, ką vadiname išpažintimi, dienoraščiu, yra persmelkta tekstų – skaitytų, matytų, girdėtų, jei visą meną laikome tekstu. Turi įžvelgti bent dalį intertekstų (nors autorius šiuo požiūriu yra neblogas sufleris) ar bent suvokti, ką tie kiti tekstai Andriuškevičiaus esė veikia...

Tekstas, skaitymas, rašymas yra atraminės Andriuškevičiaus esė sąvokos, postmodernistinės estetikos kodas. Ją autorius / herojus / protagonistas nesislapstydamas ir adoruoja, ir naudoja, ir aiškina. Vienintelė literatūros problema yra rašymo problema, kaip mėgo sakyti XX a. vidurio vadinamojo kalbinio posūkio apologetai (šiandien ši idėja, kaip ir tikrovės ar autoriaus mirtis, jau atrodo kiek senstelėjusi)? Ir taip, ir ne.

Taip, nes stilius, rašymo proceso refleksija, citatos ir autocitatos, palimpsestas, meno kūrinio ar tikrovės fragmento kaip meno kūrinio interpretacijos, meno istorijos komentarai Andriuškevičiaus esė struktūrai ir teksto prasmei yra labai svarbūs dalykai. Tiksliau, jam nėra prasmės anapus jų, o esė, ir turbūt literatūra apskritai, prasideda ne nuo minties, o būtent nuo formos, stiliaus, struktūros. „Meluoju nuo pat kūdikystės... Ak, ak... tekstas vėl (nesakau, kad be jokio girgždesio) pajudėjo. Nes kaip ašara sužibo stilistika... Kai šitai papasakojau Arūnui S., jis nelabai bepatikėjo ir tarė: „O aš maniau, kad svarbiausia rašant – mintis...“ Tai citata iš programinės esė „Kur šiuo metu yra mano tekstas?“; joje sukoncentruota ir stiliaus kaip rašymo variklio problema (tiesa, kokia nuodėmių Džomolungma man vis dėlto neatrodo labai vykusi stiliaus figūra, net jei ironiška; laimė, daugiau stiliaus apologeto stiliaus nuodėmės akies nerėžė), ir ne viena visos knygos tema. Esė kaip kultūros komentaras, autokomentaras (taip pat ir poezijos – Andriuškevičiaus kūryboje abu žanrai vienas kitą papildo, vienas kitą aprašo), rašymas apie rašymą, autobiografinė situacija, kurioje dalyvauja ne vienas Lietuvos kultūros lauko dalyvis, pažįstamas ar tiesiogiai, ar iš medijų. Naujoji lietuvių esė, vadinamoji „Šiaurės Atėnų“ mokykla, apskritai žanriškai autoreferentiška, t. y. autoriai kalbasi su leidėjais ir žanro kolegomis, vienas kitą cituoja, vienas kitą pagiria, turi savo numylėtinius („Sufalsifikuotuose dienoraščiuose“ šis vaidmuo neabejotinai tektų Giedrai Radvilavičiūtei), juos paverčia personažais, kartais diskutuoja, ir šiuo požiūriu Andriuškevičius yra tikras jos narys. Tačiau toje personažų gretoje gali atsidurti šiaip (ne)atsitiktinis sutiktasis (kokia girtuoklė Sveta iš Jeruzalės); toks registrų maišymas, beje, autorių ir suartina su Radvilavičiūte, nors pastaroji ir yra deklaravusi, kad nenorėtų būti Alfonsu Andriuškevičiumi (esė-recenzija „Nenorėčiau būti Alfonsas Andriuškevičius“, publikuota naujausiame jos esė rinkinyje „Tekstų persekiojimas“). Ir personažų, ir situacijų tikrumu ne visai galima pasitikėti, kaip ir vaikystės prisiminimų autentiškumu. Negalima pasitikėti kaip gyvenimo kopija (kas yra kopijos, o kas originalai, galima klausti, parafrazuojant vienos esė pavadinimą), tikrovės reprezentacija, nes jos ir jie yra užrašyti, o užrašant neišvengiamai įsiterpia kalba, stilius ir t. t. Taip ir pats rašantysis tampa užrašytas... Taip esu užrašytas, visi mes esame parašyti, – ne kartą deklaruoja autorius. Ir tai ne vien ar ne tik determinizmas, kaip interpretuoja tikri ar sugalvoti skaitytojai ir pats autorius („Esu linkęs į griežtoką determinizmą“, esė „Atsisveikinimas su daiktais“), bet ir tikėjimas, kad tekstas, skaitymas, rašymas, kultūra apskritai sukuria asmenį ne mažiau nei rūstūs gyvenimo išbandymai, kurių vienas kitas esė irgi užrašytas. Ne, nes meno aukščiausias tikslas, anot Andriuškevičiaus, vis dėlto veda anapus kalbos, stiliaus, skaitymo malonumo ir žaidimo gražiais paviršiais. „...geriausiu menu laikau tą, nuo kurio sklinda transcendentinis dvelksmas“, – iš esė „Kaip jos mane...“ Transcendencijos pažadas, ekstazės galimybė, suteikta ne tik menui, bet ir pasauliui. Visų pirma gamtai, bet kartais ir kiek banalesnėms pasaulio apraiškoms.

Taigi ne, literatūra nėra tik kalbos problema, nes tikrovė, pasaulis ir gyvenimas vis dėlto egzistuoja, nors ir parašytas („...pasaulis parašytas tam, kad jame vyktų gyvenimas“, esė „Apie du pasaulio prasitęsimo principus“). Tiesą sakant, imdama „Sufalsifikuotus dienoraščius“ į rankas, mažiausiai buvau nusiteikusi ieškot pasaulio, o tuo labiau socialinio pasaulio, kuris pastaruoju metu yra mano akademinių tyrimų interesas. Tokį pasaulį reprezentuojanti literatūra autoriaus ir pripažįstama kaip turinti teisę egzistuoti („Nenurašau, aišku, ir kitokio meno. To, šiurkščiai ir įžeidžiamai tariant, psichologinio, sociologinio, kuris transcendencija nekvepia...“, esė „Kaip jos mane...“), bet, parafrazuojant vienos esė pavadinimą, transcendencija literatūroje jam yra labiau... Andriuškevičius pats tokios tikrovės ir nereprezentuoja, bent jau tiesiogiai (tiesmukos reprezentacijos ir man pačiai nelabai įdomios). Koks neišmanėlis imtų japonių atitikmenų ieškoti tikrovėje („Norėčiau gyventi su japonėmis“)? Tačiau lietuviško posovietinio kaimo tikrovė gali išnirt greta Li Po, o jų abiejų meilę Bakchui paaiškina Jono Juškaičio eilutė („Vis ilgesys ir ilgesys!“). Pusnis ant balkono parapeto atsiliepia paties autoriaus eilute („Štai pusnynų putnumas puikus“), o nuo maudžiančio kūno, kuris labiau nei kas kitas primena, kad gyvenimą tenka gyventi („Gyvenimą reikia gyventi“, esė „Sufalsifikuotas dienoraštis 2“), peršokama prie gyvenimo kaip teksto apmąstymo. Jau nekalbu apie mėnulį ir alyvas („Ak, alyvos“), – jie yra lygiai iš Henriko Radausko, Li Po, kelis kartus skaityto Michailo Bulgakovo romano „Meistras ir Margarita“, protagonisto vaikystės smalsumo ir senatvės pasivaikščiojimų („Ak, toji augalija! Kokiais tik augalais neiškaišytas mano gyvenimo paketas“, esė „Sufalsifikuotas dienoraštis 4“). Kartais tikrovės stebėjimas susilieja su vaizduotės troškimu, romantinio topo (žmogus-paukštis) ironišku perrašymu, kaip esė „Tas noras būti antimi“ („Paprasčiau: žmogaus esmė – tai noras būti antimi“).

Štai čia susiduriame su paradoksu ar keliais paradoksais. Garbinęs tarpą kaip vaizduotės katalizatorių, autorius tuo pat metu tarpus naikina. Tarpą tarp gamtos ir kultūros, tikrovės ir poezijos. Gamta patiriama ne betarpiškai (dar vienas tarpų paradoksas), o tarpininkaujant knygai, eilėraščiui, paveikslui, „tikras“ peizažas neretai analizuojamas kaip paveikslas, o už rašančiojo justi menotyros profesoriaus balsas. Pavasario alyvos ir Vrubelio alyvos matomos vienos per kitas ir yra neatskiriamos kaip lapas ir tekstas, jei jau naudosimės paties autoriaus vaizdinija.

Aukščiausia pasaulio, ir tekstinio, ir tikroviškojo, patyrimo forma Andriuškevičius laiko ekstazę, kurioje estetika susiliečia su transcendencija. Save, pasakotoją / protagonistą, autorius ir apibūdina kaip ekstazių medžiotoją. Tačiau ekstazė, viena vertus, nėra netarpiška patirtis, nei iš šio, nei iš to ištinkantis stebuklas, kita vertus, ji naikina tarpą ar priešpriešą tarp jausmingumo ir intelektualumo, rimtumo ir ironijos, konstrukcijos ir įkvėpimo (galime prisiminti jau minėtą pagarbinimą stiliui, kuris ir reiškia visų šitų dalykų vienybę), iššifravimo ir išgyvenimo. Andriuškevičius nesutinka su Georgu Steineriu, kad kritikus ir kitokius interpretuotojus reikia išguiti iš literatūros ar vaizduojamųjų menų karalystės, nes šie kuria tik antrinį, parazitinį diskursą, be kurio menas puikiausiai gali gyvuoti. „Labai pavytusią, palinkusią ir ožkų apgraužtą regiu europietišką kultūrą, eliminavęs iš jos visa, kas dešifruota ir interpretuota“, – Steineriui ir Tomui Sakalauskui atsako autorius esė „Gyvenimo plotis“. Tačiau svarbu ne tik tai, kad, panaikinus interpretacijas ar literatūros kritiką, kultūroje kažko pritrūktų, bet ir tai, kad ekstazė, toji aukščiausia meno patyrimo forma, vargu ar apskritai įmanoma be meno suvokimo kultivavimo („pramokau, kad gamintųsi ekstazės“, esė „Ekstazės“). Net jei ekstazės šaltinis yra, kaip Andriuškevičius sako, natūrinis, toks kaip šviesa, ji išgyvenama tarpininkaujant kultūrai, tam, kas perskaityta, matyta paveiksluose. Kaip vienos iš ekstazių aprašymų, kur į vakaro šviesos patyrimą įsiterpia ne tik skaityta proza, bet, neabejotinai, ir poezija (bent jau man čia skamba Alfonso Nykos-Niliūno „Fragonard“ ir Sigito Parulskio poezijos, ir turbūt ne tik jos, parafrazės): „Bet štai – vėl toliuose rusena vakarai, vėl proza, kažkur skaityta, šviečia pilnatis, vėl upė šviesą prigesinus, vėl lenda šešėliai iš žemės, tvirtėja jų ašmenys – ir mane ištinka ekstazė.“ Tiesa, Salvadoro Dalí nuoalpį išvydus El Greco „Grafo Organzo laidotuves“ (esė „Gyvenimo plotis“) eseistas pavadina tiesiog išgyvenimu, kraštutine interpretacijos priešybe, bet kažin ar net tokia galinga ekstazė (žinoma, jei tikėsim Dalí pasakojimu) yra „natūrali“, įmanoma be kultūrinės patirties... Kaip ten bebūtų, Andriuškevičius siūlo nepasitikėti priešprieša tarp intelektualumo ir jausmingumo, analizės ir išgyvenimo, nes abi šios patirties formos ir būtinos, ir dažnai veikia kartu, viena kitą pastiprindamos. Idėja labai pravarti ir mūsų kultūrinei edukacijai, linkusiai į kraštutinumus.

Kaip minėjau recenzijos pradžioje, autorius tiesmukus idėjų medžiotojus ištremia į trečiąją, paraidžiui skaitančiųjų, grupę ir, akivaizdu, mažiausiai juos myli (nors ir vertina). Tačiau jis vis dėlto pripažįsta, kad idėjos prasiveržia pro stilių, kad stilius be medžiagos ir idėjų neegzistuoja. Labiausiai prasiveržianti idėja „Sufalsifikuotuose dienoraščiuose“ yra pasitikėjimas menu ir pasitikėjimas gamta kaip meno kūriniu. Tai yra pagrindinė Andriuškevičiaus eseistikos koordinatė, egzistencinės vilties galimybė nuo rinkinio, o šioje knygoje skyriaus, „Rašymas dūmais“ (esė „Nepakenktų truputis vilties“) iki paskutinio skyriaus, pavadinto kaip ir visa knyga. Paskutinėje esė autorius prisipažįsta, kad patinka knygos, kuriose viltys daužomos. Matyt, ir sudaužytos viltys gali būti estetiškos. Argumentą tokiam spėjimui randu „Sufalsifikuotame dienoraštyje 2“: „Ką nors tvirtai atsakyti apie mūsų ir visos kūrinijos kančių prasmę galėtų tiktai Tas, Kuris įstengia vienu metu suvokti visas visų daiktų ir reiškinių prasmes iš visų įmanomų ir neįmanomų pozicijų... Bet... O gal vis dėlto mėginti ir man spėti? Mėginu... Užsimerkiu ir tyliai sakau: *estetinė*...“ (Kursyvas autoriaus.)

– DALIA SATKAUSKYTĖ –

Irena

Nujaučiau, kad man teks rašyti prisiminimus apie Ireną Aleksaitę. Todėl jau kuris laikas, jai sergant ir mudviem nebesusitinkant, mačiau ją tarsi iš šalies. Mano galvoje mūsų prieštaringų santykių fone lyg kokia mozaika ėmė dėliotis Irenos portretas. Norėtųsi, kad galėčiau jį papildyti filmuota medžiaga, garso įrašais ir net kintančiomis šviesomis bei muzika, kaip tai daro šiuolaikinis teatras, nes Irena buvo itin teatrališka, temperamentinga, gyvos raiškos, visokeriopai spalvinga asmenybė. Deja, dabar turiu galimybę jos portretą piešti tik žodžiais. Keisis pasakojimo tonas, spalvos, intonacijos, kaip keitėsi ir mūsų santykių aplinkybės ir pati jų esmė.

Pradėti pasakojimą derėtų nuo labai senų laikų, nuo tų metų, kai mokėmės toj pačioj Salomėjos Nėries mokykloj, tik skirtingose klasėse, nes Irena buvo vyresnė. Mokyklos nemėgau, ir vieni iš nemaloniausių epizodų – bendri proginiai (o tų oficialių progų buvo tiek ir tiek) susirinkimai, komjaunimo susirinkimai, kuriuose mano atmintyje užsifiksavo labai aktyvi, viena iš šiai organizacijai vadovaujančių komjaunuolių Irena Aleksaitė tribūnoje, ne kartą pirštuku grūmojusi *negerosioms* mergaitėms, moralizavusi lyg kokia vadovybės marionetė. Ne ką maloniau prisimenu ir ilgus metus baigus institutą, kai negavau darbo pagal specialybę, nes atšiauriam sutikimui mano bendramokslių Maskvoje apie mane buvo suregzta visokių legendų, kurios pasiekė Lietuvoje jau dirbančių ir vadovaujančių teatrologų ausis. Įvairiais požiūriais priešingose barikadų pusėse mes buvom keletą metų – Petuchauskų šeimos tandemas atrodė stiprus ir asmeniniu, ir profesiniu (abu – Irena ir Markas – neabejotinai aktyvūs ir talentingi), o svarbiausia – ideologiniu požiūriu. Abudu jau buvo įstoję į partiją, jiems buvo žalia šviesa, o mane, kaip ir kai kuriuos kitus jaunesnius teatrologus, jie blokavo, maža to – įvarė baimę, nepasitikėjimą savimi. Bet likimas lėmė šiai porai išsiskirti ir Irenai, jau plačiai žinomai teatrologei, išdidžiai moteriai, motinai, teko patirti didžiulę dvasinę traumą. Aš ją pirmą kartą tada pamačiau tokią tikrą, jos pačios žodžiais tariant – *be grimo** ir nuoširdžiai ją atjaučiau...

Paskui nutiko dar vienas įsidėmėtinas įvykis, lėmęs lūžį mūsų santykiuose: mes abi Teatro draugijos buvom siunčiamos į Armėniją su absurdiška misija – aptarti didžiųjų Jerevano teatrų. Tokios buvo *tautų draugystės* įtvirtinimo formos. Mus lydėjo dvi Teatro draugijos darbuotojos, regis, neturėjusios jokių įpareigojimų. Kelias dienas stebėjom spektaklius įvairiuose teatruose, matėm vaidinant keletą įžymybių, tarp jų – Choreną Abramianą, puikiai, ne prasčiau už Lawrence'ą Olivier vaidinusį Šekspyro Koriolaną. Vakarais viešbutyje užsirašinėjom įspūdžius, kilusias mintis ir jaudinomės artėjant *aptarimui.* Ką mes ten galėjom aptarinėti, nagrinėti ar patarinėti? Juk matėm tuos teatrus pirmą kartą ir, išskyrus įžymaus teatrologo Georgo Gojano įžymią didžiulę knygą „2 000 metų armėnų teatrui“, kurios, esu tikra, niekas studijų laikais taip ir neįveikė, ir savo karštus įspūdžius, jokio kelrodžio neturėjom. Bet svarbiausia buvo ne tai. Svarbiausia toje kelionėje buvo tai, kad aš atsidūriau viename viešbučio kambaryje su Irena, kuri iki tol nebuvo man labai draugiška. Kaip čia kelias dienas kartu išbūsim? – galvojau. Pirmą naktį, pavargusios po kelionės ir ekskursijos po miestą, puikiai išsimiegojom, o rytą pamačiau, kaip Irena pašoko iš lovos ir kaip buvo su naktiniais marškiniais, taip ir išlėkė į modernaus viešbučio lodžiją, o iš ten sušuko: „Va, jis yra! Ateikit pažiūrėt!“ *Jis* – tai Araratas, legendomis apipintas armėnų kalnas, sovietų valdžios nuosprendžiu atitekęs Turkijai, kalnas, kurio ilgisi ir važiuoja nors iš tolo pamatyti armėnai iš visų šalių; bet ne visiems pavyksta – dažnai jis skendi rūke ar būna pasislėpęs debesyse. Irena jau buvo girdėjusi legendą, kad kalno viršūnėje neva guli nėščia moteris ir žiūri į dangų; gerai įsižiūrėjęs į banguotą viršūnės siluetą, iš tiesų gali pamatyti, kaip kvėpuojant kilojasi moters krūtinė ir pilvukas. Ir taip kiekvieną rytą Irena bėgdavo į balkoną, o aš – iš paskos. Baltą Ararato viršūnę mes iš savo viešbučio matėm kiekvieną viešnagės rytą. Ji jau mylėjo tuos kalnus, Armėniją ir armėnus, taip žiauriai turkų naikintus, lygino su žydų tragedija ir visą savo meilę išsakė mūsų susitikime su teatro kolektyvu, kalbą papildydama gražiausiais matytų spektaklių įspūdžiais. Prastesnių dalykų ji tada nenorėjo matyti ir nematė. Visi buvo patenkinti. O būdamos Ečmiadzine, senajame armėnų religiniame centre, per jau nepamenu, kokią jų šventę, patekom į pagrindinę šventyklą, kur giedojo didžiulis choras ir žinomi teatro solistai (pas mus tai buvo visiškai uždrausta). Pasigrožėjusios tuo prašmatniu reginiu, kuriame buvo visi svarbiausi teatro elementai, nutarėme vis dėlto nueiti į netoli esančią mažutę I amžiaus Šv. Gajane bažnytėlę. Santūrioje pirmųjų krikščionių šventyklų aplinkoje iš pradžių buvom visiškai vienos. Erdvė prie kuklaus altoriaus priminė sceną, į ją rinkosi jauni šventikai ar vienuoliai ilgais ryškių spalvų (violetinės, rausvos, tamsiai mėlynos, žydros, geltonos) apdarais, jie giedojo skirtingais, kartais užlūžtančiais balsais ir buvo tokie gražūs, kad atrodė panašūs į angelus iš senųjų freskų. Jie, tokie jauni, dailūs, trykštantys gyvenimo džiaugsmu, dar giedodami spėjo ir mus įdėmiai nužvelgti; o paskui kartu su kunigu priimti žmogų, kuris su nemaža šeima atėjo atlikti viešos išpažinties. Visa šeima krito ant kelių prie barjero, skiriančio altoriaus erdvę, ir balsu raudojo vyrui kalbant. Tai buvo nepaprastai jaudinantis momentas, verkėm ir mudvi. Po to vienuoliai vėl giedojo ir vieną iš jų – tą patį! – mudvi su Irena įsimylėjom, troškom su juo pasimatyti iš arčiau, pasikalbėti. Bet kai pamaldos baigėsi ir vienuoliai išėjo pro duris už altoriaus, o mes nuskubėjom į tą bažnyčios pusę – ten nieko nebebuvo. Kur, pro kur jie išėjo? Negi pakilo į dangų?! Dar kartą, jau daug vėliau, Kretoje buvom apkerėtos tokio jauno vyro, lenko, kuris savo žavesį puikiai valdė ir visa kuo buvo panašus į Tadzio iš Visconti „Mirties Venecijoje“, į jau subrendusį Tadzio.

Audronė ir Irena. Pedagoginiame institute pas Irenos Veisaitės ir Dovydo Judelevičiaus studentus. Apie 1982. Onos Pajedaitės nuotrauka

Armėniškoj kelionėj ir Torunėj, ir Kretoj pajutau, kad Irena yra aistringas, ūmiai sprendimus priimantis žmogus. Armėnijoje, o ir kitur, persisotinusios įspūdžių, kartais iki gilios nakties kalbėdavomės. Būta ir visiškai atvirų, jautrių pokalbių, kurie dar labiau mus suartino. Su ja niekada nebuvo nuobodu, pilka.

Kuo toliau, tuo daugiau atsirado visokių sąlyčio taškų. Išorinių ir vidinių. Ilgokai teko dirbti drauge Kultūros ir meno institute (jo pavadinimas keitėsi kelis kartus) ir dėstant Muzikos ir teatro akademijoje. Irena buvo ypatinga dėstytoja – ji nuo pat pradžių dėstė lietuvių teatro istoriją ir jai rūpėjo, kad kiekvienas jos klausantis apie mūsų teatrą – jo etapus ir žymiausius kūrėjus – iš jos lūpų ne tik išgirstų, bet ir įsisąmonintų ir savaip pamatytų. Todėl ji nevengė ir *suvaidinti* vieno kito režisieriaus, pakartoti jų manieras, mėgstamus posakius, intonacijas ir kita. Nereikia tuo stebėtis, nes apie Borisą Dauguvietį ir Romualdą Juknevičių vėliau yra parašiusi monografijas, abu juos gyvus matė, su jų žmonomis bičiuliavosi. Parašė nelabai daug, bet taikliai apie Stepą Jukną, gražiai draugavo su Teofilija Vaičiūniene. Buvo labai reikli ir griežta dėstytoja. Pirmojoje surinkto kurso paskaitoje susirašydavo į bloknotėlį visų studentų pavardes, vardus ir telefonus. Jeigu kas neatvykdavo, ji tuoj skambindavo, pramigusį prikeldavo ir liepdavo tuoj pat lėkti į paskaitą, nors į antrą dalį. Studentus mylėjo, jautė kiekvieno polinkius, teatrologams parinkdavo tokias temas, kurios tarsi tęstų ir papildytų jos pačios neliestas temas, įsilietų į bendrą mūsų teatro istorijos tyrimų vagą. Dažniausiai pati vadovavo kurso darbams. Darbą ji mėgo, be darbo gyventi negalėjo, o tinginių ir aplaidžių žmonių nepakentė. Turėjo stiprų pareigos, netgi, sakyčiau, savo misijos ar paskirties jausmą. Net kai sirgo ir dirbti nebegalėjo, mano paklausta, ką veikia, nė kiek nedvejodama atsakė: „Dirbu, visą laiką daug dirbu.“

Išėjusi puikią teatrinio meno mokyklą (studijos Leningrado teatro ir kino meno institute), išklausiusi daugybės žymių teatrologų dėstomus kursus, Irena įsisavino mokyklą ir visą gyvenimą tvirtai laikėsi tų gairių. Turėjo puikią atmintį ir vaizduotę. Atmintinai mokėjo daugybės aktorių ne tik pavardes, bet ir vardus. Rašydama lietuvių teatro istorijos skyrius, naudojo įgytą patirtį, bet nemėgo keisti požiūrio, nuolat keičiantis laikui. Nemėgo eksperimentų, nemėgo dalykų, kurie tarsi netelpa į jos susikurtą darnią sistemą. Puikiai jautė aktoriaus kūrybos paslaptis, todėl jai sekėsi kurti spalvingus, niuansuotus aktorių portretus. O tai nelengvas žanras. Teatrą ji mylėjo aistringai, todėl jos straipsniuose pulsuoja jausmai, nesvetima jiems ir patetika. Mėgo visa kur pirmauti, jai buvo nesvetimas lyderio kompleksas.

Turėjo humoro jausmą ir mėgo pasakoti juokingas istorijas, anekdotiškas situacijas. Kartą važiuodama taksi į paskaitas (o pastaraisiais metais dažniausiai taip važiuodavo), išsišnekėjo su vairuotoju. Jis buvo lenkas ir pasakė tradicinį „Wilno nasze“ kaip tik ties Mindaugo tiltu, tada Irena mostelėjo į Gedimino pilį ir paklausė: „O kieno čia ta pilis ant kalno? Ar ne miesto įkūrėjo Gedimino?“ Tuo dialogas ir baigėsi. Daug linksmų istorijų pasakojo apie brolį Jonuką. Nepaprastai mylėjo savo sūnų ir jo mergaites, dalindavosi savo džiaugsmais ir išgyvenimais. Visuomet jais rūpinosi. Jos širdingą rūpestį patyriau ir aš, kai po širdies operacijos teko kartu keliauti. Ji galėjo tampyti mano lagaminus, paklausti, ar išgėriau vaistus, stebėti, iš menkiausio garso viešbutyje per sieną pajusti, kad man kažkas negerai. Tokių žmonių nedaug pažįstu.

Grįžtant prie gebėjimų vaidinti, prisimenu ir dar vieną pasirodymą: kažkurioje iš Teatro dienos programų (o kartais jos vykdavo stadione, varžantis kelių teatrų komandoms) Irena, jos brolis Jonas Aleksa ir nepamenu, kas dar, surengė tikrą klounadą žaisdami futbolą. O kokie šūksniai, o kostiumai! Publika šėlo iš džiaugsmo! Utriruotai pavaidinti ji mėgo ir mokėjo, ir neatsitiktinai, pamačiusi nelabai vykusį Panevėžio spektaklį „Chanuma“ Avksentijaus Cagarelio pjesės motyvais, kur pagrindinį vaidmenį atliko aiškiai tam vaidmeniui per jauna ir per graži Ligita Kondrotaitė, Irena pasisiūlė režisieriui Rimantui Teresui suvaidinti Chanumos vaidmenį kitaip, padaryti jį aštresnį, charakteringesnį, ir režisierius, nors ir labai nustebęs, sutiko pabandyti. Irena tikino: „Nebijokit, aš tikrai suvaidinsiu ir, žinokit, teatre bus anšlagai!“ Ir aš tuo neabejojau, nes jau per pertrauką mačiau ją į vaidmenį įsijautusią, gestikuliuojančią, svaidančią replikas; deja, jiems nepavyko suderinti dienotvarkių, be to, ir Panevėžys nuo Vilniaus tolokai...

Daugybę visokių nuotykių prisimenu iš Tarptautinio Torunės festivalio, į kurį buvom kviečiamos gal dvidešimt metų iš eilės. Grįžusios visuomet savo įspūdžius išpasakodavome radijo laidose, rašėme straipsnius. Torunėje teatro vadovė mus kaskart apgyvendindavo vis kitoj vietoj: tai atskirame butelyje, tai viešbutyje, tai aukštame miesto Rotušės bokšte (be lifto), kad geriau tą nuostabų miestą pažintumėm ir pajustumėm. Kelionės žmonių prisiminimuose dažniausiai susijusios su visokiais nuotykiais. Tai ir mums tų nuotykių netrūko.

Irena, žinia, labai rūpinosi, kad atrodytų gražiai, būtų dailiai sušukuota (tankių žilų plaukų aureolė žaviai supo galvą), padažyta, apsivilkusi patogiais, ryškiais drabužiais. Ir būtinai – apsiavusi aukštakulniais. Tenka pripažinti, kad toks stilius karštomis gegužės pabaigos dienomis nebuvo pats geriausias. Kartą, kai rumunų teatras kažkokiame parodoms skirtame paviljone vaidino graikų tragediją ir sumanė originaliai panaudoti erdvę, publikai jų sumanymai daug kainavo. Pirma, didelę spektaklio dalį teko žiūrėti stačiom, antra – publika aktorių masuotės lazdomis buvo stumiama ir vaikoma po didžiulį angarą. Toks sumanymas! O Irena buvo apsiavusi savo mėgstamais aukštakulniais, *špilkomis.* Pavargusi, ištinusiomis kojomis, ji buvo pikta, juodai nusikeikė, nusiavė ir su bateliais rankose, vienomis kojinėmis ilgiausiu koridorium išėjo į lauką ir griuvo ant žalios vejos greta kitų panašių pavargėlių. Su mumis buvęs Mažojo teatro administratorius Edvardėlis pažadėjo Ireną ant pečių namo parnešti, bet pagalvojęs iškvietė taksi. O kitą rytą ekstravagantiška rumunų primadona, įdėmiai mus nužvelgusi, per pusryčius viešbučio kavinėje mums šūktelėjo: „Oho, na čia tai veidai! Tai jūs juk tikros graikų deivės, karalienės! Ar nenorėtumėt į mūsų spektaklį?“ ir nusivylė išgirdusi, kad esam teatrologės.

Kai vienais metais Vysla gerokai patvino, kelyje į Torunę matėm apsemtus laukus, vandenyje skendinčius miškelius, o jau Torunės prieplaukoje buvo vandens lygio matuoklis ir miestas, nors ir ant aukštoko kranto, laukė bėdos; rodmenų žiūrėti, kaip ir toruniečiai, eidavom kiekvieną rytą, nes mūsų viešbutis buvo netoli miesto vartų, krantinės. Upe plaukė išrauti medžiai, baldai, įvairiausi rakandai ir, pasakota, net nuskendę gyvuliai. Vieną laisvą dieną, kai nebuvo jokių renginių, pasiūliau laivu plaukti ekskursiniu maršrutu. Net nustebau, kai Irena sutiko. Pūtė stiprus vėjas, aname krante medžiai mirko vandenyje. Į laivą įlipom siauru lentiniu taku, permestu nuo kranto, nes prieplauka – visiškai apsemta. Denyje buvo labai šalta, ir mes nusileidom į apačią, o ten labai nustebom bufete pamačiusios mūsų mylimą Andrzejų Wirtą** geriant šampaną su juo į Torunę pasikviesta įžymia jau senyva amerikiečių balerina. Ponas Wirtas baltu kostiumu pašokęs nukėlė savo kanotjė ir žvaliai sušuko: „Myślałem, że tylko dwoje szaleńców na statku, a okazuje się, że cztery!“*** Juokėmės iki ašarų.

– AUDRONĖ GIRDZIJAUSKAITĖ –

* Tokiu pavadinimu Irena jau laisvoj Lietuvoj išleido prisiminimų knygą.

** Lenkų teatrologas, gyvenantis Vokietijoje, įdomių teatro knygų autorius.

*** Maniau, kad tik du bepročiai laive, o pasirodo, kad keturi (*lenk.*).

n...u...o...g...i...r...d...o...s

Jeigu tu turi ką marinti, vadinasi, tai labai svarbu.
Lina Buividavičiūtė, poetė

Nesusivokimo tiražuoti nereikia.
Gintautas Trimakas, fotografas

Aš noriu įsidarbinti nuogirdininku Seime.
Ričardas Šileika, nuogirdininkas

Paskirtis išaiškės naktį.
Juozas Šalkauskas, diktorius

Nuo šių metų mums reikia gerokai labai pasikeisti.
Pranas Žiliukas, profesorius

Turim daug neturėjimo.
Danguolė Nekrašienė, buhalterė

Š zona visada yra.
Vilma Samulionytė, fotografė

Per mažai gyvenime buvau žvėris.
Zenonas Mačiulis, terapeutas

Galbūt net nualps.
Ilona Jokimienė, direktorė

Kai rengiuos, iš tikrųjų galvoju.
Asta Valskienė, referentė

Kur tu nežinai, yra pati geriausia vieta.
Rytis Lukoševičius, emocijų paleidimo mokytojas

Praėjo dešimt metų, o jau ne smagu, bet baisu.
Vilma Šileikienė, fotografė

Pastarasis metas yra toks metas, kurio nėra.
Ričardas Šileika, nuogirdininkas

Bet po išgąsčio pradedi mąstyt.
Karolis Grušas, kraštovaizdininkas

Kamizelka vėl be darbo bus.
Gintarė Adomaitytė, rašytoja

Draugų negalima pamest, jie gali tik išduot.
Gintautas Trimakas, fotografas

Kad durys girgžda, nieko blogo nėr.
Steponas Deveikis, miškininkas

Išmušta valanda nėra užmušta valanda.
Julija Ražinskienė, budėtoja

Tikėjimas – irgi yra apyvarta.
Rapolas Varnas, verslininkas

Turi išeiti į kitą pasaulį, kad susipažintum.
Jurgis Staškūnas, vadybininkas

Kai tu planuoji, kad kažką veiksi, – totali priklausomybė.
Mindaugas Česlikauskas, fotografas

Koks jausmas atsibusti savo namuos?
Vadim Šamkov, muziejaus darbininkas

Gal man laikas prirašyti savo pavardę.
Giedrė Širmenytė, menininkė

Kiekgi galima neatversti.
Meilė Kudarauskaitė, poetė

Ačiū Dievui, yra tie kasdienybės ritualai.
Asta Valskienė, referentė

Buvo iš ko kentėti, buvo iš ko pasidžiaugti.
Antanas Šileika, rašytojas

Aš dar taip seniai negyvenau.
Aistė Matuzaitė, visko ekspertė

Manęs dar nebuvai skulptorium įvardinęs.
Gintautas Trimakas, fotografas

Prie manęs irgi viską pakeisk.
Gintaras Zinkevičius, fotografas

Man malonu prievartauti artimuosius.
Audrius Dabulskis, keleivis

– RIČARDAS ŠILEIKA –

Šešiasdešimt

Kiekvienam žmogui dera nešiotis pistoletą kišenėje, kad Mylimąjį spėtum nušauti laiku.

Stambule mes mirsime: ne dėl to, kad pavojinga. Mūsų galvos – viena per karšta, o kita besiginanti nuo persekiojimo – sunaikins viena kitą pigiame „Elan“ viešbutyje. Išeities mes neturime. Kūnai per seni. Esame šešiasdešimtmečiai, pasuose išsaugoję santuokos antspaudus.

Moterį kamuoja nerimas: ji nenori visą likusį gyvenimą viena leisti šeštadienius – reikalauja pagaliau prisiimti pareigą ir su kaupu atiduoti, ko iš savo vyro negavo per visą jųdviejų epopėją, – porciją išgryninto ir sąmoningo asistavimo, šiek tiek girtų komplimentų, daug valandų trunkančių aistringų glamonių, kai tamsoje nematyt glostomo pilvo strijų, bučinių į paausį, nerealių pažadų, užsimiršimo, siautulio (kas, kad dalyvaujant validoliui). Ir stebuklų žadėjimo.

Kai stebuklinės pasakos išsenka dėl paso neteisybių, stebuklai tampa realūs.

Būdamas šešiasdešimties, jis tebemano, jog atsirevanšuos gyvenimui ir vienu ypu uždirbs milijoną, kad atneštų jai ant delno čekį. Ji žino: jeigu milijoną jisai uždirbs, jį gaus jinai, o ne kaštoninė dažyto plauko prasčiokė, kurią ji rado prie jo lovos ligoninėje.

Senstantis vyras abiem sakė, kad jo nelankytų. Prasčiokė apie ją žinojo. Jinai apie prasčiokę – ne. Prasčiokė atnešė į ligoninę pomidorų, kurių jam negalima valgyti. Ir sūrelių su aguonomis. Tų irgi negalima. Nieko neįprasta: apie virškinimo sutrikimus jis jai nepasakojo. Apie milžiniškas skolas – irgi.

Moteris neabejoja, kad jos šansai menki, nes vyras pavargo kautis nelygių galimybių karuose ir mylėti jau nepajėgia. Jokios moters. Jo tikslas – atjoti ant žirgo. Klumpantis ir vis kardiologijos skyriuje atsiduriantis žirgas turi būti pakaustytas sąskaita banke. Toks jo tikslas.

Ji bando tą tikslą suvokti nesigilindama, ar jo siekis jai pavojingas. Ji trokšta, kad jos vyras laimėtų. Visuose frontuose. Ji nori juo didžiuotis. Jai truputį apmaudu, kad jis per trisdešimt metų nepamatė, jog jinai didžiuojasi: ji žavisi jo idealizmu – jį apgavusiems jos karžygys nekeršija. Prisiima jam neteisingai primestas skolas ir iš paskutiniųjų jas moka. Tai vadinama orumu. Kai kurie sako, kad iš to susideda garbės kodeksas – pakilti virš tų, kurie paprasčiausiai išduria. Jos vyras gimė idealizmo skirstymo dieną – Dievas išskėtė rankas ir dovanojo jam negailėdamas. Dovanojo šypsodamasis – tyrai, kaip tik viešpatys moka. Nerūpestingi viešpatys.

Žonglierius Dievas davė jam raitytas garbanas. Garbanos per 30 bendro jų gyvenimo metų žaviai patįso ir virto uodegyte, žila ir gailia.

Moteris labiau trokštų bučiuoti ir glamonėti tą uodegytę, jos galu kutenti lomelę tarp dar ne visai suvytusių krūtų (jos vyras vieną retą artumo naktį dusliu balsu ištarė: „Kokios didelės tavo krūtys. It sunkūs obuoliai rudenį“, o jinai krūptelėjo nuo pagyrimo: jis turi su kuo lyginti, nes ta dvasna, kurią rado ligoninėje prie jo lovos, – bekrūtė).

Moteris gyvenimo pabaigoje trokštų su Viešpačiu Dievu suvesti sąskaitas: tegul nors pavėluotai atiduoda jai visų materialių dalykų PIN kodus. Jeigu šiknius Dievas nebūtų vyras, būtų supratęs laiku, kad, moteriai gyvenant su pinigų neuždirbančiu vyru, reikia labai daug dirbti komunalinių paslaugų ir „Maximos“ trečiarūšio maisto altoriui. Ji labai pavargo: tapo irzli ir išmoko smeigti negailestingai. Neturėjo laiko Veidrodžio karalystei: buvo labai prasta Alisa.

Jos vyras, dailaus ir žvilgančio kūno, karštos raumeningos nugaros ir liguistai pulsuojančių smilkinių, orgazmą patirs tik atidavęs skolas. Jos tokios didelės, kad tokių sumų ji neįsivaizduoja. Todėl jo nerimas jai atrodo siurrealistinis. Arba iš kokio laužytų figūrų performanso. Realybėje, kurioje gyvena jinai, žmonės vieni kitiems paskolina dvidešimt eurų. Jeigu grąžinti nepavyksta, skolintojas ir skolininkas kartu juokiasi.

Jos pasaulyje bėdos yra realistinės. Jinai yra labai sena moteris. Jos vyras – paauglys. Pase jie abudu – šešiasdešimtmečiai.

– AUDRONĖ URBONAITĖ –

Prieš laiką

Mes esame žmonės. Šiuo metu tai yra vienintelis galimas ir privalomas pasirinkimas. Būti žmogumi reiškia neįmanoma – užbėgti Dievui už akių. Man dažnai atrodo, kad drąsa yra pasitikėjimas jo laikrodžiu. Kokią knygą ir kaip greitai jis skaito?

Miesto centre stovi biblioteka. Įėjus į vidų, laiptai veda į tūkstančių knygų fasadą. Kai kuriose lentynose iš knygų nugarėlių sudėlioti žinomų jau mirusių žmonių portretai – veidų architektūra. Išėmus vieną knygą, iškristų jų veidų kontūrai. Yra net Einsteino veidas. Kai matau jį, iškart pagalvoju ne apie žmogaus protą, bet apie karą. Šią savaiminę mintį sukelia tai, kad jis netiesiogiai prisidėjo prie branduolinio karo. Beje, 2004 metų balandžio mėnesį, ruošiant statybvietę būsimiesiems „Vilniaus vartams“, susprogdintas šalia bibliotekos buvęs Fizikos instituto Skaičiavimo centras. Reikėjo surinkti nuo lentynų nukritusias knygas ir skubiai tvirtinti pastato pamatus.

Gyvenam akimirkoje, užsemtoje žodžiais. Man išėjus šiame pastate esantys žodžiai liks. Kada nors jie bus šimtą kartų senesni už mane. Laikas ne vien palieka dulkes. Jis jas ir plauna. Baltijos jūros dugne vokiečių išmėtytos cheminės karo liekanos. Juodoji jūra taip pat slepia vien laikui priklausantį ir jam pavaldų ginklą. Mes gyvename akimirkoje, kurioje esame paslėpę karą, tačiau nenusikratę jo padarinių.

Saulė tarp dviejų žmonių užgęsta tik tuomet, jeigu jie stovi vienas kito šešėlyje. Esam per maži stovėti taip toli, kad siektume vienas kito šešėlį. Tarkime, abu stovime veidu į saulę. Tavo šešėlis kristų ant mano pėdų. Tačiau mano šešėlis neliestų tavęs, jis liestų vien tavo šešėlio dalį. Vadinasi, tik vienas iš žmonių gali suktis kito šešėlyje. Neįmanoma, kad abu būtų vienas kito šešėlyje.

Pro stogą šviečianti saulė slysta marmuru dengtomis grindimis. Bibliotekos penktame aukšte ant lentynų sudėliotos poros dešimčių metų senumo akmens masės skulptūros ir molio dirbiniai. Neseni. Greičiau, pasenę. Į skulptūras ir lipdinius nukreiptos kameros.

Šiame aukšte už durų girdisi pianinas. Tartum skubriomis natomis ieškotų išėjimo iš žodžių labirinto. Raidės kelia šiurpulį, kai jų nepažįsti ir esi atsidūręs svetima kalba išrašytame didmiestyje. Raidės kelia šiurpulį požeminiuose traukiniuose, kai negali perskaityti ir ištarti nė vieno rajono ar aikštės pavadinimo. Dabar aš nesu hieroglifais ar kirilica aprašytame mieste, nesu žemę ardančiame traukinyje. Aš ieškau žodžių. Esu tarp knygų ir užverčiu vieną iš jų. Tyla įsigeria į sieną.

Siena tirpsta. Išnyra laiptai. Balti kaip ledo lytis. Ledo lytis aižėja. Ji buvo išlydyta iš puslapių – slidžių, glotnių žodžių. Žodžiai galėtų mus išskirti laiko tarpui, per kurį būtų nuskandinti.

Vanduo apsemia knygų nugarėles. Dabar suprantu, kad kameros saugo ne mane. Kameros saugo skulptūras, akmenį, dabar jau peršlapusį molį. Taip juk buvo visuomet? Mano buvimas šiame pastate apibrėžiamas šviesos kismu kameros vyzdyje.

Dar kartą įsitikinu, kad vienintelis mane ir pasaulį jungiantis dalykas yra tai, kad aš nieko neturiu. Laikas ne vien palieka dulkes. Jis jas ir nuplauna. Žodžiai ne vien palieka dulkes – jie jas ir nuplauna.

Man vis dar atrodo, kad jei būčiau išėmusi vieną knygą, portreto veido kontūrai būtų įtrūkę. Jei pro ten būtų tekėjęs ledinis vanduo, viskas būtų greičiau paskendę. Būti žmogumi reiškia neįmanoma – užbėgti Dievui už akių.

– AUSTĖ GIEDRA –

TAUTVYDA MARCINKEVIČIŪTĖ

Titanoteris

Nudundėjęs ligi artimiausio vandens telkinio
jis godžiai geria panardindamas į srovę
du ant nosies išaugusius ragus
Neturėdamas jokių globojančių ar baudžiančių dievų
nesiaiškindamas istorijai kodėl kažkada jo rūšies propatelė jo gentainį apgavo Beje
jo paties patelė laukia improvizuotam urve kuriame linksma
nes tuoj turėtų pasirodyti nauja gyvybė Angliarūgštės atmosferoj mažai
todėl jo neslegia rūgščios ar rūsčios mintys Jūroj šmėkšteli mėlynasis banginis
sukeldamas trumpalaikį fontaną ir kuriam laikui patraukdamas jo dėmesį bet
žvilgsnis vis vien krypsta į žemę kuria rėplioja vabzdžiai Dideli ir nelabai
bet nepaprastai skanūs Šarvuota oda jį saugo
nuo gamtos klastingumo Kartais ragais jis rausia žemę rausia ir rausia
patirdamas neįprastą malonumą ir niekas visame pasaulyje
nežino dėl ko Dabar jis lėtai spūdina ligi artimiausios dar nežinomos kliūties
kurią lengvai nugalės
nes po 30 milijonų metų jam padedu aš
jo sirgalė
taip pat kaip ir jis
gyvenanti čia

•

Dviračių takas Laisvės alėjoj lyg dviragių simpoziumas.
Šiuolaikiniai titanoteriai
jau tokie įprasti šioj pėsčiųjų gatvėje,
kad susidomėjimą kelia tik tada,
kai juos apžergia kokie ryškesni kauniečiai. Pavyzdžiui,
kokia ryškesne aprangos detale
(fantastinių rėmų akiniais nuo saulės
ar kepure su ilgu nutįsusiu bumbulu) iš minios
išsiskiriantis šunų dresuotojas, čia atminantis dviratį
kiekvieną dieną ir atlakinantis
vienu kartu bent po tris šunis –
tai kokį nors belgų aviganį, tai šnaucerį, tai šeimininko dar ieškantį mišrūną.
O ant dviračio rėmo įtaisytoje pintinėje paprastai tupi koks nors mažutėlaitis –
koks nors čiaudantis čihuahua.
Mes su dresuotoju visada pasikalbame:
– Žinai, kas nusipirko tą namą Parodos kalno papėdėje,
kuris anksčiau priklausė draudimo kompanijai „Baltijos garantas“?
– Ne. O kas?
– Taigi Songaila.
„Man gaila tik to, kad nežinau, kuris iš Son-gailų.“
– O kas jis toks?
– Taigi krepšininkas...
„Ak taip, neleistinas užuomaršumas! Juk tai garsus krepšininkas ir „Žalgirio“ treneris
Darius Songaila su žmona Gintare.“
– A, Darius...
– Ir jis restauruoja tą 1932 metais statytą namą.
Keisčiausi jausmai užverda manyje: nes ir aš trokštu restauruoti šį mūsų susitikimą,
Songailą, tą visą statybų bumo laikotarpį, tuos žmones, gyvenusius anuo metu,
kad pajausčiau, kaip daužosi mano, trečios kartos kaunietės, širdis tikroje laisvėje
ir Laisvės alėjoje. Beje, kažką primena ir krepšininko pavardė Songaila.
Kuris jų?

Trys banginiai

I. Mykolas Songaila

Eik ne pinigų į banką imt ar keisti,
O jei jų – žavėkis pastatu – net keista,
Kad sukūrė vietos meistras jį – Songaila,
Nors net ir prancūzui architektui gaila,
Kad ne jis, konkursą šį laimėjęs,
Tokį projektavo, pasikinkęs vėją –
Vieną reikšmingiausių pastatų – šiuos rūmus –
Kūrė meistras, neprarasdamas orumo,
Korpusu beveik kvadratiniu su gatvių
Sankirtom kampu jo tartum amžinatvėn
Einančiu, su operacijų jo salėmis,
Kai erdvė tik įkvepia, o ne nualina,
Kajetono Sklėriaus skulptūrinė grupė
Traukia žvilgsnį ir net skubančiajam rūpi;
Cokolį fasado puošia čia granitas,
Ir taip viskas architekto sumanyta,
Kad reprezentuotų pastatas gražusis
Pagrindą valstybės, kurioje nežūsi.

LAIKAS
1938 m. gegužės 11 d., p. 4
Kaunas

Lažybos nuvarė į kapus

Šančių gyventojai, darbininkai Aleknavičius ir Petruškevičius, susilažino, katras iš jų daugiau išgers.

Išgėrę gerą porciją degtinės abu girtuokliai pamatė, kad degtine nebegalės užbaigti savo lažybų, nes vienam ir kitam trūks pinigų, tai lažybas tęsė gerdami denatūruotą spiritą.

Kas iš jų laimėjo varžybas, taip ir nežinia, nes tą pačią dieną Petruškevičius su Aleknavičium buvo rasti negyvi.

Padarius skrodimą medicinos ekspertyza nustatė, kad abiejų darbininkų mirties priežastis yra apsinuodijimas denatūruotu spiritu.

II. Edmundas Frykas

Frykas Edmundas – tai vienas iš banginių
Trečiame dešimtmetyje po baigimo
Mokslų Peterburge – toks ryškus, didžiulis, –
Kad net filharmonija akim jo žiūri,
Nors tada kaip Teisingumo ministeriją
Kūrė ją, tačiau nereikia kelt isterijos,
Pastatams patiems savaip paskirsčius funkcijas,
O kuriems neteko, tai girdėt, kaip unkščia jie,
Apleisti, tačiau tokie yra ne Fryko,
Nes Apvaizda juk tikrai neapsiriko,
Keldama ant kalno Parodos tuos rūmus,
Kur lig šiol vaikų laisvalaikio orumas
Puoselėjamas, o jeigu gaisras kiltų,
Tuoj iš gaisrinės, kuri kurta prie tilto,
Su sirenomis nepaprastai skubėdami,
Kad nebūtų vienmarškiniams gėda,
Gaisrininkai mums atlėktų į pagalbą,
Nes, nors miręs Frykas, – pastatai jo kalba,
Ir suprojektuotoj Saulės jo gimnazijoj
Saulė plieskia tartum Vidurinėj Azijoj,
O gimnazijoj Mickevičiaus Adomo
Rankraštį poeto galima rast įdomų...
Laiptai gi, kur į Žaliakalnį pakyla,
Liaudy architekto vardo nenutyli:
Su Dubeneckiu todėl ir su Songaila
Frykui projektuojant laiko čia negaila.

DIENOS NAUJIENOS
1932 m. spalio 24 d., p. 3

Banginis prarijo lietuvį

Iš Brazilijos gautame laiške pranešama, kad jūroje banginis prarijęs Eduardą Tolušį, kilusį iš Tuločių kaimo, netoli Ukmergės.

Tolušis Brazilijon buvo išvykęs prieš kelis metus.

III. Vladimiras Dubeneckis

Architektas Dubeneckis tas Vladimiras
Čia Kaune apsigyvent turėjo įnorį
Su žmona, kuriai primadona baleto
Lemta tapti, ėmė projektuot iš lėto
Iš pradžių namus, po to ir Karo rūmus,
Už kuriuos lig šiol projektas grumias,
Nišose fasadų technika sgrafito
Žalgirio vaizdus įkomponuot, pakito
Viskas čia per laiką, bet projektas liko –
Pasišiaušęs, čirkšdamas ant lauko pliko...
Medicinos akademijos centriniai
Rūmai ligi šiol nė kiek nenusitrynę,
Kiek studentų mokslus šičia baigė,
Sūkuriuodami gyvenime kaip snaigės
Su baltais chalatais, Vladas rekonstravo
Ir Valstybės teatrą – taikė žmonai savo
Šokt jame ir Karininkų jis Ramovę
Projektavo, kol mirtis jo nenukovė,
Tad Songailai teko konsultuot projektą,
Kad nesugadintas miestui atitektų.
Štai banginiai trys: tai Frykas ir Songaila
Na, o Dubeneckio – dėl skyrybų gaila.

LIETUVOS ŽINIOS
1934 m. kovo 16 d., p. 7
Kaunas

Žmona ko neužsmaugė savo vyro

Vakar dieną pietų metu geležinkeliečių salėj kilo didelis triukšmas: staiga salėn įėjus moteris ėmė smaugti vieną vyrą, kurį geležinkeliečiai turėjo išgelbėti. Paskui moteris pradėjo visaip plūsti ir keikti. Paaiškėjo, kad smaugė moteris savo vyrą; moteris dikta, o vyras smulkus, tai ir įveikia.

Užpuolimo istorija tokia: žmona su kažkokiu vaikinu nuo vyro buvo pabėgus Brazilijon, bet vaikinas ją Brazilijoj pametė. Atlaidus vyras nusiuntė žmonai pinigų iš Brazilijos grįžti. Žmona grįžo, bet sugrįžus pradėjo gyventi su kitu vaikinu iš Petrašiūnų. Kadangi vaikinas pinigų neturi, tai siunčia meilužę pas vyrą pinigų reikalauti. Ta ir užpuolė vyrą smaugti, tačiau vyras nedavė nė cento.

Geriausias tarpukario architektas

Vytas Landsbergis gana brandus jau vyras
Buvo, kai architektūron net sustiręs
Nuo gyvenimo nepažaboto metės,
Būdamas keturiasdešimties jau metų,
O prieš tai net vyriausybės pavedimą,
Nuo kurio svarbos plaukai net šiauštis ima,
Su diplomatu Urbšiu ir Faustu Kirša
Vykdė ir atsakomybė ėmė viršų
Pervežt auksą Lietuvos iš Vokietijos
Į Šveicariją, kuri viena nebijo
Karo, būdama neutrali, – o auksą
Vežė lagaminuos traukiniu – taip augs jis...
O paskui? Paskui po studijų net Romoj
Jau Kaunan sugrįžęs net nemanė romų
Demonstruot charakterį, tik principingą,
Iškovojęs pagarbą, kuri nepinga,
Ir per šimtą pastatų suprojektavo –
Kaip norėtum, kad jų vienas būtų tavo!
Kurtas taip, kad nesijaustum uždarytas
Pastato kalėjime, kiekvieną rytą
Įsileistum saulę, jaustum erdvę, gamtą,
O svarbiausi – tie, kuriuos sukurt jam lemta
Buvo – Pienocentras – be dekoro jokio,
Tik su tobulom proporcijom – ne juokas
Darniai ritmą taip fasado elementų
Tartum muzikoj sukurt – svarbus momentas,
Kad, pačiam Paryžiuj bronzos pažymėtas
Medaliu, jis užsitikrino sau vietą
Širdyse kauniečių, o ir nunciatūrą
Taip sukūrė, kad nieks panašios neturi...
Daug oi daug grožybių architektas Vytas
Dovanojo Kaunui, karo tik iš jo išvytas,
Bet – ne vien tik Kaunui ir – kitoms vietovėms
Taip, kad viskas ligi šiol gražiausiai stovi.

XX AMŽIUS
1938 m. balandžio 21 d.
Kaunas

Gimnazistė su kumpiu iškeliavo į Ameriką

Vakar rytą Italijos g. viena IV klasės gimnazistė su savo tokio pat amžiaus drauge susidėjo savo 3 sukneles, pasiėmė kumpį ir rytą apie 5 val. kažin kur iš namų pasišalino. Draugėms parašė laišką, kad iškeliavo į Ameriką „laimės ieškoti“. Kiek anksčiau 3 Kauno gimnazistai panašiu būdu keliavo „laimės ieškoti“ į šiaurės ašigalį, bet, išbaigę proviziją, trečią dieną išbadėję buvo grąžinti atgal.

Projektą finansuoja Lietuvos kultūros taryba

PABLO NERUDA
(1904–1973)

Meilė

Moterie, aš būčiau tau sūnus buvęs, kad gerčiau
iš tavo krūtinės pieną lyg iš šaltinio,
kad žiūrėčiau į tave ir jausčiau savo pašonėj, ir laikyčiau tave
aukso juoke ir kristalo balse.
Kad jausčiau tave savo venose lyg Dievas upėse
ir garbinčiau tave liūdnuos dulkių ir kalkių kauluos,
nes tavo esybė pro mane praeis be sielvarto
ir išeis iš posmo – be menkiausio blogio krislo.

Kaip mokėčiau mylėti tave, moterie, kaip mokėčiau
mylėti tave, mylėti tave, kaip niekas anksčiau nemokėjo!
Numirti ir vis dar
mylėti tave labiau.
Ir vis dar
mylėti tave labiau
ir labiau.

Rajonas be šviesos

Daiktiškoji poezija išnyksta
ar mano gyvenimas sutelkt jos negali?
Vakar – žvelgdamas į paskutines sutemas –
buvau samanų juoduliu tarpu griuvėsių.

Miestai – suodžiai ir bjaurastis –
priemiesčių pilkas purvas,
nitratų laukas, kuris pečius apglėbia,
apsiblaususių akių vadovas.

Žaros kraujas, kalvas apliejęs,
kraujas gatvėse ir aikštėse,
sutryptų širdžių skausmas,
nuobodžio ir ašarų puvėsiai.

Priemiestį apglėbia upė,
lyg ledinė ranka, kuri tamsą gundo,
jos vandeny jai gėda
stebėti žvaigždes.

Ir namai, kurie troškimus slepia
už langų šviesos,
kol vėjas lauke po truputį
purvo kiekvienai rožei atseiki.

Tolumoj… užmiršimų migla
– tiršti dūmai, suirusios užtvankos –
ir kaimas – žalias kaimas! – kur dūsuoja
jaučiai ir prakaituoti vyrai.

Ir čia esu aš, dygstantis tarp griuvėsių,
prakaldamas tik visą skausmą,
tarsi rauda būtų sėkla,
o aš – vienintelė žemės dirva.

Vertė Kristina Tamulevičiūtė

Živilė Spūdytė. Visata išsirito iš kiaušinio. 2013

JULIO CORTÁZAR

Julio Florencio Cortázaras (1914–1984) – argentiniečių prozininkas, eseistas, vienas žymiausių XX a. rašytojų. Gimė Briuselyje diplomato šeimoje, tačiau vaikystę ir jaunystę praleido Argentinoje, mokytojavo provincijoje, o 1951 m. išvyko į Paryžių, kur dirbo UNESCO vertėju. 1938 m. Julio Denis pseudonimu savo lėšomis išleido pirmąją – poezijos – knygą „Būvis“ (*Presencia*). Dauguma skaitytojų Cortázarą žino kaip puikų ir originalų romanistą, tačiau poezija taip pat užėmė svarbų vaidmenį jo literatūriniame kelyje. Argentiniečiai kartais mėgsta pajuokauti, kad Cortázaras ir dar du garsūs jo tėvynainiai rašytojai Jorge Luisas Borgesas ir Ernesto Sabato sudaro švenčiausiąją trejybę, kurią dievina viso pasaulio skaitytojai.

Vertėjas

•

Kišeniniai eilėraščiai, parašyti laisvalaikiu kavinėse, lėktuvuose
vidurnaktį, viešbučiuose, kurių nebesuskaičiuoju.
(Keliuose apsistojau, keliose stotyse ir oro uostuose
mane lydėjo baimė, kurią man visad kėlė
laikinos vietos?)
Nepasitikiu autobiografiškumu, antologiškumu: tai dvi
pragaro šuns galvos, lojančios pakrašty šios mašinos,
be perstojo spausdinančios kiekvienos
laisvos apraiškos švarias kopijas.
(Bet Cerberis trigalvis, trečioji galva, springstanti
neapykantos putomis, yra drovumas, ta bjauri
būtybė, kuri savaime neegzistuoja, egzistuoja,
kai yra sukuriama kitų.)
Iš lėto įsitraukiu į šią prakeiktą knygą, išbandau darną,
seką, dėlioju ir painioju, velniop. Man pradeda patikti,
atrodo, jau neberizikuoju skambėti
pompastiškai.
(Girdžiu Šuns lojimą, triguba grėsmė tyko,
metu jam biskvito, tai tango.)

After such pleasures

Šiąnakt ieškau tavo burnos kitoje burnoje,
beveik įtikėdamas, nes ši upė tokia akla,
kad įplukdo mane į moterį, panardina tarp jos akių vokų,
kaip liūdna galiausiai pasiekti snaudulio pakrantę,
žinant, kad malonumas tėra niekingas vergas,
kuris priima netikras monetas ir su šypsniu leidžia jas.

Užmirštas tyrume, kaip norėčiau atgauti Buenos Airių
skausmą, begalinį beviltišką lūkestį.
Tik savo atviruose namuose prie uosto
vėl iš naujo galiu tave pamilti,
vėl iš naujo sutikti prie rytinio kavos puodelio,
viskas atleista,
kas bebūtų nutikę.
Norėčiau neatminti šios be priežasties kylančios
užmaršties, nutrinti tavo piešinius nuo lentos
ir pasilikti prie bežvaigždžio lango, nieko kito.

Meilės laiškas

Viskas, ko iš tavęs tikėjaus,
galiausiai yra tiek mažai,
nes galiausiai tai yra viskas.

Kaip pralekiantis šuva ar kalva,
šie menkniekiai, kasdienybė,
javai, ilgi plaukai ir du cukraus gabaliukai,
tavo kūno kvapas,
tai, ką sakai apie bet ką,
kartu su manim ar prieš mane.

Visa tai yra tiek mažai,
trokštu to, nes trokštu tavęs.

Perverk mane kiaurai savo žvilgsniu,
mylėk mane žiauria rytojaus
apatija, lai tavo aistros klyksmas
susprogsta biuro direktoriaus veide

ir malonumas, kurį kartu atrandame,
tebūna kitu laisvės ženklu.

Milonga

Ilgiuosi Pietų Kryžiaus,
kai troškulys priverčia kilstelt galvą,
kad gerčiau tavo juodo vidunakčio vyną,
išsiilgau gatvių pakampių su mieguistomis krautuvėmis,
kur oro odoje virpa matės kvapas.

Suprasti, kad tai visad šalia
tartum kišenė, kurioje retsykiais
ranka siekia kišeninio peiliuko, šukų,
nenuilstanti miglotos atminties ranka
atranda savo mirusiuosius.

Pietų Kryžius, karti matė
ir draugų balsai,
aidintys fone.

Pelnas ir nuostoliai

Vėl grakščiai meluoju,
pagarbiai nusilenkiu prieš veidrodį,
savo apykaklės ir kaklaraiščio atspindį.
Laikau save tuo ponu,
išeinančiu kasryt devintą.
Dievai numirę pagrečiui didelėse
popieriaus ir kartono eilėse.
Nieko nepasiilgstu, net tavęs
nepasiilgstu. Jaučiu tuštumą, bet tai
paprastas būgnas: vien oda iš abiejų pusių.
Kartais grįžti vakare, kai aš skaitau
dalykus, kurie migdo: laikraščiai,
doleris ir svaras, debatai
Jungtinėse Tautose. Jaučiu, kaip tavo
ranka man glosto plaukus. Tavęs nepasiilgstu!
Tik mažmožių taip staiga ima trūkti,
norėčiau rasti juos: laimę
ir šypsnį, tą švelnų gyvūnėlį,
kuris jau nebegyvena mano lūpose.

Jei tektų gyventi

Jei tektų gyventi be tavęs, lai būna sunku ir kruvina,
šalta sriuba, nudėvėti batai arba lai vidury švelnybių
iš pašaknių sukyla sausas kosulys, man staugiant
iškreiptą tavo vardą, putų balsės, lai man tarp pirštų
stringa paklodės, lai niekas man neduoda ramybės.
Taip neišmoksiu labiau tavęs mylėti,
bet atitolęs nuo laimės
suprasiu, kiek suteikdavai vien leisdama kartais būti šalia.
Manau, kad suvokiu tai, bet apsigaunu:
reikės šerkšno ant skersinio,
kad prieangy prieglobstį radęs suvoktų
šviesą, sklindančią iš valgomojo, pienuotas staltieses
ir duonos kvapą, pro plyšį kišantį savo tamsią ranką.

Taip toli nuo tavęs,
kaip viena akis nuo kitos atitolus,
iš šio numatomo sielvarto
galop užgims tavęs vertas žvilgsnis.

Vertė Simonas Bernotas

Lauko kepsnių eksperto vadovas Nr. ...

Šie metai pilni mums brangių jubiliejų, o dar pilnesni patoso, netgi pompastikos kupinų jų paminėjimų. Ir čia aš nesišaipau: jubiliejai iš tikro brangūs, o paminėjimų perėjimai nuo iškilmingumo iki sachariniinio saldumo priklauso nuo organizatorių (įtariu, kad dauguma jų yra reklamos specialistai, kuriems dzin, ką reklamuoti, kad tik būtų sumokama) suvokimo. Taigi, gerai suvokdamas švenčių reikalingumą ir būtinumą, žavėdamasis jų rengėjų išmone ir fantazijos turtingumu, kartais susimąstau: *primum* – kiek čia yra nuoširdumo ir tikro jausmo? *Secundum* – jeigu paminėtos savybės šiems asmenims tikros, tai kiek jas pramuša nežinojimas, naivumas ir paprasčiausias kvailumas? *Tertium* – kiekvienas laikmetis turi bruožų, kurie vėlesnėms kartoms tesukels juoką: panašiai reaguos jų palikuonys, panašiai atsimename mes pirmtakų ir savo pačių ne visados prisimintinus poelgius.

Pabandysiu detaliau.

Nepriklausomybės atgavimo laikotarpiu turėjau gudrų ir suktą viršininką: bendraamžiai ir draugeliai jį vadino Žydu (atsiprašau šios tautos atstovų, jų nenoriu įžeisti – tai tik rodo mūsų ir jų tautų mentalitetus). Kontrabandinių prekių vežiojimams į Lenkiją pabodus, žmogus nusprendė žengti į politiką – iš pradžių balotiruotis rinkimuose į miesto savivaldybę. Laisvi rinkimai tuo metu buvo naujovė, todėl netgi aš entuziastingai įsitraukiau į rinkimų kampaniją. Kompiuterija žengė tik pirmuosius žingsnius, todėl rinkimų plakatą montavau man žinomais būdais: klijavau pušyno fone dirbtine šypsena išsišiepusio kandidato nuotrauką, spausdintas neva jo tezes. Viską vainikavo *motto* – SU SĄJŪDŽIU UŽ LIETUVĄ! Pirmasis turas mūsų kandidatui praėjo sėkmingai – tarp keliolikos buvo pirmas. Tiek buvo tikras dėl sėkmės, kad jis, o ir visi kiti trupučiuką atsipalaidavome tikėdamiesi lengvos pergalės ir – mūsų kandidatas patyrė triuškinantį pralaimėjimą. Nuo tada išgirdęs žodį „Sąjūdis“ imdavo keiktis labai labai negražiais žodžiais. Ir tai turėtų iliustruoti įsitikinimų tvirtumą ir ištikimybę nesamiems principams.

Antruoju punktu paminėčiau kitados garsius aktorius, sportininkus, leidžiančius panaudoti savo atvaizdus ir balsus pačioms kvailiausioms stebuklingų čiužinių, stulbinančio poveikio plovimo ar tualetinių priemonių, visas ligas gydančių vaistų reklamoms. Rašau ir matau tokią buvusią žvaigždę, užrašo „Čia gyventi verta“ fone žiaumojančią mėsainį ar kitokį šlamštainį. Na, pinigai daug ką lemia.

Toliau plūsteli visas mūsų pilko gyvenimo margumynas: nuo realybėje nesusigaudančių, o dažniau apsimetančių, bet už mus visus geriau ją perpratusių ministrų iki mergelių, ekrane teigiančių, jog Antrąjį pasaulinį karą laimėjo lietuviai su Vytautu priešakyje. Didieji jubiliejai lyg ir praėjo, Dainų šventės dalyviai išsivažinėjo, o kas liks atmintyje? Skandalų mėgėjai turėtų būti patenkinti – Didysis kotletų karas, nustelbęs net švenčių iškilmingumą, įvyko! Neaišku, dėl kokios priežasties kilo, kas jo iniciatoriai – konkurentai, išpaikintų vaikučių mamytės ar kažkoks

Autoriaus piešinys

naujai seniai susikūręs pažangus sambūris. Televizorių ekranuose nebuvo matyti agonijos ištiktų besitampančių, netgi dizenterija besikamuojančių šventės dalyvių veidų. Matyti ekrane paaugliai gūžčiojo pečiais ir teigė, kad viskas skanu ir viskas gerai. Gera ir gražu buvo žiūrėti į vaidilutes prikabintomis geltonomis kasomis ir purpurinėmis lūpomis, degantį pseudopagonių laužą, vaikučius nertomis iš lino kepurėlėmis. Beveik viskas pagal geriausius aštuntojo dešimtmečio „Lietuvos“ ansamblio standartus. Tetrūko tautinės juostos su išaustu rusišku užrašu „Družba narodov“. Gal esu labai irzlus, bet perfrazuodamas vieno rusų disidento žodžius, kad jam už komunistus baisesni tik antikomunistai, galiu pasakyti, jog už tikrus priešus man baisesni tik ultrapatriotai. Naiviai galvojau, kad *megztų berečių* epocha pasibaigusi, bet, pasirodo, atėjo nauja karta lino drabužiais, grojanti kanklėmis pasaulio klasiką, benzininiais pjūklais pjaustanti iš šimtamečių ąžuolų pirmaprades būtybes. Pasigedau ant iešmo virš laužo kepamo šerno, bet šis noras tikriausiai atsirado dėl televizijos reklamų, įvairiomis formomis teigiančių, kad tikra vasara, džiugios atostogos, linksmos šventės galimos tik kepant kažką kepsninėse. Netgi įsigijau delno dydžio veikalą šia tema. Todėl ir rašinio pavadinimą pasirinkau panašų, nes, jaučiu, jubiliejai, jų paminėjimai gali išblėsti atmintyje, bet kepsnių paruošimo būdai išliks ilgam, o ir šių metų vasarą galėčiau pavadinti *Kepsnių vasara*, bet iš atsargumo, kad būsiu išvadintas plagiatoriumi – panašiu pavadinimu net filmas sukurtas, – rašinio tokiu pavadinimu nevardinsiu.

Kai kas gali pagalvoti, kad aš prieš kepsnius. Ne, tikrai ne prieš. Žinoma, su kai kuriomis išlygomis. Pavyzdžiui, aštuntojo dešimtmečio viduryje keliavau po Kaukazą su turistine poilsine grupe. Visi kaukaziečiai, kad ir kokios tautybės, reikšmingai žiūrėdami į akis, pareikšdavo, kad tikrą (!) šašlyką galintys (mokantys) kepti tik jie. Šiam įvykiui buvo ruoštasi ilgai. Galiausiai pusiaunakčiais pasiėmę iš kažkur paruoštą mėsą patraukėme į auštikalnių pievą. Procedūra užtruko, visi nekantravo greičiau paragauti to kulinarijos šedevro, o aš mąsliai žiūrėjau į pakrūmėje gulinčią mėsą, kuri iš rausvos nuo aplipusių musių įgavo juodą spalvą, ir abejojau, ar labai noriu to šašlyko. Mūsų iškilusis kepėjas, pareiškęs, kad šašlykus gali kepti tik vyrai, pravijo netgi labai paslaugią tautietę. Na, tokią, kuri sugebėdavo vasarą į Kaukazą nuvažiuoti kelis kartus, aišku, ne į Kazbeką ar Elbrusą pasižiūrėti, tokią, kuri ištirpdavo iš laimės vietinių *machos* pavadinta užsieniete, gal net *poliačka*. Noras paragauti tikro šašlyko galutinai išnyko po pirmojo kąsnio ištryškus rausvam skysčiui. Perkeptos mėsos negarbinu, bet abejones dėl geriausių kepsnių galutinai įtvirtino matyta laida apie *geriausiai* pasaulyje keptą jautieną iš įvairiausių šalių, regis, septyniolikos vietovių. Vargšai galvijai maistui žudomi nuo vaikystės iki gilios senatvės visada teigiant, kad tiktai taip ir ne kitaip. Todėl, norėdamas valgyti, kepuosi pats pačiu primityviausiu būdu – valgyti juk visada gera ir tikrai nejuokinga. Truputį juokinga ir labai nuobodu, kai susiduri su to išaukštinimu, labai nuobodu ir pikta, kai rimtais veidais peršamos kvailystės, melai ir apgaulės. Į rankas pakliuvo 1978 metų „Iskusstvo“ – buvo toks žurnalas Sovietų Sąjungoje. Perverčiau kelis numerius, pilnus leninų, brežnevų ir kitokių į juos panašių, – jie buvo pavaizduoti didūs ir taurūs, o jų autoriai būdavo garbinami kaip aukščiausio rango menininkai, apdovanojami prestižinėmis premijomis. Kiekviename numeryje spausdintas iš tikro bent vienas vertingas straipsnis iš pasaulio meno istorijos su reprodukcijomis, bet vertingiausias man pasirodė numeris su pavyzdiniais (privalomais) kiekvienam SSRS dailininkų sąjungos nariui socialistiniais įsipareigojimais. Prisiminiau, kad apie tuos metus bendradarbė rašė soc. įsipareigojimus ne tik vyrui, bet ir kitiems traumatologinio skyriaus chirurgams. Visiems buvo ir pikta, ir juokinga, bet dėl tokių nesąmonių įprastumo niekas pernelyg galvos nesuko. Į šią praeitį dabar tik ranka numojame, o kada ateis laikas, kai galėsime spjauti į šiuolaikinį paukštyną? Erelis nukrito, nukris ir gandras, o tada koks paukštelis sučiulbės? „Lakštingala negali nečiulbėti“, – rašė viena didžiausių mūsų poečių. Todėl, kol nesibaigė KEPSNIŲ VASARA, gyvenkime joje.

– KOSTAS POŠKUS –

TEKSTAI NE TEKSTAI

Miglės Anušauskaitės komiksas

Lietuvos 100-metis. Vilniaus J. Basanavičiaus gatvė

Pirmojo pasaulinio karo laikų atvirukas su J. Basanavičiaus gatvės vaizdu

Jeigu kada pėsčiomis kilsite J. Basanavičiaus gatve į viršų, pasidarykite pramogą, paskaitinėkite iškabas. Dešiniojoje gatvės pusėje praeisite „City Chef Barbecue“, „Reformatai Park Hotel“, „Klerr“, „Expressive Coffee & Gourmets“, „Mad Beauty Squad“, „Fishop“. Maždaug ties šia sąrašo vieta aš jau būnu parėjusi namo, tačiau neabejoju, kad likusioje gatvės atkarpoje rastumėte, kuo jį papildyti. Tiesa, įvairios maitinimo įstaigos atsiranda ir dingsta tokiu greičiu, kad kai nuspręsite ta gatve pasivaikščioti, pavadinimų sąrašas gali būti visiškai kitoks. Iš manojo jau dingo „Mama food – take away“ ir „Sushi Stop“. Pastarosios užkandinės net pasigendu. Kartu su šalia esančia žuvies parduotuve jų iškabos buvo puikus kalambūras („Fishop / Sushi Stop“). Klausiate, kokia tų pavadinimų fiksavimo prasmė? Man tai savotiškos lažybos. Spėlioju, kiek prireiks laiko, kol tarp visų iškabų lietuviškai liks užrašyta tik viena – „Lietuvos kultūros ministerija“. Žinoma, dar lieka „Lietuvos rusų dramos teatras“, bet šis užrašas taip aukštai, kad dažniausiai nė nepastebimas. „Vakarietiškumo“ procesą stabdo ir dvi dailės galerijos, gan giliai „įsiinkaravusios“ į lietuvių kalbą. Kai visi ar bent dauguma pavadinimų taps angliški, eilinės kultūros nakties metu bus galima pasiūlyti J. Basanavičiaus gatvėje žaisti papildytos realybės žaidimą – vietoj pokemonų gaudyti nebeegzistuojančius lietuviškus pavadinimus, iškabas, užrašus meniu lentose. Žaidimą pavadinčiau „Patriarchas“.

Pastaraisiais metais pradedu vis labiau suprasti lenkus, tebedūsaujančius dėl prarastojo Vilniaus. Vienas garsus Lietuvos bičiulis paskaitoje sakė, kad Vilnius yra kiekvieno lenko širdyje, kaip Sevastopolis – ruso. Esą nė vienas rusas (net ir nepritariantis Rusijos agresijai Ukrainoje) nepasakys, kad Sevastopolis yra ukrainietiškas miestas. Šiuos sentimentus, kaip ir jų apraiškas, pavyzdžiui, puodelius su užrašu „Polskie Wilno“ patriotinės atributikos parduotuvėse, galiu suvokti tik teoriškai. Seniesiems prieškario lenkams, su grafomanišku atkaklumu fiksuojantiems atsiminimuose menkiausias gyvenimo *Wilno* smulkmenas, turintiems ką papasakoti kone apie kiekvieną *Wielka Pohulanka** namą, priešingai, jaučiu nuoširdžią simpatiją. Suprantu jų apmaudą ir pyktį, po daugelio metų pamačius neatpažįstamai pasikeitusį *Wilno*. Kai kuriems jų paliekant Vilnių buvo maždaug tiek pat kiek man, kai kartą buvome priversti išsikelti iš J. Basanavičiaus gatvės.

„O tu apskritai turėtum patylėti. Tau gražūs tik prieškario žydų butai“, – kažkada pergalingu argumentu užbaigė vienas bičiulis mūsų ginčą dėl tuomet išpopuliarėjusio Provanso stiliuko. Žinoma, jis, kaip paprastai, klydo, tačiau pirmasis mūsų butas J. Basanavičiaus gatvėje iš tiesų giliai įsirėžė atmintin. Dideliame trims šeimoms padalintame bute mums buvo tekę pusantro neišvaizdaus kambario byrančiais gipsiniais lubų apvadais. Mes ir rusakalbiai kaimynai į butą patekdavome per virtuvę. Jos viduriu ėjusi nematoma demarkacinė linija baigdavosi „neutraliąja zona“ prie vienintelės ten buvusios kriauklės. Tretieji kaimynai naudojosi paradiniu buto įėjimu ir turėjo atskirą virtuvėlę, įrengtą kadaise puošniame vestibiulyje. Buvau šventai įsitikinusi, jog su rusakalbiais nesutariame dėl to, kad jie užsigrobė vonios kambarį ir mes esame priversti maudytis viešojoje pirtyje. Iš buto buvome iškeldinti vieni paskutiniųjų, todėl turėjau galimybę ištyrinėti buvusių virtuvės kaimynų valdas. Labiausiai knietėjo sužinoti, ar jie kartais nenaudojo vonios agurkams raugti. Mano nusivylimui, tamsiame, pelėsiais dvokiančiame kambariuke vonios nebuvo, tik lentynos su žymėmis, paliktomis stiklainių. Tėvas vėliau aiškino, kad vonia greičiausiai buvo panaikinta dar pokariu. Kaip pasakojo seniausi namo gyventojai, tada mūsų bute buvo įsikūrę enkavėdistai. Esą bijodami dėl savo saugumo būtent jie sutvirtino laukujes virtuvės duris metaliniais skląsčiais ir storais skardos lakštais. Vaikystės draugei tekęs kambarys aukštomis, gausiai lipdiniais dekoruotomis lubomis ir puošnia baltų koklių krosnimi atminties užkaboriuose išliko nutviekstas saulės ir prakvipęs parketo vašku. Kambario būta tokio didelio, kad galėdavome dviratukais lenktyniauti aplink jo viduryje stovėjusį valgomojo stalą ir nekeldavome jokios grėsmės kampe augusiai palmei. Kai po penkerius metus trukusio kapitalinio remonto grįžome į tą patį namą, gavome butą negrabiai nutinkuotomis sienomis ir siūbuojančiomis grindimis. Tais visuotinio deficito laikais grindis kloję statybininkai išvogė dalį lagių. Iš karus pergyvenusio namo grožio buvo likę tik dalis fasado, viena paradinė laiptinė įmantriais ketaus turėklais ir iš balkono atsiverianti Vilniaus senamiesčio panorama – beveik tokia kaip Jano Bułhako nuotraukose.

Emocingų ir įtaigių atsiminimų apie Vilnių autorė Gražina Mareckaitė yra siūliusi įsteigti internetinę „Vilniaus netekčių knygą“ ir registruoti joje ne tik didžiuosius praradimus, bet ir daugelio nevertinamų smulkmenų netektį. J. Basanavičiaus gatvėje per keturiasdešimt metų būčiau užpildžiusi ne vieną tokios knygos puslapį. Pirmąjį nepriklausomybės dešimtmetį siekdami praplėsti jiems priklausančių komercinių patalpų plotą jų savininkai sutartinai lupo lauk riedulius, kuriais kitados buvo sutvirtinti namo pamatai. Didindami langus ir duris vis nukaldavo kokį piliastrą, spynos akmenį ar kitą dekoratyvinį elementą. Vėliau prasidėjo „euroremontai“ ir gatvėje pastatyti konteineriai užsipildydavo senovinėmis dvivėrėmis durimis bei gipsinių lipdinių likučiais. Labiausiai gaila J. Basanavičiaus ir Mindaugo gatvių sankryžoje buvusio granito rutulio. Jo likimą bandžiusios išsiaiškinti G. Mareckaitės spėjimu, rutulys greičiausiai nukeliavo į kieno nors privačias valdas. Senovinė pėsčiųjų perėja, primenanti grindinyje įspaustas žalvarines spaudes, šioje sankryžoje buvo panaikinta dar anksčiau. Dabar į atliekų konteinerius J. Basanavičiaus gatvėje keliauja lietuvių kalba, o jos klasikai prisimenami nebent parduodant nekilnojamąjį turtą. „Šiame name ir netgi šiame bute gyveno lietuvių visuomenininkas Masonų ložės narys Andrius Bulota, o vėliau net pati Žemaitė!“ – sakoma viename skelbime. Įdomu, ar skelbimo autoriai nutuokia, kad daugumai interesantų šie asmenys reiškia ne daugiau, nei Anglijos karalienei Elžbietai ar kitiems pasaulio galingiesiems reiškė ponas Piekielny, apie kurio „menkutę egzistenciją“ jiems pranešė Romainas Gary ir tai aprašė „Aušros pažade“?

Iš balkono vis dar matomoje senamiesčio panoramoje šiandien dominuoja kranas. Statybvietėje ant Išganytojo kalvos. Ryto ūkams dar neišsisklaidžius, jis kartais primena milžinišką pranciškoniškąjį kryžių, o sparčiai kylantys „Misionierių sodai“ – Italijos kapinėse matytus kolumbariumus. Svarstau, gal dar nevėlu paversti juos mauzoliejumi ir laidoti ten labiausiai miestui nusipelniusius vystytojus ir plėtotojus. Matomiausioje vietoje būtų galima užrašyti kokią citatą iš nekilnojamojo turto „agitkų“, pavyzdžiui, „po mažu tampame vakarietišku miestu“. Na ir, žinoma, prierašą – „amžinai dėkingi vilniečiai“. Pastatas būtų taip gerai matomas iš daugelio miesto vietų, kad turėtume savotišką „Tėvynės altoriaus“ (Viktoro Emanuelio II paminklo) reminiscenciją ir galėtume puikuotis, jog Vilnius tampa panašus į Romą. Nes panašus į Florenciją jis jau niekada nebetaps. Florencijos panoramoje tebedominuoja Filippo Brunelleschi kupolas. Ir net iš paties aukščiausio miesto taško (kapinių prie Šv. Minjato ant kalno bazilikos) sunku įžvelgti modernius statinius, tenka pasitelkti optiką. Įdomu, kiek Vilniuje liko vietų, kur į senamiesčio panoramą dar nėra agresyviai įsibrovę naujieji statiniai? O kelios iš jų yra viešai ir lengvai prieinamos, kad galėtume ta panorama pasigėrėti? Spėju – nedaug, nes pastarąjį dešimtmetį vystytojai Vilniuje elgiasi panašiai kaip sklypų paežerėse savininkai. Įsigytąją valdą aptveria, senuosius medžius iškerta ir pastato maksimalų pelną duosiantį gyvenamąjį namą. Potencialiems patalpų savininkams reklamuojama „daugiasluoksnė“, „bokštais nusagstyta“ Vilniaus panorama greičiausiai yra itin pelninga prekė. Šalia tokio namo po kurio laiko neretai išdygsta naujas daugiabučių blokas, užstojantis pirmajam horizontą ir leidžiantis Vilniaus vaizdus parduoti antrą kartą.

„Radai su kuo lyginti“, – pakomentuotų vienas mano pažįstamas ir greičiausiai stotų vystytojų pusėn. Sentimentų Vilniaus praeičiai jis nejautė. Vadino jį Rusijos imperijos provincijos miestu ir vertino „prestižinis“ ir „neprestižinis“ kategorijomis. Miesto tankinimas ir nekilnojamojo turto rinkos plėtra suteikė jam galimybę pagaliau apsigyventi kitados sovietinio elito pamėgtame rajone, todėl vystytojų ir jų vykdomos Vilniaus „vesternizacijos“ atžvilgiu jis buvo nusiteikęs labai palankiai. Tą pažįstamą laikiau tipiniu sovietiniu prisitaikėliu, sergančiu lengvos formos istorinės atminties sutrikimu. Kurį laiką maniau, kad toks mąstymo būdas traukiasi praeitin, kol, savo siaubui, pamačiau jį atgimstant architektūrai ir miesto plėtrai skirtuose interneto forumuose bei žiniasklaidos komentaruose. Daliai tokių forumų dalyvių nauji modernūs statiniai yra savaiminis gėris, o visi besipriešinantieji beatodairiškai tokių projektų plėtrai – „talibanas“, stabdantis Vilniaus pažangą. Nežinau, kokiai mūsų visuomenės daliai atstovauja taip mąstantieji. Jeigu taip mąsto dauguma, tai saujelei visuomenininkų, besirūpinančių Vilniaus paveldo išsaugojimu, tenka nepakeliamas uždavinys – ginti urbanistinį miesto išskirtinumą, jo istorinį kraštovaizdį nuo žmonių, kurių santykis su miestu primena personažo iš pokarinio sovietinio filmo. Atėjęs į pasimatymą su pusamže, jam visiškai nesimpatiška moterimi, apdujęs nuo išgerto alaus, jis praranda budrumą ir į klausimą, kas jam joje labiausiai patinka, atsako: „Žilploščiad’.“

Jono Basanavičiaus ir Mindaugo gatvių sankryžoje riogsojęs granito rutulys

Tokiomis aplinkybėmis dar įdomesnis tampa kone sakralios lenkų meilės Vilniui fenomenas. Jo nepaaiškinsi tik nenoru susitaikyti su Vilniaus praradimu ar netekties skausmo penima nostalgija. Kad ir kaip nemalonu būtų pripažinti, istorijos mitams atviresni lenkai greičiausiai bus išsiugdę ir geresnę istorinę atmintį. Tai puikiai atskleidžia „pamirštųjų karių“ mitas. Jei kartas nežinote, tai „pamirštaisiais kariais“ Lenkijoje vadinami pogrindžio kovotojai, 1944–1963 m. gynę šalies nepriklausomybę ir priešinęsi jos sovietizacijai. „Esu lenkas ir visada juo būsiu. Nužudėte man Pileckį** ir aš jūsų, kurvų, nekenčiu“, – stūgauja budulis buitinio konflikto metu ir užsipuola kaimynystėje gyvenančią rusę. Šioji išpuolį nufilmuoja, o įrašą išplatina vienas įtakingiausių Lenkijos dienraščių. Incidento būta tikrai šlykštaus ir galbūt nederėtų jo pateikti kaip pavyzdžio, tačiau jis puikiai atskleidžia šiuo metu ypač išryškėjusį „pamirštųjų karių“ mito paveikumą. Na niekaip neįsivaizduoju kokio mūsų pusgalvio panašiomis aplinkybėmis rypaujančio dėl pokariu nužudytų partizanų. Net Adolfo Ramanausko-Vanago metams pasibaigus.

Nukelta į p. 14 ►

* J. Basanavičiaus gatvė iki 1939 m. vadinosi Didžioji Pohulianka.

** 1948 m. nužudytas Lenkijos kariuomenės kavalerijos kapitonas Witoldas Pileckis yra vienas garsiausių „pamirštųjų karių“. Antrojo pasaulinio karo metais W. Pileckis savo noru buvo patekęs į Aušvico koncentracijos stovyklą ir iš ten siuntė sąjungininkams informaciją apie stovykloje vykstančias žudynes.

Anykščių dienoraštis

„Anykščių rezidencija“ – taip vadinasi A. Baranausko ir A. Vienuolio-Žukausko memorialinio muziejaus sumanyta programa. Rašytojas savaitę buvoja Anykščiuose, dairosi po autentiškas ten gyvenusių rašytojų namų erdves, galbūt parašo ką nors įkvėpto tos vietos dvasios. Mums, rašytojams, taip pat naudinga susipažinti su lietuvių literatūros klasikų buitimi ir primirštomis biografijų detalėmis. Kartais, lankydami meno galerijas ir muziejus, jau geriau orientuojamės Vakarų megapoliuose, ne Lietuvos regionuose. Kadangi rašytojų aplink Anykščius gyventa tirštai, kiekvieną savaitės dieną buvo ką veikti. Jeigu kas nors ryžtųsi rašyti romaną, siužetas galėtų būti susaistytas panašiu metu gyvenusiųjų santykiais: Jonas Biliūnas deklamavo Antano Baranausko „Sudiev, Lietuva“, kai jam pačiam reikėjo išvykti, Antanas Baranauskas krikštijo Liudvikos Didžiulienės-Žmonos dukrą, Bronė Buivydaitė skolinosi pinigų iš Antano Vienuolio, gavusio solidų honorarą už „Puodžiūnkiemį“, Vienuolis prižiūrėjo Baranausko klėtelę ir įsteigė muziejų, Juozas Tumas-Vaižgantas laidojo Liudviką Didžiulienę apleistose Padvarninkų kapinėse ir t. t. Čia tik keli pavyzdžiai, intrigai.

Vasarą Anykščiai labai gražūs – daug tipinės medinės architektūros (namų langai su langinėmis, arti gatvės), nedideli darželiai, žydų pastatai (išlikę kapinių vartai ir antkapiai). Grožis – tas paprastumas, ne iščiustymas. Įdomu, kad tame pastate, kur anksčiau buvo Prano Ručio audinių ir avalynės parduotuvė (veikė manufaktūra, bet gabentos ir geriausios kokybės medžiagos iš Vakarų), šiandien įsikūrusi „Humana“. O toje vietoje, kur anksčiau buvo Vienuolio vaistinė – „Puntuko“ viešbutis, kuriame ir rezidavau visas septynias dienas. Vadinamasis Popo šilelis turi kažkokio šiurpo – jame būta geto. Yra siauruku vadinami siaurieji geležinkelio bėgiai, kitaip sakant, žaislinis geležinkelis. Nors miestelis garsėja kaip kurortas, pritraukia nemažus žmonių srautus madingomis pramogomis, esama jame dar įdomesnių tikrų dalykų, kurie jaudina vaizduotę. Pramogos gerai tuo, kad aplinka sutvarkyta, pritaikyta turizmo poreikiams. Draugų paraginta, leidausi rogutėmis nuo Kalitos kalno. Ėmė juokas ir tiek. Nesu tvirta natūralaus landšafto gynėja – pramogų industrija kartais daug labiau praverčia regionui negu apleistumas.

Literatams turbūt svarbiausias Anykščių objektas – Baranausko ir Vienuolio-Žukausko namai. Antanas Žukauskas buvo Antano Baranausko brolio Jono anūkas. Tai bene ryškiausia literatūrinė dinastija Lietuvoje, iš kurios kilo ir broliai Saulius ir Arvydas Šalteniai. Istorinėje Baranausko klėtelėje (nenuostabu, kad rašydavo joje, juk kūrybai reikėjo atokesnės vietos) – smuikas (juo Baranauskas vis dėlto negalėjo griežti, nes jis pagamintas po jo mirties), keli išlikę vyskupo baldai, buities daiktai, lagaminas, smūtkelis. Greta dabar užveistas vaistažolynas; pats Baranauskas mėgo gydytis negalavimus žolelėmis. Tą pastebėję žmonės klausdavo jo patarimų, nors toji fitoterapija nelabai derėjo prie vyskupo statuso. Prie namo išlikę Baranauskų sodinti medžiai 1863–1864 m. sukilimo aukoms atminti.

Kai mąstau apie Baranauską, negaliu nesvarstyti, kodėl jis taip anksti liovėsi rašęs. Dirbo kitus darbus, susirasdavo įvairių pomėgių, bet prie jaunystėje prasiveržusios literatūrinės kūrybos taip ir negrįžo. Galimas daiktas, laikė ją nerimtu užsiėmimu. Kur kas rimčiau – senatvėje atliktas Biblijos vertimas į lietuvių kalbą, užrašytas taip tvarkingai, lyg iškart būtų švarraštis. „Anykščių šilelis“ tarp žmonių sklido tautosakiniu būdu: būta nemažai moterų, galėjusių jį visą išdainuoti. Klėtelėje eksponuojama istorinė Kauno seminarijos nuotrauka, kurioje užfiksuoti trys lietuvių literatūros klasikai – klierikai Jonas Mačiulis-Maironis ir Juozas Tumas-Vaižgantas bei vyskupas Antanas Baranauskas. Vėliau Tumas savo literatūros paskaitose prisiminė, kad, pakviestas fotografuotis, vyskupas buvęs piktas, neleido fotografui pataisyti nelygiai ant krūtinės gulinčio kryžiaus; atitraukė jį nuo svarbesnių darbų. Pasižymėjo aštriu charakteriu: net prieš carą, duodamas vyskupo priesaiką, neskaitė jos teksto rusiškai.

Labiausiai Baranausko atminimu rūpinosi Antanas Vienuolis. Vis dairydavosi pro savo miegamojo langą, kas atėjo apžiūrėti klėtelės. Muziejaus lankytojų knygoje 1935 m. paliktas gan patetiškas Salomėjos Nėries įrašas. Toje pačioje knygoje daug įrašų jidiš kalba, kai kurie vokiški, su šmaikščiais dailininkų piešinaičiais. Žaliame mediniame name – Vienuolio butas: išlikę beveik viskas, net sofa, ant kurios jis numirė. Kol organizuotos valstybinės laidotuvės, buvo katalikiškai pašarvotas ant rašomojo stalo, išlikusios skubiai padarytos tų šermenų nuotraukos – saugoti jos buvo išdalintos moterėlėms bažnyčioje, Nepriklausomybės metais atneštos į muziejų. Palėpėje išlikęs trispalvis (geltona, žalia, raudona) tarpukario vitražas, kurio nesimato iš lauko. Supamoji kėdė, kopėtėlės knygoms pasiekti, Šimonio tapyti abiejų vaikų portretai: gan tipinis to meto inteligento butas. Bibliotekoje daug tarpukario leidinių, sovietmečiu viskas išsaugota (nors tokias knygas slėpė uždaruose fonduose arba naikino), tik lentyna buvo užtraukta užuolaidomis. Labai mėgo savo fotografiją su osetinų liaudies kostiumu, ji ir dabar tebekabo prie jo rašomojo stalo. Kaukaze – jo literatūrinio darbo pradžia. Pokariu pirmas aukštas buvo nacionalizuotas, rašytojui paliktas antras (nutarta, kad namas jam vienam per didelis). Pirmame aukšte gyvenusi mokytoja pamena, kaip Vienuolis, išėjęs į balkoną, balsu kalbėdavosi savo veikėjų dialogais. Mėgo, kad apačioje gyvenančios moterys, susirinkusios į verandą, dainuotų liaudies dainas.

Turbūt visi mano kartos lituanistai iš paskaitų pamena kuriozišką Vienuolio „bendradarbiavimą“ su „Puodžiūnkiemio“ bendraautoriu (nors formaliai – tik redaktoriumi) Iciku Gurvičiumi. Visgi istorija, kaip Vienuolio sūnus Stasys buvo ištremtas į Sibirą, dramatiška, pateisinanti ir marksistinę „Išdukterę“ su bent penkiomis pabaigos variacijomis, ir ideologiškai reikšmingą „Puodžiūnkiemį“. Muziejuje galima pavartyti trikampius sūnaus laiškus iš tremties, parašytus rusų kalba, bet su užšifruotomis realijomis: „Per Kūčias šalia manęs sėdėjo draugas Alkis.“ Vėliau sūnų pavyko susigrąžinti, jis vaistininkavo Plateliuose, bet Vienuolis vis bijojo, kad nepasitaikytų jam kokių provokacijų su vaistais.

Vienuolis gaudavo daug skaitytojų laiškų su pastabomis, todėl kruopščiai tikrindavo savo aprašomų objektų detales, istorijos šaltinius, vartydavo gamtos žinynus – ypač rašydamas paskutinį istorinį romaną. Ant stalo laikė savo anūkės, kurios taip niekad ir nepamatė, nuotrauką. Duktė buvo ištekėjusi už nepriklausomos Lietuvos karininko, abu pabėgo į Vakarus, anūkė gimė JAV. Muziejuje yra nuotrauka, kurioje Vienuolis užfiksuotas su dviem globotinėm: viena – rusaitė iš vokiečių karo belaisvių, kita – partizano duktė (giminės bijojo ją priglausti). Anūkės meilės nepatyrė, tad augino svetimas mergaites.

Apie Vienuolį iš Vandos Zaborskaitės autobiografijos buvau susidariusi skeptišką nuomonę – kaip apie mergišių. Anot muziejininkų liudijimų, buvo galantiškas, senovinio sukirpimo džentelmenas, į renginius (pvz., mokyklos išleistuves) ateidavo su rože, ją įteikdavo „vakaro karalienei“ – jam daugiausiai simpatijų sukėlusiai merginai ar moteriai. Vis ką nors įsimylėdavo romantiškai, nelaimingai – moterų prototipus panaudodavo literatūroje.

Sėdusi ant dviračio, kitą dieną numyniau į Niūronis – Jono Biliūno gimtinėje esu buvusi 2007 m. žiemą kartu su Julium Sasnausku (prieš tai turėjome renginį Anykščių Jono Biliūno gimnazijoje, kalbėjomės su moksleiviais apie Biliūną). Sodybą prižiūri ta pati miela muziejininkė Alma Ambraškaitė: tvarko gėlių darželius, rūpinasi, kad žolės pjovėjai nepažeistų medžių. Sode išlikusi Biliūnų laikų trešnė, antaninės obelys veda daug obuolių. Namo stogas dengtas neimpregnuotomis nendrėmis, suplanavimas – kaip etnografinės sodybos: kalvelėje įrengtas rūsys, yra du šuliniai (vienas su svirtimi), kryžius. Viduje – irgi kaip etnografiniame muziejuje: baldus atidavė giminės, daiktai išliko kaip šeimos turtas. Dailiai drožinėta rankšluostinė su šv. Agotos skulptūrėlėmis iš abiejų šonų (rankšluostinėse laikydavo šv. Agotos duoną). Autentiškos lovatiesės koloritas dera su pablukusiais spintos ornamentais, krikštasuolis irgi ištapytas raitiniais. Vienakojis stalelis, kurį prievaizdas dovanojo Jonui Biliūnui, – ant jo rašydavo, į nedidelį stalčių susidėdavo sąsiuvinius. Muziejininkės prie krosnies pakabinusios pelynų, kitų vaistinių augalų – troboje tvyro malonus kvapas.

Tą pačią dieną aplankiau ir sovietmečiu statytą vadinamąjį „Laimės žiburio“ monumentą, kuriame iš Zakopanės perkelti Biliūno palaikai. Atrodo liūdnokai: eilėraštyje prašė pakasti ant Šventosios upės kranto, t. y., bent jau mano įsivaizdavimu, gamtoje, kur žydėtų rožės ir lelijos, o guli po plikais akmenimis, už grotų su spyna. Tik tiek, kad monumentas visgi tarsi ir įprasmina literatūrinę išmonę.

Liudvikos ir Stanislovo Didžiulių sodyba Griežionėlėse – jau palivarkas, stambesnis už Biliūnų sodybą, bet dar ne dvaras – be „poniškumo“ žymių. Lepių dvaro damų manieros Liudvikai Didžiulienei-Žmonai buvo svetimos. Daug gėlių, kurias itin mėgusi Didžiulienė, įvairių senovinių augalų. Yra net diemedis, kurį iš Salomėjos Nėries eilėraščio žino visi, bet nedaug kas matę, kaip jis atrodo. Arba yzopas, kurį žinojau iš Biblijos, bet nebuvau mačiusi. Už kiemo tvoros anksčiau driekėsi ne itin derlingi Didžiulių laukai; juos dirbti padėdavo samdiniai. Špokai neša geltonas trešnes, muziejininkė Jūratė Pačinskienė du kartus per dieną laisto gausius gėlynus. Viduje išlikusi mėsos rūkykla, svečių kambarys su pianinu (Didžiulienė skambindavo), didžiulė kraičio skrynia, šiek tiek baldų, eksponuojami rankdarbiai, nuotraukos ir lektūros. Didžiuliai turėjo visus „Aušros“ komplektus, antspauduotus Stanislovo Didžiulio vardu. Jeigu žandarai išveždavo dalį lenkiškų, vokiškų, prancūziškų knygų (spaudos draudimo metais jos buvo legalios, bet cenzūra galėjo ieškoti jose „draudžiamų idėjų“), Didžiulis sudarydavo konfiskuojamų leidinių lydraštį, pagal kurį reikalaudavo, kad jie būtų grąžinti. Stanislovo Didžiulio nuopelnai bibliotekininkystei itin vertinami; į Didžiulių namus važiuodavo daug to meto šviesuolių, kairiųjų pažiūrų inteligentų, bendrauta ir su kunigais. Didžiuliai užaugino 8 vaikus (vienas neišgyveno), kiekvieną krikštijo vis kitoje apylinkės bažnyčioje. Michaliną Didžiulytę Andrioniškyje krikštijo pats Baranauskas.

Liudvika Didžiulienė-Žmona nebuvo kilminga, bet jos tėvas tarnavo pas Tyzenhauzą. Būdama smalsus vaikas, dvaro aplinkoje ji intuityviai pasiekė labai neblogo išsilavinimo, išmoko užsienio kalbų. Net iš virėjo, ruošdavusio valgius Velykoms, daug ko pasimokė; mokėjo alų, midų gaminti. Vėliau išleido knygą „Lietuvos gaspadinė, arba Pamokinimai, kaip prigulinčiai suvartoti Dievo dovanas“ – Anykščių kraštui tai svarbu ir kaip kulinarinis paveldas. Griežionėlėse skaitė Mickevičių ir Kraševskį, dirbo šviečiamąjį darbą, rašė į draudžiamą spaudą Žmonos slapyvardžiu. Slapyvardis turėjo išreikšti svarbiausią jos tapatybės dalį, bet santykiai su vyru nebuvo laimingi – apie tai užsimena knygoje „Ką aš beatmenu“. Sodietėms moterims patardavo kontracepcijos klausimais, stengėsi jas lavinti. Didžiulių vaikai užaugo šviesūs, išsilavinimą jie įgijo Mintaujoje, kur Didžiulienė, kartu su jais gyvendama, įkūrė lietuvių vaikų bendrabutį. Liudvikos Didžiulienės-Žmonos pažiūros, kiek esu bandžiusi skaitinėti jos kūrybinį palikimą, nėra labai nuoseklios – ryškesnė būtų biografinė linija, dukters Vandos vedybos su revoliucionieriumi Vincu Mickevičiumi-Kapsuku. Vis dėlto Didžiulienės šviečiamoji veikla neabejotinai turi kairiojo proveržio bruožų, o svarbiausias „Atgajėlės“ pranešimas – luomai Tėvynės labui turi išsitrinti, išnykti.

Įdomiausias objektas muziejuje – virtuvėje, prie vidinio namo įėjimo, esanti spinta-knygų slėptuvė. Vidurinė spintos dalis būdavo išmaniai atstumiama, sieninėje dalyje būdavo laikomos lietuviškos knygos. Kai žandarai atidarydavo spintą, rasdavo lašinių ir naminukės – toliau ir neieškodavo. Tas objektas vertas pjesės, kurioje jis galėtų būti svarbiausia scenografijos dalis, – muziejininkė pasakoja, kad moksleiviai mėgsta pasislėpti vidinėje slaptojoje spintoje ir ką nors, atidariusį duris, išgąsdina.

Didžiuliai Anykščių krašte vertinti kaip „raudonieji“ – man gražus faktas, kad Liudvika Didžiulienė norėjo būti palaidota apleistame Padvarninkų senkapyje („kad nuo kalno matytų namus“), ten vėliau atgulė ir Stanislovas Didžiulis, kiti kairiųjų pažiūrų giminės. Skulptorius Bernardas Bučas abiem sutuoktiniams sukūrė paminklus – Kauno modernizmo dvasia. Kalnelis ir dabar gan vienišas, kitų kapų beveik ir nesimato, susilyginę su žeme, likęs anoniminio kapo kryžius ir pora antkapių.

•

Monet teptuko verta Šventosios krantinė veda link Puntuko ir lajų tako. Palei ją Žvejų gatvėje gyvenantis rašytojas Rimantas Vanagas daug rašo apie gimtąjį miestą; net ir patekęs užsienin, vis galvoja apie anykštėnus. Link Puntuko galima eiti mišku, pėsčiųjų takas žymėtas drožiniais ir išskirtinius gamtos elementus pristatančiais stendais. Miškas ir jūra – du lietuviams svarbūs objektai, mąsčiau eidama; pats Čiurlionis jiems ne veltui skyrė simfonines poemas. Šalia Šventosios pažymėta sena keliakamienė pušis, stende rašoma, esą anksčiau tikėta, kad moterų vėlės virsta paukščiais ir iškeliauja gyventi į pušynus; anksčiau per Kalėdas į namus parsinešdavo pušies šaką. Labai įdomus tikėjimas ir simbolika. Dar toliau – didelis skruzdėlynas, tarsi iš Gedos eilėraščio plaukę balti lazdyno riešutai, Joninių papartynai, mėlynojai. Pagaliau – Puntukas, prie kurio liečiasi bioenergijos gaudytojai. Niekad apie tai nepagalvojau, bet savo forma panašus į milžino smegenis. Lajų takas, tapybiški ąžuolai ir eglės, balti beržų kontrastai. Anykščių šilelyje esama kažko, kas pakylėja, nors tai tokia pati gamta kaip ir visoje Lietuvoje – galbūt tai to kito, literatūrinio, šilelio dimensija.

– GIEDRĖ KAZLAUSKAITĖ –

Gėris ir grožis – tai akimirkos, kuriose telpa visa mūsų išreikštis

Palangoje, ant Birutės kalno, su orientalistu TADU SNUVIŠKIU kalbasi Jūratė Ziedelytė

– Domiesi Pietų Azijos kultūra ir filosofija. Ar orientalistika apskritai tiek akademinėje, tiek viešojoje erdvėje yra per siaurai suprantama kaip tik indų, kinų ir japonų kalbų studijos?

– Orientalistika vystėsi per pastaruosius du šimtus metų. Iš pradžių ji buvo suprantama kaip mokslas apie islamo kraštus, Indiją ir Kiniją. Šis mokslas taip pat neretai būdavo tendencingai vertinamas, supriešinant minėtus kraštus su Vakarais, pastaruosius iškeliant arba sumenkinant. Dabar neretai atsisakoma žodžio „orientalistika“, nes jis asocijuojasi su europocentrizmu, mat tyrimo objektai įsivaizduojami kaip esantys į rytus nuo numanomo centro – Europos. Vietoj to siūloma vartoti neutralesnį terminą – Azijos studijos.

Ateities Azijos studijų uždavinys – atrasti ir daugiau tyrinėti kitas šalis: Mianmarą, Tailandą, Laosą, khmerų kraštą (Kambodžą), Vietnamą, Indoneziją ar Malaiziją – būtent tas Azijos dalis, apie kurias buvo dar mažai žinoma XIX a. Vis labiau linkstama prie to, bet čia slypi ir paradoksas – norint labiau susipažinti su šiomis šalimis, pirmiausia reikia gerai pažinti ir senuosius regionus – Indiją ir Kiniją, nes šie yra kultūriškai užgožiantys ir istoriškai gyvybiškai paveikę pastaruosius Rytų kraštus. Pavyzdžiui, jeigu norime suvokti ir įvertinti Indonezijos kultūrinį grožį, būtina išmanyti pietų Indijos kultūrą, Indonezijai padariusią ankstyviausią civilizacinę įtaką, vėliau kinų emigracijos bangas ir galiausiai – islamo kultūrą, kuri veikia salas nuo XIV a.

– Žodžio „religija“ atitikmuo Vedose yra dharma *– šventas įstatymas. Religijos sąvoka neretai suprantama kaip paklusimas kokiam nors „stabui“, „stabams“, o kartais iškreiptai suprantama kaip kokių nors fundamentalistų įrankis (pavyzdžiui, islamo atveju). Kaip apibūdintum „religijos“ esmę ir tikslą?*

– Pasakysiu apibrėžimą, kuris siejamas su tokiais mąstytojais kaip Eliade ar Otto. Šis apibrėžimas man gana patinkantis: religija – tai kažko sakralaus, šventenybės pasireiškimas. Sakralumas, kad ir kas tai būtų, gali būti vieta, asmuo, idėja ar Dievas. Ne visos religijos kaip institucija pripažįsta Dievo buvimą, bet pripažįsta kažką reikšmingo, į ką kreipiamos tikinčiojo pastangos.

Netikintis arba neturintis „religinės klausos“ nesunkiai galėtų tvirtinti, kad sakralybė yra natūralus reiškinys, t. y. supaprastinamas arba paaiškinamas kažkuo kasdienybėje, bet būtent dėl apreiškimo vaizduotės bet kokio objekto potenciali galia pavirsti šventenybe ir yra nenutrūkstamas religijos šaltinis.

Žinoma, yra ir kitų religijos apibrėžimų, kurie sakytų, kad religija yra žmonių suvienijimo pavidalas, įprasminantis bendrabūtį ir, svarbiausia, sutelkiantis susirinkti. Tai sociologinis religijos apibrėžimas. Taip pat gali būti teologinis apibrėžimas. Jei kalbėtume krikščionybės kontekste, religija yra Dievo dovana ir meilės išraiška, atsiradusi apibrėžtu momentu istorijoje.

Remiantis indiškuoju apibrėžimu, žodis „religija“ siejasi su *dharma*. Dharma yra tai, kas palaiko ir išlaiko, mat žodis kilęs nuo sanskritiško veiksmažodžio *dharayati* („palaikyti“). Mus pasaulyje palaiko daug dalykų. Pirmasis tą palaikymą teikia Dievas, palaiko mūsų santykiai su žmonėmis, palaiko fiziniai dalykai, mūsų pareigos, tad dharma suvokiama kiek plačiau nei religija.

– Poetas Donaldas Kajokas yra minėjęs, kad tam tikrų atsakymų ieškojo krikščionių religijoje, bet ten jų nerado, tad paniro į Rytų filosofiją. Galiausiai savo ieškojimuose suprato, kad visur kalbama apie tą patį, tik skirtingais vardais. Ar orientalistikos ir katechetikos studijos analizuojant tam tikras idėjas – tai raktas į gilesnės žmonijos sukauptos išminties pažinimą?

– Rytietiški mokymai pirmiausia išsiskiria tuo, kad apie juos sukaupta itin daug rašytinių šaltinių. Azijoje egzistuoja tūkstančiai knygų ir tekstų. Pavyzdžiui, Naujasis Testamentas susideda iš 27 knygų, visas veikalas nesunkiai telpa į delną. Palyginkime: Rytų Azijoje autoritetingas budistinis tekstų rinkinys „Taišo“ apima 2 920 tekstų, kurie labai skirtingos apimties. Pavyzdžiui, itin autoritetinga „Avatamsaka sūtra“ – kelis kartus ilgesnis tekstas nei visas Naujasis Testamentas, detaliai pateikiantis budistinio pasaulio viziją; ir tai tik vienas iš daugelio kitų svarbių tekstų. Teksto ilgis negarantuoja kokybės, tačiau kaip ir išvažiuojant į kitą šalį gaunama nauja patirtis, taip ir skaitant kitonišką tekstą ateina paralelės, dėl kurių naujai regi tekstą ir gyvenimą.

– Esi poliglotas, greitai išmoksti naujus žodžius, gali skaityti senosiomis graikų, lotynų, slavų, sanskrito ir kitomis kalbomis. Pasidalink, kaip Tau pavyksta įsiminti naują žodyną, galbūt turi kokių nors patarimų ar esi susikūręs savitą sistemą, kaip lengviau „pajausti“ kalbą, išmokti naujus žodžius?

– Mano sistemos pagrindas – žodžių klasifikavimas į grupes. Stengiuosi visus žodžius pagal reikšmę klasifikuoti į penkias, šešias grupes. Tai yra: veiksmai, daiktai, savybės, erdvės ir laiko žodžiai bei visi likę (prielinksniai, jungtukai ir kt.).

Tačiau žodžius klasifikuoju ne tik pagal prasmę, bet ir pagal morfologiją. Pavyzdžiui, lietuviškas žodis „eiti“ atitinka kitų kalbų žodžius *aller*, *gehen*, *idti*, *andare* ir t. t. Tačiau „eiti“ savo sandara (morfologija) lietuvių kalboje susijęs ir su žodžiais „įeiti (įėjimas)“, „išeiti (išėjimas)“, „praeiti (praėjimas)“ ir t. t., o kitose kalbose atitinkamas prasmes gali išreikšti morfologiškai skirtingi žodžiai, pavyzdžiui, prancūziškai – *entrée*, *sortie*, *passage*. Todėl atitinkamoje kalboje dėl mnemonikos naudinga klasifikuoti žodžius ne tik pagal prasmes, bet ir pagal morfologiją, pavyzdžiui, lietuviškus žodžius „eiti“, „įeiti“, „išeiti“ ir „praeiti“ atmintyje klasifikuoju į vieną grupę pagal jų vienodą šaknį, o prancūzų kalboje to negalėčiau atlikti. Skirtingose kalbose egzistuoja skirtingas ryšys tarp prasmių ir sandaros. Apibendrinant mano patarimas toks, kad kiekvienas besimokantis kalbų pasidarytų asmeninę sistemą, susigalvotų įrankį, kuris jam padėtų.

– Evangelijoje pagal Joną rašoma: „Pradžioje buvo Žodis. Tas Žodis buvo pas Dievą, ir Žodis buvo Dievas.“ Paprastai kalba apibūdinama kaip komunikacijos, socialinė priemonė. Šventraščiuose, pavyzdžiui, Vedose, iškeliama gilesnė kalbos prasmė – žodis turi atliepti Dievą, garsu susijungti su Juo. Kas Tau yra kalba ir ką asmeniškai viduje atveria sanskritas ar kitos kalbos, sanskrito giesmės?

– Teologiškai žodis „kalba“ nesunkiai tapatinamas su Dievu, kaip minėtoje pirmoje Evangelijos pagal Joną eilutėje, čia ji išreiškiama kaip *logos*. Prisiminkime lotynišką šio žodžio variantą – veiksmažodį *lego* ir iš to kilusį konstruktorių – *lego* daleles arba kitus bendrašaknius žodžius, tokius kaip *katalogas* – surikiavimas. Dievas čia pasirodo ne tik kaip kalba, bet ir kaip tvarkos bei kūrybos nešėjas, pasaulio kūrėjas.

Kalba mus tarsi valdo ir kontroliuoja. Dabar renku žodžius ir stengiuosi pasakyti kažką prasmingo, čia ji veikia tarsi būtybė – galiu tikėtis, kad ateis įkvėpimas ir pasakysiu vienokius ar kitokius žodžius. Indijoje kai kur kalba lygiai taip pat suvokiama kaip Dievas. Yra ir ankstyvų sanskrito himnų iš „Rigvedos“, kur kalba – *Vač* – laikoma dievybe. Didelį veikalą šiai temai yra paskyręs V a. indų mąstytojas Bhartrharis, jo pradžioje yra minčių, primenančių Evangeliją pagal Joną.

Sanskrite yra daugybė terminų, detaliai apibūdinančių psichologinius reiškinius, kurie neretai vakarietiškose kalbose niveliuojami. Pavyzdžiui, *śamatha* reiškia „proto nuraminimą“, *vipaśyanā* – „intuiciją, įžvelgimą“, *samādhi* – „panirtį“, *dhyāna* – „dėmesio sutelkimą“, *bhavana* – „būsenos keitimą“ ir pan. Nors visi šie terminai gali būti verčiami vienu žodžiu – „meditacija“.

– Žmogus yra būtybė, kuri nori pažinti save ir pasaulį, tačiau kartu yra linkusi kontroliuoti tai, ko nesuvokia protu. Senovėje mitopoetinė pasaulėjauta padėdavo užmegzti ryšį su anapusiniu pasauliu. Ar filosofijos moksle simbolių, vaizdinių, įvaizdžių kalba padeda praplėsti pažinimo ribas?

– Nemažai Vakarų filosofų skeptiškai žiūri į mitą – jį laiko netgi ne filosofiniu dalyku, neretai daroma chrestomatinė perskyra tarp mito ir filosofijos, tvirtinant, kad filosofija atsirado įveikus mitinį mąstymą. Tačiau mitas niekur neišnyksta, gyvename apsupti pasakojimų, kurie lemia mūsų pasirinkimus, mąstymą, ugdo vaizduotę. Kad ir dabar nusprendėme sėdėti ne ant bet kokio, bet ant vaidilutės, Vytauto Didžiojo motinos Birutės kalno. Arba netoliese esanti Roberto Antinio skulptūra „Eglė žalčių karalienė“ primena Eglės žalčių karalienės mitą, kuris traukia mintyse bei vaizduotėje regėti ir atkurti šį siužetą dabartyje. Jis leistų padaryti ne vieną filosofinę įžvalgą apie gyvenimo trapumą, šeimos svarbą, išdavystę, žmogaus santykį su aplinka ir t. t.

Bet nereikia net ir praeities pasakojimų. Įdomu stebėti, kaip pajūrio žmonėse skleidžiasi jūros mitologema, kad ir važiuojant autobusu iš Klaipėdos į Palangą – vairuotojas ant lango yra pasikabinęs kapitono simboliką. Palangoje daug kur pastatai išmarginti banguotais raštais, daugeliui gyvenančių čia jūra yra pragyvenimo šaltinis vasarą, nuomojant butus, ką ir kalbėti apie tai, kad ji – įkvėpimo šaltinis. Prie jos galima leisti visą dieną – pabūti, pailsėti ar pasiguosti. Dar vienas momentas – tai Šventosios bažnyčios sąsajos su jūra, bažnyčios fasadas primena labai aukšto laivo priekį, o įėjus vidun iš Šventosios miestelio vasaros šurmulio ji tuščia, žmonių čia beveik nėra, tačiau jos centrinės navos (lotyniškai – laivo!) itin erdviame viršuje atsiveria Juozo Vosyliaus tarp bangų ir žvaigždžių nutapyta Mergelė Marija Jūrų Žvaigždė. Tokį titulą turi ir bažnyčia, netgi pats Mergelės Marijos vaizdavimas čia ne visai tradicinis, ji primena deivę, kuri valdo stichiją ir ramiu žvilgsniu bei gestais ramina kiekvieną užėjusį.

– Remiantis Vydūnu, sąmonė ir daiktingumas sudarą vieningą būtį, „įsirodo esą jos kraštutinumu du“. Jis neskirsto materialaus pasaulio ir sąmonės į dvi skirtingas realybes, bet apima jas kaip vieną didingą reiškinį. Vienur sąmonė siejama su žodžiu „siela“, kitur su aptemusiu ar nušvitusiu protu. O kaip įvardintum, kas yra sąmonė, ar tai vienoda duotybė visoms gyvoms būtybėms (gyvūnams, augalams, mineralams), ar ji yra labai individuali?

– Ar tai būtų žmogaus, augalo ar drugelio sąmonė, tvirtinčiau, kad sąmonei būdingas mąstymas, kad ji reiškiasi dėmesiu, dėl sąmonės patiriamas skausmas, šaltis, karštis ir t. t. Sąmonė susijusi su intencionalumu, su objekto kryptingumu į kažką (x apie y) arba objekto sugebėjimu patirti (x patiria y). Ten, kur yra sąmonė, vyksta srautas ir kažko patyrimas. Jeigu sakome, kad akmuo neturi sąmonės, tai akmenyje nebus skausmo, akmenyje nebus pamąstymo.

Ar yra aukštesnės ir žemesnės sąmonės? Tam tikrais aspektais žmogus gali padaryti, ko negali kitos būtybės, bet dažnai jis nesugeba to, ką lengvai atlieka kitos būtybės. Pavyzdžiui, medžiai komunikuoja šaknimis, jomis tarpusavyje susisiekia dideliais atstumais, perduodami vienas kitam vandenį, mineralus, pranešdami apie gresiančius pavojus, nusilpusius medžius šaknimis aprūpina gyvybingesni ir drūtesni medžiai. Tad gal nesuklystume, jeigu pasakytume, kad jie yra politiškesnės būtybės, nei kitados taip apie žmogų yra pasakęs Aristotelis? O bakterijos taip pat kalbasi ir elgiasi įvairiais būdais, kooperuodamos tarpusavyje... Sąmoninga būtybė yra jaučianti ir, svarbu, atsakinga už kitas. O sąmonė ir jos raiška neaprėpiamai skirtinga, priklausomai nuo kūno, kuriame ji skleidžiasi.

– Platono dialoguose Sokratas kalba apie eidos *(idėją). Filosofas suprato, kad tai neapibrėžiama – tobulo gėrio ir grožio idėjos kyla iš kito pasaulio, nepasiekiamo mūsų juslėms. Kaip remdamasis filosofijos žiniomis apibūdintum, kas yra tobulo grožio ir gėrio idėja?*

– Tobulo grožio ir gėrio idėjos susijusios su mąstymo sfera ir teologija, kur tai apibrėžiama kaip Dievas, visi kiti „gėriai“ bei „grožiai“ yra tik Dievo dovana, jo kūriniai.

Tačiau realybėje, kad ir šiuo kalbamuoju momentu, gėris ir grožis dažnai pasirodo kaip ilgesys, noras ir tikslas siekti gėrio ir grožio, bet šie visuomet yra tam tikru atstumu – tobulo gėrio ir grožio pasiekti tarsi neįmanoma, mat jie pasaulyje pasirodo netobulais vaizdiniais kaip priešais esanti koplyčia, šventykla ar medis. Jie yra geri ir gražūs, bet niekada nebus tiek gražūs ar geri, kad užgožtų ir pasiglemžtų į save, vis tiek bus kažkas aukščiau, tai yra erdvė dievop, kai, pavyzdžiui, žvelgi čia į jūrą nuo Birutės kalno arba klausaisi pušų ošimo.

Tad absoliutus gėris ir grožis būtų tai, nuo ko atsitraukti jau nebeįmanoma, taip siejamasi su vieniu. Kai yra absoliutus gėris ir grožis, nieko nebetrūksta. Bet, žinoma, galime mąstyti dar kitaip: gėris ir grožis – tai akimirkos, kuriose telpa mūsų išreikštis. Bet kokį pasaulio objektą, kurį pastebime, regime tik tą akimirką ir toje erdvėje. Visas pasaulis ir tikrovė tuo metu ten ir telpa, ir neturime daugiau jokio atskaitos taško, kad sakytume, jog kažkas yra gražesnio ir geresnio negu tai, kur mes dabar esame: šiame pokalbyje yra absoliutus gėris ir grožis. Tai jau būtų čan – dzen suvokimas, kur dėmesys kreipiamas į dabar, neturint lūkesčio sulaukti laimės kada nors ateityje. Mūsų kelionė šiomis akimirkomis ir yra dieviško gėrio ir grožio pasireiškimas.

– Jei gyvenimas būtų vienas didelis paveikslas, kaip jį nutapytum, remdamasis savo asmenine patirtimi, žiniomis, stebėjimu?

– Vieno aiškaus vaizdinio ten nėra, bet mielų dalykų užtektinai. Gerai būtų, kad tolybėje būtų horizontas, nuteikiantis pakiliai ir pozityviai.

Rašytojas bare

Vieną įprastą miestui naktį, mažame it kišenė bare, tokiame klaustrofobiškai siaurame, kad visi jame turėjo grūstis lyg autobuse piko valandą, be jokio intymumo trindamiesi vienas į kitą krūtinėm ir užpakaliais, nevyko nieko ypatingo. Nuklaikęs nuo nuovargio barmenas, panašus į elfą iš „Žiedų valdovo“, už baro pilstė gėrimus, regis, su kiekvienu įpylimu blykšdamas ir mažėdamas, kol galų gale iš jo beliko tik šešėlis, kuriam tarsi vaiduokliui visi išrėkdavo norimų gėrimų pavadinimus, ir, barmenui vis labiau panašėjant į vaiduoklį, gėrimai ant baro atsidurdavo beveik per stebuklą, jų realumu neleisdavo abejoti drėgni ratilai ant baro paviršiaus, likę nuo aprasojusių stiklinių. Bičas, kažkuo panašus į Elvį Presley geriausiais savo metais, – širdies formos veido ovalas, aikštingos lūpos, pusę veido dengianti plaukų sruoga, – prie baro skaitė kažkokius savo užrašus, nervingai pieštuku išbraukdamas vienas frazes ir vietoj jų įrašydamas kitas. Jį neabejotinai žeidė drėgni ratilai ant baro medienos, nuo kurių jis alkūne dengė lapus, smulkiai prirašytus ranka, su neapykanta šnairuodamas į visus, kurie kažkaip sutrikdydavo jo ramybę, stumdydamiesi ir braudamiesi prie baro. Ir nors ramybė bare buvo tarsi iš bičo besityčiojantis oksimoronas, jis niekur nesiruošė išeiti. Juolab kad baro patalpa buvo tarsi gyvas organizmas, gebantis keisti savo formą, plėstis iki reikiamo dydžio, – tam, kad į jo tamprų pilvą tilptų kuo daugiau lankytojų, kurie visi veikė pagal nebylią sistemą: pro duris įėjus kam nors naujam, pakildavo į orą kartu su barmeno šešėliu, piktai tebešnairuojančiu į Presley panašiu biču, jo smulkiai ranka prirašytais lapais, ką tik įpiltų gėrimų stiklinėm, baro kėdėm, lankytojų paltais ir rankinėmis, o kai po sekundės kitos nusileisdavo, paaiškėdavo, kad naujai atėjusiems (nors atrodė, kad tai visiškai nebeįmanoma) atsirasdavo vietos.

Tai kartojosi beveik iki paryčių, visiems kylant ir leidžiantis absoliučiai laisva valia, iki to momento, kai po paskutinio pakilimo smulkiai prirašyti bičo lapai liko kaboti paluby ir iš ten pavieniais žodžiais pradėjo kristi ant lankytojų galvų. Į Elvį panašus bičas tuo metu sėdėjo suėmęs galvą delnais ir, vienam ar kitam žodžiui nusileidus iš palubės, nepakeldamas akių, kuždesiu atkartodavo jį. Niekas iš lankytojų nusileidusių žodžių nepastebėdavo, taip ir išeidavo aplipę jais į balzgana žibintų šviesa apšviestą nakties ūką – sutraukti dūmo. „Neštis alkoholį į lauką draudžiama“, – pasigirsdavo iš baro tamsos, ir, klusniai palikę gėrimus, jie išeidavo į lauką, nešini į Elvį panašaus bičo parašytais žodžiais. „Neštis žodžius į lauką draudžiama“, – norėjo rėkti jis, bet toliau sėdėjo, suspaudęs smilkinius delnais, barmenas iš šešėlio jau buvo virtęs tiesiog oru, todėl atrodė, kad gėrimai pilstosi patys, lankytojams it užkeikimus tariant jų pavadinimus, daugėjant drėgnų ratilų ant baro paviršiaus, einant ir einant naujiems lankytojams, kylant į orą seniems, tik popieriaus lapams tebekybant palubėje, juose liekant vis mažiau ir mažiau žodžių, kol pagaliau visiškai švarūs jie po vieną pradėjo leistis žemyn, lyg sniegas nuklodami barą ir jo grindis akinančiu baltumu. Į Elvį panašus bičas, ropodamas keturiom, karštligiškai juos rinko, traukė jau sumindžiotus iš po lankytojų kojų, šie nustebę žiūrėjo į jį, tarsi tik dabar pamatę, – daug veidų, aplipusių jo parašytais žodžiais, spoksojo į jį iš viršaus, kol jis ropinėjo ir, pagaliau susirinkęs visus tuščius lapus, išmargintus gatvės purvu, pralietų gėrimų dėmėm ir batų atspaudais, palinkęs lyg nuo nepakeliamos naštos, išsliūkino į nakties ūką.

– EGLĖ MARIJA FRANK –

Jautriausių Vilniaus kultūrinių taškų paieška

Middle-aged woman in the middle of nowhere, sankryžoje prie Gerosios Vilties, išnyra su gladiole priešais mane.

– DAININININKAS, JŪS GI DAINUODAVOTE TEN POEZIJAS, – tarsi tiesdama gladiolę į mane, šypsosi tarsi man, tarsi ne man.

– Aš?.. – kandu meduolį iš IKI, jame kiek per daug pridėtinio cukraus ir vanilino. – Ne, ne aš.

– A, labai panašus toks, nu sėkmės.

Išsiskiriam: *middle-aged woman* kaip iš Roko maršo laikų *in the middle of nowhere*, su vintažiniais saulės akiniais (jų stikluose atsispindi išsipildęs laikas), su gladiole rankoje likusi blaškytis triukšmingoje arterijoje; aš 36-ą savo vasarą su vaniliniu meduoliu (jame kiek per daug pridėtinio cukraus), su išklaipytais akiniais *in the middle of nowhere*, dar laukiantis savojo laiko, vis dar stringantis.

•

Naujamiesčio baras X – universali erdvė, jungianti menų loftų hipsterišką švelnumą su senųjų alaus barų atmosfera; tikslinė auditorija – bokalus aplink masyvų medinį stalą kilnojantys ir dartų strėlytes svaidantys barų somnambulai, kurie nužvelgia tave su egzistenciniu *dafuq pacanas*??? *Atėjau–pamačiau–išnykau*, nesulaukęs savojo eksperimentinio džiazo, savojo meno. Lyg ne iš Krasnūchos būčiau plaukęs, lyg senojo „Suokalbio“ neatminčiau. Kompozitorių sąjungos salėje visgi viskas kiek nuosaikiau (čia jau *influencinu*).

– RAMŪNAS LIUTKEVIČIUS –

Lietuvos 100-metis. Vilniaus J. Basanavičiaus gatvė

► Atkelta iš p. 11

Nors šiuo metu „pamirštųjų karių“ mitas ir yra tapęs valdančiosios „Teisės ir teisingumo“ partijos vykdomos istorijos politikos dalimi, o jį formuojant aktyviai dalyvauja įvairiausios valstybės institucijos, šis savotiškas sąjūdis pokario pasipriešinimo dalyviams įamžinti kilo iš apačios. Pagrindiniu postūmiu tapo 2007 m. pasirodžiusi knyga apie pogrindines pokario organizacijas. Nors praėjo daugiau nei dešimt metų, žiūrint iš šalies atrodo, kad Lenkijos visuomenė aktyviai prisideda prie „pamirštųjų karių“ atminimo įamžinimo ir net pradeda suteikti jam savotiško liaudiško pamaldumo. Kai kurie žinomiausių „pamirštųjų karių“ buvo glaudžiai susiję su Vilniaus kraštu, todėl šis procesas padeda lenkams atrasti naujų ryšių su Vilniumi. Nostalgiškąjį prieškario *Wilno* pasakojimą papildo dabartinei kartai priimtinesnis „pamirštųjų karių“ mitas. Prieškariu mes taip pat buvome susikūrę nepaprastai paveikų mitą. Vilniaus atgavimo idėja telkė tautą ir skatino patriotizmą. Dalies dabartinių Vilniaus gyventojų su juo nesieja nei mitai, nei prisiminimai. Stebėdama lenkus vis dar bandau suprasti, kas turėtų įvykti Lietuvoje, kad prieš beveik aštuoniasdešimt metų atgautame mieste nustotume elgtis kaip kolonistai.

Šią vasarą J. Basanavičiaus gatve Aušros vartų link nužingsniavo dar vienas lenkų piligrimų būrys. Beveik toks pat kaip ir ankstesniais metais: pusamžės moteriškės pramaišiui su jaunomis šeimomis, keletas kunigų, iš megafono sklido giedamos giesmės. Pakeliui į Vilnių, Butrimonių bažnyčioje, jie paliko lentelę „pamirštųjų karių“ sanitarei Danutai Siedzikównai-Inkai atminti. Joje – sidabrinė širdis su žeme nuo Inkos kapo. Visai kaip votai Aušros vartų Mergelei ar Palestinos žemės inkliuzai Tytuvėnų Kristaus laiptų koplyčioje...

– JURGA KLAPATAUSKAITĖ-
-BUŽINSKIENĖ –

Pranešimas skaitytas rugpjūčio 16–19 dienomis vykusiame tarptautiniame šiuolaikinės literatūros forume „Šiaurės vasara“

Nacionalinis moterų streikas, arba Kaip kurti „Razem“

► Atkelta iš p. 3

Tai nutinka visuomet, kai bandoma specializuotis. Tikimės specializuotis dar labiau, kiek leis finansai.

– O kaip dėl feminizmo? Ar stengiatės įtraukti feminizmo idėjas į partijos veiklą ir oficialią politinę programą?

K. S.: Mus kritikavo iš abiejų pusių: kad esame per atvirai feministinė arba per mažai feministinė partija. Nuo pat pradžių turėjome labai aiškią poziciją dėl reprodukcinių teisių. Taip pat ir dėl LGBT. Mūsų programos branduolį sudarė sveikatos apsauga ir elementari valstybės socialinio aprūpinimo sistema.

A. A.: Svarbu paminėti, kad nuo pat pradžių partijoje laikėmės lyčių lygybės principo: pusė valdybos narių ir pusė tarybos narių privalėjo būti moterys.

K. S.: Dėl to ir vėl sulaukėme kritikos, ypač iš Vakarų. Mes, aišku, lyginome savo politiką su kitomis kairiosiomis partijomis, nes nusprendėme, kad šiuo metu Lenkijoje taip elgtis prasminga. Mane mažiau domina teoriniai požiūriai, atrodo kur kas svarbiau išsiaiškinti, kas padeda mobilizuoti merginas. Žinodamos, kad turi 50 procentų, jos elgiasi kitaip. Žinote, anksčiau buvau prieš kvotas, nes maniau, kad turime įrodyti, ką sugebame; turime būti ne prastesnės už vyrus, o gal ir geresnės. Ne. Mūsų kontekste kol kas tai neveikia. Be to, matome, kaip tai keičia žmonių balsavimo įpročius. Žmonės, ir ypač vyrai, mąsto taip: „Jeigu balsuosiu vien už vyrus, jie nepateks. Tad jeigu noriu, kad mano balsui kas nors atstovautų, tuomet turiu balsuoti proporcingai, nes taip turėsiu didesnę tikimybę.“ Taip jie pradeda labiau gilintis į tai, ką teigia moterys politikės.

– Būtų įdomu išgirsti ir jūsų asmeninę istoriją. Juk ne taip paprasta tiesiog imti ir sukurti politinę partiją. Kaip atsidūrėte ten, kur šiandien esate? Dabar kovojate dėl merginų įsigalinimo ir emancipacijos, raginate sukti politikos link, bet kas ten pastūmėjo jus pačias?

A. A.: Prieš „Razem“ nebuvau įsitraukusi į jokį aktyvizmą ir radau juos feisbuke. Pamaniau, kad tai įdomu ir jie užsiima šaunia veikla, aš sutinku su jų nuostatomis, ir jie atrodė *faini* žmonės. Matai juos televizijoje ir tai, apie ką jie kalba, turi prasmės. Pagaliau kažkas per *teliką* šneka prasmingai! Nusprendžiau nueiti į susirinkimą ir dar stipriau pajutau, kad šie žmonės žino, ką daro, ir kad savo politika siekia realių pokyčių visuomenėje. Atsidūriau tinkamu laiku tinkamoje vietoje ir taip likau su jais. Tuo metu kaip tik buvo sudarinėjami kandidatų į parlamentą sąrašai. Žinoma, sąrašuose turėjo būti išlaikoma lyčių lygybė ir ne paslaptis, kad sąrašui labai trūko moterų. Turėjome ieškoti aplinkui, įtraukti į sąrašus savo tetas ir močiutes (*juokiasi*). Vienu metu manęs paklausė, kodėl manęs nėra sąraše. Aš, žinoma, atsakiau: „Ne ne, aš negaliu, neišmanau jūsų programos, nesu pasiruošusi, turiu daugiau paskaityti…“, buvau ten tik porą savaičių. Bet jie atsakė – kokį velnią tu čia šneki?

K. S.: Juk jau tuo metu studijavai doktorantūroje!

A. A.: Bet tai nesvarbu…

– Anaiptol, dar ir kaip svarbu!

K. S.: Tu juk ultraišsilavinęs žmogus, kuris atkeliavo į Varšuvą studijuoti doktorantūroje, ir vis tiek manei, kad nieko neišmanai?

A. A.: Taip ir buvo… Sėdėjau ten nuleidusi galvą ir galvojau: dievuliau, štai du vaikinai mane įtikinėja, o aš sakau „ne“... Visą gyvenimą skaičiau Virginią Woolf, Margaret Atwood, Judith Butler, domėjausi šiomis temomis ir tūžau dėl to, kaip moterys save nuvertina. O dabar pati elgiuosi būtent taip, dėl ko visą gyvenimą pykau. Ne juokais supykau ant savęs ir iki šiol šis pyktis veda mane į priekį. Ir tai yra tipiškas atvejis, kaip merginos reaguoja ir kaip savimi nepasitiki.

Turėjome kelias įsigalinimo dirbtuves. Susirenka moterys, kurios šneka žiūrėdamos sau į batus, teigdamos, kad norėtų dirbti sveikatos apsaugos ministerijoje prie kokių nors dokumentų, nes šioje srityje dirba jau 30 metų. Po 3 valandų pokalbio jos jau tvirtai sako, kad norėtų būti sveikatos apsaugos ministrėmis! Ir štai mums reikėjo tik trijų valandų, kad moterys pakeltų akis nuo batų ir pasakytų, jog nori būti ministrėmis. Ir čia aš kalbu apie tas, kurios yra tikrai protingos, išsilavinusios ir itin kvalifikuotos.

K. S.: Mano mama buvo stiprus feministinis balsas mano gyvenime, taigi aš užaugau su šiomis idėjomis. Bet turbūt dėl to buvau šiek tiek skeptiška ir galvojau, kad tai buvo jos kartos kova, o mūsų karta turi didesnių tikslų. Taip galvojau, kol grįžau namo po studijų Anglijoje. Nauja patirtis grįžus į Lenkiją padėjo suprasti, jog dar yra ką nuveikti ir čia. Pradėjo kurtis „Razem“ ir aš atradau feminizmą iš naujo ir kodėl jis vis dar labai reikalingas, ypač kaip praktinis dalykas.

– Juodųjų protestų pavyzdys suteikia vilties. Jei galėtume ko nors iš jūsų patirties išmokti, į ką patartumėte atkreipti dėmesį?

K. S.: Pirmiausia svarbu ne tiesiog ką nors pasakyti, o šviesti, lavinti žmones. Kad ir kokią organizaciją ar judėjimą sugalvotumėte kurti – šiais laikais svarbus matomumas, spalva, simboliai, atpažįstamumas. Sukurkite ritualus, išraskite (naujas) tradicijas. Ir, žinoma, jei esate iš politinės kairės – įsiklausykite į žmonių baimes, kurios jau ilgą laiką yra sėkmingai eksploatuojamos dešiniųjų. Balsuokite ir skatinkite tai daryti kitus, nes tik taip galime pabudinti pilietinę visuomenę iš letargo. Skatinkime moteris įsigalinti ir kurkime solidarumą su visais, siekiančiais bendro tikslo. Sėkmės!

Patirti Barseloną

„Atostogavote Barselonoje? Gal atsakysit į porą klausimų?“ – oro uoste užklumpa įkyri žurnalistė. Bičiulis, su kuriuo keliavome, atkerta: „Atleiskit, mes pavargę.“ Tik po to, jau atrakinęs buto duris, galvosiu, koks taiklus jo atsakymas, svarstysiu, kodėl trumpas keliones neretai užvaldo besaikis troškimas pamatyti ir patirti kuo daugiau, siekis keliauti (o ir gyventi) kuo efektyviau, pamirštant, ką reiškia į tikslą neorientuotas *tiesiog buvimas* (nieko neveikimas, buvimas be sistemos, *čilinimas*). Keliaujant tokiu būdu grįžtama it po alinančios darbo savaitės ar maratono, o ir pats procesas nelabai džiugina: vaikščiodami prie žymiųjų Antoni Gaudí projektuotų pastatų, kopdami į Montserato kalvą ar tiesiog stebėdami įspūdingo dydžio magiškojo fontano (*Font Màgica*) šokį, mes iš tiesų vaikščiojame savo sąmonės koridoriais, kopinėjame po nebaigtus / nepradėtus darbus, stebime naują aplinką tarsi filmą ar kitą fikcinį kūrinį, teįstengdami būti žiūrovų, bet ne veikėjų pozicijose. Regis, esame atbukę nuo kasdienių veiklų, išsekę nuo atsakomybių ir perfekcionizmo, pertekę didžiulių skirtingos informacijos srautų, todėl šioje kelionėje beveik nesidomime lankomų objektų istorija, žvalgomės į juos panašiai kaip į paveikslus Picasso muziejuje – siekdami vien estetinio pasitenkinimo, nuostabos, norėdami *atitrūkti*. Atrodo, kad grožėtis mėginame bergždžiai, ne(be)sugebame patirti, esame tarsi ne *čia* ir netgi ne *mes*. Kelionei įpusėjus vaizdai ima pintis ir tik fotoaparato katalogas atkuria „atostogų“ įvykių chronologiją. Atmintis, kaip ir patyrimo geba, nusišalina. Grįžus lieka tik nuotraukos, nuovargis ir nostalgiška emocija, nors nėra aišku, ko labiau ilgimasi: kelionės įspūdžių ar paties keliavimo proceso, keliautojo būsenos, idealiu atveju leidžiančios atsigręžti į save, nusimesti sociumo suponuotus įvaizdžius ir vaidmenis, apsivalyti.

Problema: nespėjome pasiruošti kelionei, neradome tam laiko. Žinoma, kad turiu galvoje ne daiktus, kuriuos gana operatyviai susipakavome. Kalbu apie emocijas, būklę, kuri reikalinga kelionei patirti, tam tikrą lengvumą, atvirumą, gal net susitaikymą su savimi ir kitais, be kurio kelionėje daugiau judama, nei patiriama, be kurio viskas aplink atrodo tik savipakankamos, vienplanės dekoracijos.

Štai dar prieš savaitę sėdėjome lėktuve Vilniaus oro uoste ir pilotas pranešė, kad mažiausiai valandą negalėsime pakilti dėl oro eisme susidariusių kamščių, o dabar galvoju, koks simboliškas šis piloto negalėjimas, šis mūsų buvimas *beveik išskridus*, bet tebestovint, jau užsisegus diržus, tačiau laukiant, kada vėl bus įjungti varikliai... Ir nors pakilti mums bus leista, laiką Barselonoje skaičiuosime, tarsi emociškai dar būtume lėktuve ir negalėtume kliautis savo fiziniais pavidalais, negebėtume (įsi)jausti. Regis, nusileisime tik šeštąją dieną, kada, mūsų nelaimei, kūnai vėl turės pakilti ir leistis transportuojami atgal. Ir vis dėlto mes prisiminsime...

...lėktuve šalia sėdėjusią vidutinio amžiaus moterį, jos ramybę ir lėtumą, akimirką, kai ji užsisakys ne tik kavos (nors, matyt, norėjo tik jos), bet ir mažytę spurgą, kaip atsargiai ją valgys, kaip vėliau kreipsis į mus, klausdama, ar į Ispaniją skrendame pirmą kartą, prisistatydama buvusia lengvaatlete, vėliau dirbusia sunkų fizinį darbą Ispanijoj, patyrusia traumų ir dabar gyvenančia iš invalidumo pašalpos. Akimirką pasirodys, kad, duodama mums patarimus, ji kiek pavydės energijos, sveikatos, jaunystės, tariamos nežinomybės, į kurią dar galime įkliūti. Nusileidus ji dar ispaniškai pakalbės telefonu su vietos, kurioje apsistosime, šeimininke, perspės, kad mūsų lėktuvas vėlavo, galiausiai netgi padiktuos savo telefono numerį, nes juk „nežinia, kas Barselonoj gali nutikti“.

...bulvių su majonezu mišrainę netikėtai aptiktam bare-skylėj greta oro uosto, kai laukiant metro žiūrėsime į ją, aptrauktą permatoma plėvele, galvosime apie savo gyvenimus ir gurkšnosime kavą su romu, bandydami susikurti pozityvią kelionės nuotaiką.

...„Airbnb“ sistemoje neradę tikslios apartamentų adreso nuorodos, klaidžiosime kažkur netoli būsimųjų namų ir pamatę apšviestą terasą manysime atsidūrę reikiamoj vietoj, tad mojuosime girliandos lemputėmis apšviestoje terasoje sėdinčioms moterims, o jos bandys kažką nesuprantamo mums pasakyti, galiausiai viena nulips – simpatiška juodaplaukė ispanė, – prisistatys Sarah vardu, juoksis, kvatosimės ir mes, ieškantys M. Rosos apartamentų, juoksimės dar labiau, kai Sarah paskambins Rosai ir pasišnekėjusi persakys, jog šioji pavadino mus *poor guys* ir nurodė grįžti keliais kvartalais atgal.

...dar tą pačią naktį, besigrožėdami namų, kuriuose apsistojome, vaizdu iš terasos, girdėsime gyvą muziką ir galiausiai, vedami kelionių pradžioms būdingo entuziazmo, nutarsime eiti „patikrinti“, iš kur ji sklinda. O ji sklis iš jubiliejinio paplūdimio regbio čempionato uždarymo fiestos, kur grupė gros minutės trukmės įvairiausių stilių ir laikmečių hitų ištraukas, ir alų čia pils mainais už įsigyjamus žetonus, ir kruasanus čia nemokamai dalins apie trečią nakties, ir skanūs bus tie įvairiais įdarais pagardinti kruasanai, ir valgysim juos užsigerdami alumi, ir jei kas nors stebės mus iš šalies, turbūt manys, kad esam laimingi.

...vėliau negalėsime užmigti dėl sunkiai pakeliamo karščio, tvyrančio kambaryje, vartysimės, prakaituosim, vartysimės, kol galiausiai ateis rytas ir rūpestinga šeimininkė, *google translator* išsivertusi mūsų priekaištą, mandagiai pasiūlys kitąsyk keliauti į viešbutį su kondicionieriais.

...pirmąsyk pasiekę miesto centrą klaidžiosime be jokio žemėlapio, bandysime tiesiog susivokti, kur esame, Barseloną prisijaukinti.

...išvydę taksistų streiką – daugybę taksi automobiliais užblokuotų gatvių – stebėsimės darbuotojų solidarumu ir kitų praeivių ar policininkų nebyliu palaikymu. „Lietuviai taip dabar nesugebėtų, jie lindi savo kiautuose“, – tarstels bičiulis.

...žmones, miegančius ant suoliukų, pastatų durų slenksčių, naktinio paplūdimio (grupėmis po kelis) ar tiesiog grindinio, tarkim, prie nacionalinės bibliotekos.

...diskusijas su Agne iš Lietuvos ir jos bičiuliu filosofijos doktorantu Alicanu, studijuojančiu Barselonoj, kai drauge stebėsime šį miestą iš aukšto (šalia nacionalinio muziejaus), diskutuosime apie fotografijas ir tariamą jų statiškumą, prisiminsime Barthes'ą, nuožmiai ginčysimės, aš bandysiu oponuoti akcentuodamas vykusios fotografijos dinamiškumą ir poveikį, nors jis laikysis savo versijos. Vėliau šoksime su Agne, paisydami vieno laiptelio principo, bandydami nepargriūti, nenuslysti, greitai ir svaigiai, po visko pasigirsiant aplink susirinkusiųjų aplodismentams.

...pasibaigus diskusijoms ir šokiams, žinoma, vėluosime į paskutinį autobusą, žinoma, nespėsime, ir teks laukti daugiau nei valandą, ir aš siūlysiu pasinaudoti dar neužimtais parko suoliukais, ir draugas nesutiks, ir nors laikysiuosi savo versijos, jis kategoriškai oponuos, tad šiaip ne taip pasieksime Rosos namus.

...trys pusiau kambariokės – jaunos mokytojos iš Amsterdamo – klaus (didaktiškai priekaištaus?), ar mes mėgaujamės naktiniu Barselonos gyvenimu, kad grįžtame taip vėlai (kambarių durys dėl karščio bus atviros, taigi, jos girdės mus sugrįžtant), ir mes šypsosimės, nes vis dar *nesimėgaujame*, tik karštligiškai stengiamės kuo daugiau *pamatyti* ir *patirti*.

...tuo tarpu rūpestingoji Rosa kabinėsis dėl kiekvienos smulkmenos lyg idealios tvarkos besilaikanti mūsų laikinoji motina, nors galiausiai internete paliks atsiliepimą, jog jai pasirodėme kaip labai mandagūs ir išsilavinę *chicos*, nesukėlę jokio diskomforto, pasižymintys geromis manieromis, o ypač dėmesingumu (iš tiesų tebandėme suprasti, ką ji mums sako, ir monotoniškai kartojome *comprendo, vale!*).

...kai žūtbūt prireiks lūžio, ko nors, kas perlaužtų mūsų būsenas, kai stebėsimės, jog čia (beveik) nėra persirengimo kabinų ir žmonės rengiasi čia pat pliaže, draugą, plūduriuojantį jūroje, netikėtai nudilgins / nukrės medūza, apie kurią, kaip primityvų smegenų neturintį padarą, prieš tai kaip tik šnekėsimės. Visgi ant kūno plečiantis raudonoms dėmėms ir išbėrimams, viskas nebeatrodys taip fiktyvu, ieškosime vaistinės, vaistininkė šypsosis, matyt, daug tokių su medūzomis susidūrusių kasdien pas ją, dirbančią šalia Barselonetos paplūdimio, užbėga, o vėliau, draugui pasitepus nudilgintas vietas, vėl ieškosime dar vieno butelio vandens, nes tiek vandens, kiek per savaitę išgersime Barselonoje, turbūt dar nebuvome niekad per tokį trumpą laiką išgėrę.

...aptiksime barą „Marsella“, kuriame, veikti pradėjusiame dar 1820-aisiais, lankėsi Dalí, Picasso, Hemingwayus, Gaudí ir kiti meno profesionalai bei absento mėgėjai. Jo lubos, kaip galite įsivaizduoti, bus atsilupusios, lipdukai ant senų veidrodžių nusitrynę, darbuotojo laikysena – lyg ne šio amžiaus, o absentas, akyse keičiantis spalvą, tiesiog stiprus.

...nuvyksime į Žironą, kuri priblokš savo jaukia didybe (!), tiltais, katedra (čia anksčiau filmuoti „Sostų karai“, o mūsų buvimo metu laiptais bėgios sportininkai) ir baugiai išsekusia upės vaga, apsistosime universiteto svečių namuose, klajosime senąja miesto siena, kol galiausiai atsidursime vietinėje literatūrinėje kavinėje-bare, susipažinsime su jos savininku bukinistu Federico, apžiūrėsime knygas, nustebinsime jį Miłoszą pavadindami lietuviu (mat, be jo, nieko lietuviškesnio lentynose nerasime), išgersime kokteilių ir paryčiais ieškosime kelio namo, lydimi atsitiktinai sutiktos moters, akimirkai palikusios savo vaikiną ir parodžiusios mums reikiamą kryptį.

...vos už 6 eurus išsinuomosime dviračius, skersai išilgai skrosime jais naktinę Barseloną, riedėsim Guelio parku (*Park Güell*), kol mus pavys sargas su vilkšuniu, kurio nelabai išlaikys, kurį iš paskutiniųjų tramdys prašydamas išeiti, kuris prisilos kaimyną piktą ispaną, aršiai kritikuojantį sargą, trikdantį nakties ramybę ir nemokantį drausminti šuns.

...nakvosime hostelyje centre, kurį administruos maždaug septyniasdešimt metų turįs seniukas, tvarkingai susišukavęs plaukus atgal ir dėvįs tropiniais marškinėliais (puikiai tinkantis vaidinti kine, tarkim, ketvirtame „Tvin Pykso“ sezone). Ir kai aš praeisiu pro jį ir svetainę, kurioje ant kėdžių miegos du vaikai su mama, atsistosiu balkone nužvelgdamas kairėje esantį parką, tiesiai – paplūdimį, dešinėje – kalvas, už nugaros išgirsiu šį dialogą:

– *You can't go there,* – sakys bičiuliui seniukas.
– *Why?* – negalės patikėti bičiulis.
– *It's closed.*
– *But... but my friend is there!*
– *Yes, your friend is there. But it's closed now.*

…ir nors kitą dieną lankysimės Montserato vienuolyne, nors kopsime kalnais ir rinksime Ričardui Š. smėlį, nors padarysime gausybę fotografijų, iš kurių didesnę dalį teks vėliau ištrinti, nors naktį tįsosime paplūdimyje, nelaukdami akimirkos, kai teks važiuoti į oro uostą, nors dar spėsime susipažinti su pliaže ant baltos kėdės sėdinčiu ir iš butelio vyną maukiančiu Baltarusijos filharmonijos pianistu, nors prie mūsų trijulės prisigretins dvi jaunos rusės ir tarstels, kad atrodom „savi“, nors auštant supainiosime oro uosto terminalus ir beveik pavėluosime į lėktuvą, suprasime – *Barcelona it's closed now*. Ir ne vien dėl to, kad, kaip ir šiame tekste, mūsų kelionėje vyravo būtasis ir būsimasis laikas, jausime, kad turime čia sugrįžti, patirti dabartį.

– SAULIUS VASILIAUSKAS –

Autoriaus nuotrauka

Apie kvailį ir išminčių

Kokie nuostabūs laikai! Inkvizicijos budeliai gatvėse vis dar ieško nusidėjėlių, tačiau matematikų, filosofų, fizikų, biologų, chemikų ir astronomų protus negrįžtamai apsėdo jaunatviška mokslo dvasia. Pagaliau Dedalas sumeistravo naujus sparnus, ir dangus tapo begalinis.

Būtent apie žmogaus galimybių ribas mąstė Čezarė Kremoninis, kai jo karieta sustojo vienoje Padujos miesto gatvėje, prie bičiulio Galileo Galilėjaus namų. Ne veltui, prisiminė Kremoninis, graikų Delfų šventyklos siena skelbė ne tik „Gnothi seauton!“*, bet ir „Meden agan“**. Jau senovės išminčiai suprato, kad viskas turi savo ribą, kurios peržengti nevalia. Nes Viešpats yra mano Ganytojas ir man nieko netrūksta***, – nesąmoningai iš įpročio pagalvojo Kremoninis. Bet apmąstymus nutraukė netikėtai atmintyje iškilęs kelionės tikslas. Jo gerbiamas draugas Galilėjus žadėjo parodyti kažką nuostabaus!

Lipdamas įvijais laiptais, Kremoninis negalėjo negalvoti apie savo apsėstą draugą. Juk akivaizdu, kad pastaruoju metu Galilėjus visą dėmesį skyrė kažkokiam stebuklingam gamtos reiškiniui, turėjusiam dar kartą įrodyti mechaniškai laikrodišką pasaulio prigimtį, kurią užvesti galėjo tik didesnė už pačią visatą sąmonė. Turbūt Galilėjus priartėjo prie slėpiningos tobulybės, galvojo Kremoninis, todėl kiekvienas žingsnis tik dar labiau žadino jo smalsumą. Pagaliau pasirodė senos medinės durys, vedančios į laboratoriją. Teliko pasibelsti ir paslaptis bus atskleista...

Kaip Galilėjus apsidžiaugė, išvydęs savo universiteto kolegą! Štai atėjo draugiškas protas, sugebantis perprasti sudėtingus indukcinius metodus ir pačią *scientia*. Dabar, pagalvojo Galilėjus, jis galės pasidalinti savo nuostabiu atradimu. Tačiau jo mokslinį užsidegimą nutraukė būtini draugiškumo ritualai. Juk visų pirma reikia pasiūlyti užeiti, padėti nusivilkti apsiaustą, pasodinti į patogų odinį krėslą prie židinio ir pasiūlyti ko nors užkąsti. Kasdienio gyvenimo materija pareikalavo savo aukos, ir tik po apsivalymo ceremonijos leista pereiti prie svarbesnių dangiškų dalykų.

– Ar nori, parodysiu kai ką neįtikėtino? – valiūkiškai paklausė Galilėjus, bandydamas ištęsti malonumą, o tada staigiai, lyg iš po visų per tūkstantį metų sukauptų mokslinių tomų išlaisvinta suspausta spyruoklė, pašoko ir nuėjo link savo sumeistrauto teleskopo.

Kremoninis taip pat automatiškai pašoko, o į galvą plūstelėjęs kraujas pažadino prisiminimus apie Galilėjaus branginamą dangaus stebėjimo įrankį. Daug istorijų apie šį stebuklą iš savo draugo girdėjo Kremoninis, tačiau niekada neteko pasinaudoti juo pačiam.

Kremoniniui priėjus prie pailgo įtaiso, Galilėjus žvelgė pro mažą skylutę viename gale ir kažką susikaupęs nustatinėjo. Po keleto įtemptų akimirkų šeimininkas šventojo bepročio akimis pažvelgė į svečią ir apimtas entuziazmo ištarė:

– Šis atradimas pakeis visatos sampratą!

Kremoninis nesitikėjo tokios staigios draugo permainos, todėl jo veidą papuošė išgąstingos nuostabos mina. Susigriebęs ir surimtėjęs tesugebėjo paklausti:

– Kas tai?

– Pažvelk ir pamatysi pats, – atsakė Galilėjus.

Tačiau Kremoninis vis tiek keistai žiūrėjo į draugą. Jis akivaizdžiai supyko, nes, būdamas racionaliu mokslo žmogumi, įprato sulaukti išankstinių teorinių paaiškinimų. Pastebėjęs

Arvydo Gudo piešinys

bičiulio pyktį, susijaudinęs Galilėjus vis dar entuziastingai kalbėjo:

– Aš sugebėjau pažvelgti į Mėnulį ir pamačiau tiesą! Filosofas**** visgi klydo! Žemės palydovas turi kalnus, o krentantys šešėliai tai įrodo!

Kremoninis negalėjo patikėti tuo, ką išgirdo. Jo skepticizmą sužadino ne ką tik atrastas naujas gamtos faktas, bet jo bičiulio ir mokslo draugo kvailumas. Nors Dantė savo „Dieviškojoje komedijoje“ Aristotelį kaip lengvai nusidėjusį įkurdino limbe – pirmame pragaro rate, visgi didysis Filosofas buvo įkvėptas mūsų Viešpaties. Jis žinojo, kad tobulas ir geras Dievas galėjo sukurti tik tobulą sferinę planetą! Negi veltui Anzelmas Kenterberietis ir šventasis Tomas Akvinietis teoriškai įrodė, kad mūsų Tėvas yra visa ko pradžia? Kas šovė į galvą Galilėjui?

– Bet, Galilėjau, tai neįmanoma... – liūdnai, lyg dėl kvailos savo vaiko klaidos nusivylęs tėvas, pasakė Kremoninis. – Tu juk žinai, kad Mėnulis negali turėti kalnų. Jau pitagoriečiai įrodė, kad Žemė ir ją supančios planetos yra tobulos sferinės formos...

– Tai pažvelk ir pamatysi pats, – su pasitikėjimo šypsena pasakė Galilėjus ir akimis parodė į teleskopą.

Nors keletą akimirkų pamąstęs Kremoninis norėjo pasilenkti ir įsitikinti draugo klaidingumu, jis vėl supyko ir griežtai tarė:

– Ne! Aš neprivalau tikrinti teorijos, kurios pamatai yra neteisingi. Tavo hipotezė prieštarauja visai sukauptai žmonijos išminčiai!

Galilėjaus entuziazmas išgaravo lyg filosofinis akmuo, kuris, anot alchemikų, gali gyvuoti tik keletą trumpų akimirkų. Bandydamas įtikinti draugą, jis kreipėsi į jį vardu:

– Bet, Čezare, įrodymai tau prieš akis, tereikia pažvelgti pro teleskopą...

– Tai nieko neįrodys, – jam atkirto Kremoninis. – Tavo teorija klaidinga ir taip tiesiog negali būti. Kad įsitikinčiau tuo, net neprivalau žiūrėti pro tavo teleskopą.

– Ir visgi gal žvilgtelsi pro jį? – dar kartą su nevilties gaida balse paklausė Galilėjus.

Tačiau bičiulis tik pakratė galvą, nors neaišku, ar taip jis atsisakė įvykdyti prašymą, ar tiesiog išreiškė nusivylimą draugo idėja.

– Apsimeskime, kad viso šito nebuvo... Tu tiesiog persidirbai, Galilėjau, – tarė Kremoninis ir padėjo ranką draugui ant peties. Tuo metu jį kankino vienas klausimas – kaip jo genialus kolega galėjo sugalvoti tokį beprotišką dalyką?

– Aš tai mačiau, – ramiai ištarė Galilėjus ir pridūrė: – Ir ruošiuosi vykti į Toskaną ir pratęsti savo tyrinėjimus. Aš įrodysiu, kad iki šiol visi klydo...

Koks neįtikėtinas siaubas apsilankė Kremoninio veide ir širdyje! Jis griebė Galilėjų už pečių ir pasukęs į save išrėkė jam tiesiai į veidą:

– Bet tai yra inkvizicijos teritorija! Už tokias mintis tave sudegins! Tai yra tiesiog erezija! Galilėjau, atsisakyk šios idėjos!

Tačiau Galilėjus tik išsilaisvino iš draugo glėbio ir ramiai tarė:

– Ir visgi visata yra daug sudėtingesnė ir nuostabesnė, nei mes manome...

Kremoninis daugiau neatrado savyje jėgų, kad galėtų perkalbėti Galilėjų. Beliko ramiai atsisveikinti ir atlikti jam Viešpaties skirtą užduotį. Jis tesugebėjo paspausti bičiuliui ranką, pasakyti keletą bendrų frazių, palinkėti sėkmės ir keliauti namo. Nors nešvankiai apsinuoginęs Mėnulis greitai pasislėps, Kremoninio laukia ilga ir sunki naktis.

Tą lemtingą 1610 Viešpaties metų naktį du plunksnakočiai rašalu išrašinėjo du popieriaus lapus. Pirmasis pavirto scholasto aristotelininko Čezarės Kremoninio laišku, kuriame buvo aprašyta pavojinga astronomo, gamtotyrininko, fiziko ir filosofo Galileo Galilėjaus idėja. Šis pranešimas buvo skirtas Toskanos inkvizicijai. Antrąjį laišką Toskanos kunigaikščiui Kozimui Medičiui II parašė Galilėjus. Nors iš pirmo žvilgsnio tai tebuvo draugiškas ir jokios informacijos neslepiantis kreipimasis, kaip įprasta tų laikų mokslininkams, Galilėjus tarp banalybių užšifravo savo nuostabų naują atradimą. Mąstytojas puikiai suvokė, kad mokslinė konkurencija gali sunaikinti bet kokią intelektualią draugystę.

Ir tik tas pats begėdis Mėnulis žinojo, kad po dvidešimties metų Čezarė Kremoninis ir Galileo Galilėjus vėl susitiks, kai pastarajam teks stoti prieš inkvizicijos teismą.

– VITALIJ BINEVIČ –

* Pažink save (*sen. gr.*).
** Žinok ribas (*sen. gr.*).
*** Ps 23, 1.
**** Viduramžiais Filosofo vardu vadintas Aristotelis.

Mieli šatėniečiai!

Mūsų leidinį galima užsiprenumeruoti Lietuvos paštuose arba internetu *www.prenumeruok.lt*. Kasmėnesinė prenumerata priimama iki kiekvieno mėnesio 26 d. Mėnesio prenumeratos kaina – 2,40 Eur. Mūsų indeksas 0109.

Mėnesio prenumerata į užsienį kainuoja 5 Eur. Užsienyje gyvenantys skaitytojai gali užsisakyti redakcijoje, atsiųsti čekį redakcijos adresu VšĮ „Šiaurės Atėnų fondas“, Mėsinių g. 4, 01133 Vilnius, arba pinigus pervesti į sąskaitą banke „Swedbank“ LT36 7300 0100 0000 7071.

„Šiaurės Atėnus“ jau ketvirtadienio pavakare galima rasti Vilniaus knygynuose „Akademinė knyga“, „Eureka!“, „Keistoteka“ ir „Mint Vinetu“.

Redaktorė – Giedrė Kazlauskaitė
(gkazlauskaite@gmail.com).
Paveldas – Juozas Šorys.
Kalbos redaktorė – Audrė Kubiliūtė.
Maketuotoja – Zita Remeikienė.
Vadybininkas – Andrius Patiomkinas.
Finansininkė – Danuta Churtasenko.
Redakcijos adresas Mėsinių g. 4, 01133 Vilnius.
Telefonas (8 5) 261 37 70.
El. paštas *satenai@gmail.com;* tinklalapis *www.satenai.lt.*
Spausdino UAB Valdo leidykla,
P. Cvirkos g. 4-2, 20131 Ukmergė.

VšĮ „Šiaurės Atėnų fondas“ sąskaita banke
LT36 7300 0100 0000 7071, AB „Swedbank“ (kodas 73000).
Dvisavaitinis laikraštis išeina penktadieniais.
Leidžiamas nuo 1990 m. vasario 7 d.
Leidžia VšĮ „Šiaurės Atėnų fondas“. ISSN 1392-7760. 4 spaudos lankai.
Indeksas 0109. Tiražas 1 408 egz.
Redakcijos ir autorių nuomonės nebūtinai sutampa.
Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas 2018 m. suteikė 32 000 Eur paramą projektui „Šiaurės Atėnai“: lyderiai, stalkeriai ir atskalūnai“ (p. 2, 4, 6, 7, 10–16), 4 000 Eur projektui „Polis“ (p. 3), 10 000 Eur projektui „Kultūros eskizai“; Lietuvos kultūros taryba – 7 000 Eur paramą projektui „Vertimai: pasaulio literatūros akiračiai“, 2 600 Eur projektui „Skaitykla Nr. 5“.

LIETUVOS KULTŪROS TARYBA
LIETUVOS RESPUBLIKOS KULTŪROS MINISTERIJA
9 771392 776033